

MARIKO FASTER

Hargla kihelkonna vetenimed
Eesti-Läti piirialal

MARIKO FASTER

Hargla kihelkonna vetenimed Eesti-Läti piirialal

TARTU ÜLIKOOL
kirjastus

Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Väitekirja on filosoofiadoktori kraadi saamiseks kaitsmisele suunanud Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu 5. novembril 2019. aastal.

Juhendajad: professor Karl Pajusalu ja
professor Janne Saarikivi (Helsingi Ülikool)

Oponendid: dr Lembit Vaba ja
dr Santeri Junttila (Helsingi Ülikool, Greifswaldi Ülikool)

Kaitsmine toimub 24. jaanuaril 2020 kell 14.15 Tartu Ülikooli senati saalis

Doktoritöö valmimist on toetanud keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktori-
kool, rahastanud Euroopa Regionaalarengu Fond (Tartu Ülikooli ASTRA projekt
PER ASPERA).

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

ISSN 1406-1325

ISBN 978-9949-03-255-6 (trükk)

ISBN 978-9949-03-256-3 (pdf)

Autoriõigus: Mariko Faster, 2020

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

EESSÕNA

See doktoritöö on valminud väga pika aja jooksul. Usinamad oleksid selle ajaga valmis teinud kolm doktoritööd. On siiski omamoodi traditsiooniks saanud, et onomastilised uurimused valmivad kas pikka aega või üldse mitte. Minu tähelepanu on kõrvale juhtinud kaks olulist edasilükkamatut tõist proovikivi: olen tege lenud võrukeelsete keelepesade töö käivitamisega ja koostanud artikleid Eesti kohanimeraamatusse. Haridus- ja teadusministeerium on mõlema töö eest tunnustanud töörühma liikmeid keeleteo auhinnaga.

See kümmekond aastat on minu isiklikus elus olnud siiaaani kõige raskem aeg: olen saanud kaks enneaegset last, kaotanud mõlemad vanaemad, vanaisa, naabritädi ja isa. Just nendelt ja teistelt vanematelt Saru küla elanikelt olen õppinud kohalikku keelt, kohanimesid, hüüdnimesid, ümbruskonda ja elutunnetust. Nüüd on see niit katki, kuid mõndagi lapsepõlvest saati talletatud on jõudnud ka selle raamatu kaante vahele.

Kogemustel on aidanud kohanimeteadmisteks vormuda mitmed inimesed.

Nimeteaduse alged olen omandanud Peeter Pällilt, kuulates tema nimekorralduse loengut Tartus. Tänu Peetri tasakaalukusele ja ettevõtlikkusele sai võimalikuks Eesti kohanimeade ajalooat ja tähendusest kõneleva teose sünd, mille osi leidub ka selles uurimuses. Aitäh, Peeter! Ritva Liisa Pitkänen on minu nime teaduse õpetaja, kelle loengutel ja seminarides osalesin Helsingi ülikoolis. Ritva Liisa ei unusta kunagi huvi tundmast meie uurimuste ja laste käekäigu vastu. *Kiitos*, Ritva Liisa!

Soome nimeuurijad on Eesti kolleege alati kenasti vastu võtnud ja mõni neist on teinud rohkemgi kui oodanuks. Juhendaja Janne Saarikivi on mulle tutvustanud Helsingit, selle ajalugu ja kõnekeelt, oma suguvõsa lugusid, oma sõpru, oma kolumne, soome kunsti, tverikarjalasi, põhjasaami keele algeid, soome keele sõnu ja nende etümoloogiat, igasuguseid kohanimeade ja etümoloogiaga seonduvaid seiku jne. Temaga on olnud hea vestelda öösi, kui lapsed on unemaale läinud, või aeg-ajalt ka mänguväljakul, kui lapsed on endale ise tegevust leidnud. *Kiitti*, Janne!

Teine juhendaja Karl Pajusalu on olnud minu kindel tugipost Tartus, kes on alati olnud valmis kohanimeade teemal arutlema ja kelle märkustel on olnud edasiviiv jõud. Seene- ja kalalembus on meil igatahes ka sama. Aitäh, Karl!

Eesti nimeuurijate tore kamp on viimastel aastatel regulaarselt kokku saanud, arutanud omavahel igasuguseid nimeteaduslikke küsimusi ja nendel kokkusaamistel on kõik kõigilt midagi õppinud. Aitäh teile, Marja Kallasmaa, Marit Alas, Annika Hussar, Enn Ernits, Marje Joalaid, Marge Kuslap, Udo Uiho, Lembit Vaba ja Raivo Aunap, ühiste koosolemiste ja arutluste eest! Tiina Laansalu on olnud minu kaasteeline, kellega on olnud hea arutada nii teoreetilisi kui ka praktilisi nimeuurimist ja lastekasvatust puudutavaid küsimusi. Aitäh, Tiina, nende mõttevahetuste eest! Fred Pussi tänan eraldi kirjanduse hankimise eest ja mistahes ajaloolistele küsimustele kiire vastamise ja kaasamõtle mise eest.

Minu tööd luges suure pühendumusega Külli Habicht, kes aitas veel viimasel hetkel teha sellesse vajalikke parandusi. Külli oli minu õpetajaks aastate eest

proseminaris, kui alles õppisin teadusartiklite kirjutamist ning minu nõuandjaks nüüd, kui juba üht-teist kirjutamise ja uurimise kohta tean. Tarviliku kirjanduse otsimise ja vahendamise eest tänan Leelo Padarit. Igasugustele praktilistele küsimustele on alati aidanud vastuse leida Tiia Margus. Aitäh teile!

Läti nimeuurija Laimute Balode on olnud heaks abiliseks Läti nimesid puudutavate küsimuste lahendamisel. *Paldies*, Laimute! Lätis tegelevad nimeuurimisega aktiivselt ka geograafid, kes on jaganud oma mõtteid hea meelega Eesti kolleegidega. *Paldies*, Vita Strautniece!

Etümoloogilisi vestlusi oleme pidanud ja kirjandust oleme jaganud Santeri Junttila ja Petri Kallioga. *Kiitos* teile! Huviga olen kaasa elanud Denis Kuzmini ja Alexander Pustyakovi nimeuurijateks kujunemisele. *Passibo*, Denis! *Tau*, Saša!

Retsensentide Lembit Vaba ja Santeri Junttila märkused aitasid nimede etümoloogiat ja mitmesuguseid keeleajaloo nüansse veel paremini selgeks mõelda. Aitäh teile mõlemale põhjalikkuse ja pühendumise eest!

Võru Instituudi kolleegid on ikka huvi tundnud minu tegemiste vastu. Avarat teaduslikku maailmavaadet, eri keelenähtusi ja keelekontakte nägema on õpetanud Kadri Koreinik. Tema on olnud ka praktilise kirjutamise usin taganttõukaja. Võru keelt grammatika nurga alt nägema on pannud Helen Plado ja Jüvä Sullõv. Minuga samal ajal kirjutas oma doktoritööd teisel pool Atlandi ookeani minu onutütar Kerli Kirch Schneider – teineteisele oli aeg-ajalt hea kurta oma eksistentsiaalseid kirjutamishädasid. Parim sõbranna Triin Toom ütles viimasel suvel, et sina kirjuta doktoritööd, mina keedan sulle vaarikamoosi ja võtan lapsi hoida. Aituma teile kõigile!

Ükski uurimus ei sünni ilma rahata. Minule olid selle uurimuse kirjutamisel abiks Tartu Ülikooli sihtasutuse terminoloogiastipendium (2007), CIMO stipendium (2008) ja Alfred Kordelini Sihtasutuse Eesti fondi stipendium (2017). Väga suureks abiks olid keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktorikooli korraldatud seminarid, eriti aga kirjutamislaagrid. Tänan kõiki nende organiseerijaid; isearanis Ilona Tragelit, kellele on nimeuurimused ikka korda läinud.

Aitäh kõigile lapsehoidjatele, eriti Eevale ja Liiliale, emale ja ämmale. Naabrimehed Toivo ja Kalev on töötegemise vaheaegadel korraldanud pidusid ja piljardimänge ning pole lasknud unustada, mis maik on elul väljaspool nimeuurimist ja keeleteadust.

Lapsed Hipp, Hindrik ja Hilda Marin on olnud doktoritöö valmimise suurimad takistajad ja innustajad. Aitäh, et olete vapralt vastu pidanud ka need hetked, kui lained on üle pea kokku löönud. Võib-olla natuke minu uurimistest inspireerituna ja kingituseks Eesti Vabariigile 100. sünnipäevaks ujus Hipp 2018. aasta suvel sajast erinevas Lõuna-Eesti järves.

Nimeuurijast abikaasa Evar Saar on olnud minu artiklite esmane retsensent ja nõuandja, kellega oleme maha pidanud ka kirglikke nimevaidlusi. Oma doktoritöö eessõnas avaldas Evar lootust, et võrukeste nimeveskist hakkab kunagi head jahu tulema (Saar 2008: 5). Täitsa võimalik – äkki hakkab jahust isegi leiba või koguni saiakesi saama. Aituma, Evar!

2. detsembril 2019 kodutalus Kähril

SISUKORD

ARTIKLITE LOEND	8
1. SISSEJUHATUS	9
1.1. Töö eesmärgid ja uurimisküsimused	10
1.2. Andmestik	11
1.2.1. Keelesaarte kohanimed võrdlusmaterjalina	13
1.2.2. Ajaloolisi allikaid ja muid võrdlusmaterjale	15
1.3. Põhimeetodid	17
1.4. Töö struktuur ja publikatsioonide ülevaade	20
2. TEOREETILINE ÜLEVAADE	21
2.1. Terminid	21
2.2. Kohanimede etümoloogiline uurimine	23
2.3. Sotsioonomastika	27
2.4. Keelekontaktid kohanimes	29
2.4.1. Kontaktid sugulaskeelte alal	30
2.4.2. Kontaktid balti keelealade hüdronüümides	32
3. HÜDRONÜÜMIDE UURIMISEST EESTIS.....	36
3.1. Vetenimede ja asustusnimede seoseid Lõuna-Eestis	39
3.2. <i>Ümera</i>	40
4. ÜLEVAADE PIIRKONNAST JA HARGLA KOHANIMEDE VARASEMATEST UURIMUSTEST	43
4.1. Piirkonna looduse, ajaloo ja keele ülevaade	43
4.1.1. Loodus	43
4.1.2. Ajalugu	44
4.1.3. Keelelised erijooned	46
4.2. Hargla kohanime varasemad uurimused	48
5. TULEMUSED JA ARUTELU	52
6. KOKKUVÕTE	64
SUMMARY	68
KIRJANDUS	80
LISA. Valik „Eesti kohanimerahvatu“ artikleid	91
ARTIKLID	113
ELULOOKIRJELDUS	215
CURRICULUM VITAE	216

ARTIKLITE LOEND

- I Faster, Mariko 2009. Place Name Elements *ura* and *ora* in South Estonian. – *Linguistica Uralica*, XLV (4), 299–306.
- II Faster, Mariko 2013a. Veekogude ja teekonnaga seotud kohanimesid Eesti lõunapiiril. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 58 (2012). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 39–57.
- III Faster, Mariko 2014. Kaks Hargla kihelkonna vetenime. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 59 (2013). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 28–45.
- IV Faster, Mariko 2018. Etunimed ja teised Hargla hüdronüümid. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 63 (2017). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 31–76.

1. SISSEJUHATUS

Üldiselt arvatakse, et vetenimed ehk hüdronüümid on nimevara vanim ja püsivaim, tihti ka läbipaistmatuim osa. Svante Strandbergi (2016: 104) üldistuse järgi kannavad jõenimed endas andmeid varem räägitud keelte kohta, inimeste mõtlemise, tegevuse ja elutingimuste kohta ning need teadmised on uurijatele huvitavad ja olulised. Vetenimed on võinud kanduda ühest keelest teise. Kui rahvas on mingis piirkonnas vahetunud või keelt vahetanud, on suuremate veekogude nimed uude keelde üle tulnud kas samal kujul, tõlgituna või mugandudes teise keele foneetilisse struktuuri. Väiksematele ja võimalik, et vähem tähtsatele veekogudele on sisserändajad või keelevahetajad andnud enamasti omakeelse nime. Veekogude järgi on omakorda antud asustusnimesid. Vanimad veekogude nimed ei ole harilikult tulnud isikunimedest, vaid mõnest küllaltki tavalisest apellatiivist. Vetenimesid on Euroopas, eriti indoeuroopa keelte alal uuritud kaua ja põhjalikult. Niimoodi on selgunud, et näiteks saksa keeleruumi ja Suurbritannia jõenimed sisaldavad mitmeid kihte eri keeltest ja aegadest ning eri keeltest pärit nimedele on tihti omane teatud kindel nimestruktuur (Strandberg 2016: 106–107). Ka meile lähematel aladel tehtud kohanimeuuringud on esile toonud substraatseid hüdronüüme. Nii näiteks on läänemeresoome päritolu hüdronüüme Põhja-Venemaal (Saarikivi 2006) ja Lätis (Balode, Bušs 2007), balti päritolu hüdronüüme Valgevenes (Toporov 1962), saami substraati Karjala ja Soome vetenimedes (Mullonen 2002, 2007, Aikio 2007).

Nimed on võinud kaduda või vahetuda – Eestis on vahetunud isegi küllalt suurte jõgede nimed, nt kahe varasema Emajõe nimed. Kui kõigepealt võis tekkida asulanimi veekogu järgi, siis hiljem võidi veekogule uus nimi moodustada näiteks asustusnimest. Mõnikord on vahetunud vana hüdronüüm tuvastatav dokumentidest ja kaartidelt, teinekord näitab vaid asustusnime selge päritolu ja dateeritavus seda, et asulaga samanimelisel veekogul on varem pidanud olema teine nimi. Näiteks Kasari jõe nimi pärineb Kasari mõisalt ja see omakorda omaniku eesnimest (*Kasari Baranoff*). Jõenime 17. sajandist pärit üleskirjutus (1676 *Kassarischen heiligen Bach*) (EKNR) viitab arvatavasti muuhulgas ka selle jõe varasemale nimele **Pühajõgi*.

Eestis pole vetenimesid süstemaatiliselt uuritud, küll aga on seda tehtud sugulas- ja naaberkeelte alal (Leedus, Lätis, Soomes, Karjalas jm). Selles töös heidetakse põhjalikum pilk ühe piirkonna (Hargla) vetenimedele ja nende päritolule; vaadeldakse veekogude nimede püsimist, vahetumist ja kadumist ning esile tulnud keelekontakte. Arvestatud on ka asustusajaloo, etnolingvistika, topograafia, looduse ja semantika teguritega. Valikuliselt on võrdluseks kaasatud vetenimesid kogu Lõuna-Eesti ja piiräärselt Põhja-Läti alalt. Kohanimede etümoloogiline analüüs, mis on selles uurimistöös keskne, on küll kõige traditsioonilisem nimede uurimise viis, kuid praegu on see Eestis aktuaalne seoses hiljuti ilmunud „Eesti kohanimeramu“ (2016 paberil, 2018 elektrooniliselt) ja mõne aasta pärast ilmuva „Eesti perekonnanimeramu“, milles uuritakse just nimede päritolu ja tähendust.

1.1. Töö eesmärgid ja uurimisküsimused

Selle uurimuse eesmärk on Hargla kihelkonna vetenimede päritolu ja tähenduse selgitamine. Lisaks edendab uurimus loodusnimede, eriti vetenimede toimimisest arusaamist Eestis, tehes seda peamiselt ühe Lõuna-Eesti piirkonna näitel.

Lisaks Hargla alale on tähelepanu alla võetud laiemalt kogu Lõuna-Eesti vetenimed ehk see ala, mis jääb lõuna poole Emajõe kuni Läti piirini ning Peipsist Pärnu laheni. Ala hõlmab osaliselt Liivi lahe ja Peipsi-Võrtsjärve vesikonda (Pärnu jõe, Salatsi, Koiva, Pedetsi (Daugava lisajõgi), Emajõe, Võhandu ja Piusa vesikonnad) (EE: Eesti vesikonnad). Hargla ala kuulub Koiva vesikonda. Varasematel sajanditel pole keelepiirid olnud sugugi nii järsud, seepärast pakuvad huvi ka Lätimaal olevad (peamiselt läänemeresoome päritolu) kohanimed. Võrdluseks sobivad Sangaste ja Otepää suuremate ja huvitavamate veekogude nimed, mida on analüüsitud „Eesti kohanimeramu“ jaoks (vt lisa) ning Leivu ala kohanimed, mis on kogutud Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteeki.

Uurimisküsimused, millega töös tegeletakse, on järgmised:

- Millist päritolu on laiemalt Lõuna-Eesti ja kitsamalt eriti Hargla vetenimed? Kas Hargla hüdronüümides on mitu ajaloolist kihti ja millised need on? Kui palju muutunud ja kui hästi säilinud on vetenimed? Kas kõiki vetenimesid saab seletada (lõuna)eesti keele põhjal? Kas Hargla alal või lähiümbruses leidub ka teistest keeltest pärit nimesid? Keel on säilitanud palju arhailisi jooni, kas ka nimed? Kas ainult vetenimede põhjal saab midagi öelda piirkonna varasema asustuse ja keelekontaktide kohta? Kõikide vetenimede analüüs on esitatud IV artiklis, üksiknimede analüüs II ja III artiklis ning lisa, milles on esitatud valik autori kirjutatud „Eesti kohanimeramu“ märksõnaartiklitest.
- Kuidas on arusaamad konkreetsete nimede etümoloogia kohta aja jooksul muutunud? Kuidas on seotud asustusnimed ja vetenimed? Kuidas on asukoht mõjutanud kohanimede valikut? Nendele küsimusele leiab vastuse II ja III artiklist ning lisast, kus käsitletakse üksikuid olulisi asustus- ja vetenimesid.
- Millised on piirkonna eripärasemad vetenimedega seotud liigisõnad? Kokkuvõtvalt on teemat uuritud IV artiklis ja spetsiifilisemalt I artiklis, kus on keskendutud vaid liigisõnadele **org* : *ora* ~ *urg* : *ura* ‘väike jõgi; oja’.

Lõuna- ja Põhja-Eesti vetenimede eraldi käsitlemise poolt räägivad nii keelelised kui ka geograafilised seigad. Haanja kõrgustiku ala sulas mandrijää alt välja kõige esimesena; suuremad jääpaisjärved tekkisid Võrtsjärve nõos ja Peipsi lõunaosas. Lõuna-Eesti jõed on keskmiselt suurema valgala ja langusega, nad on pikemad, neis pole palju kärestikke ega jugasid; karstialasid on palju vähem kui Põhja-Eestis, seetõttu on püsiveekogusid rohkem (Arold 2005: 46–48). Jõgesid on hõredamalt ja nende äravool on Kagu-Eestis keskmiselt väiksem kui mujal Eestis (Arold 2005: 52). Kuid Hargla ala näib olevat muust Kagu-Eestist erinev just vooluveekogude sageduse poolest.

Hargla on olnud aegade jooksul piiri- ja kontaktala, perifeeria ja kohalik keskus, balti ja läänemeresoome keelte, läti ja eesti keele kokkupuutekoht. Need eri aegadest pärit kontaktid kajastuvad nii keeles kui ka kohanimedes. Hargla kihelkonnas räägitud keelt on varem küllaltki palju uuritud vokalisemi, konsonantismi ja keelesuhete vaatenurgast (nt Aab 1978; Keem 1940; Koemets 1933; Kuus 1948; Lõhmus 1925a, 1925b; Nigol 1957, 1958, 1959, 1985, 1994; Paas 1930; Riispere 1982; Roosaar 1958; Rosenberg 2004; Seim 1927; Truus 1929; Vaba 1974, 1986, 1987, 1989a, 1989b, 1997a, 1997b). Hargla keelele on eriti tähelepanu pööratud omaaegsetes üliõpilasuuringutes, millest on välja kasvanud arvestatavaid kõrgetasemelisi uurimusi, kuid kohanimede süstemaatilisi uurimusi selle ala kohta ei ole.

Hargla perifeerse asendi tõttu on siin säilinud vanapärane lõunaeeesti keel. Hargla keel võiks olla näide erilise kujunemisest alalhoidlikkuse ehk arhailisuse teel, aga teisalt ka näide sellest, kuidas keelepiiril võib tekkida segu eri keeltest – seda küll mitte taluinimeste, vaid Koiva palgiparvetajate keele näitel (vt Vaba 1997a). Naabrite läti keelest on laenatud palju oskussõnu, mõjutusi on isiku- ja taluinimestes. Keelepiiri kohanimedest on saanud kergesti tõlkida, sest kultuuritaust on olnud niivõrd sarnane, kuid tõlkesuunda on sageli raske ära arvata, sest on keeruline määrata, millises keeles oli nimi olemas varem, vrd läti *Dieva kalns* – võru *Jumalamägi*, läti *Dzērves ezers* – võru *Kurõjärv* (Kornetis). Täielikud tõlked, osalised tõlked ja valetõlked iseloomustavad kontaktalade kohanimedest igal pool (vt nt Pitkänen 1986). Mõnikord on võimalik võrrelda nimetüpoloogiat ja nimeandmispõhimõtteid, et saada teada, milline nimetüüp on mingis keeles harilikum. Näiteks Korneti kohanimistus esinev *Saules kalns* on korduv kohanimi mitmel pool mujal Lätis, aga *Päävämägi* ei ole Lõuna-Eesti kohanimistu jaoks tüüpiline. Siin võib oletada, et lätikeelne nimi on primaarne.

Hargla ala olen valinud uurimiseks sellepärast, et see on oma keele ja etnograafilise tausta poolest üks erilisemaid kihelkondi, mis lubab eeldada erilisi nähtusi ka kihelkonna kohanimedes. Uurimist on kannustanud ka huvi oma kodukihelkonna ajaloo vastu ning kohanimed on keskne allikas asustusaajaloo mõistmisel. Hüdronüümide poolest pole see ala aga tüüpiline muude Võrumaa aladega võrreldes (keskmise suurusega vooluveekogusid on siin rohkem), kuid see pakubki vetenimede päritolu seisukohalt huvitavaid andmeid.

1.2. Andmestik

Uuritav aineestik pärineb põhiliselt Hargla kihelkonna alalt, mõned vetenimed ka Sangaste ja Otepää kihelkonna alalt ning mujalt Lõuna-Eestist, sealhulgas Lätimaalt. Nimed on saadud nii Eesti Keele Instituudi kohanimetikartoteegist (edaspidi KN) kui ka Võru Instituudis koostatud ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasist (AVKA). Siinses uurimuses on arvestatud, et ühele nimele vastab üks objekt. Kui kohanimetikartoteegis on olnud ühe nime või objekti kohta mitu sedelit (kirjeldust), on see arvestatud üheks nimeks ja objektiks. Samanimelised sedelid eri kirjeldustega paikades on arvestatud eri nimeks ja nimeobjektiks.

Kohanimekartoteegis leidub Hargla kihelkonnast 2742 nimesedelit, mis teeb 7–10 sedelit km² kohta; see on umbkaudu ka kogu Eesti ala kohta keskmine hulk. Vanalt Võrumaalt on sedeleid keskmiselt sama palju kui mujalt Eestist, ainult Kanepi kihelkonnas küünib see 10–20 sedelini km² kohta. Eriti palju on kohanimesid kogutud saartelt ja Lääne-Virumaalt (KN-s 10–116 sedelit km² kohta).

Kohanimekogus ei võrdu üks sedel aga ühe kohanimega. Ühe kohanime kohta võib leiduda mitu sedelit pikkade üksikasjalike seletustega. Nimedega kohtade koguhulka on sageli raske arvutada või arvata, sest kirja pandi tihti vaid nimi, mitte sellenimeliste kohtade arv. Kuigi Lääne-Virumaalt leidub palju nimesedeleid, pole põhjust arvata, et sealne nimetihedus oleks suurem kui mujal Eestis – seal on lihtsalt põhjalikult kogutud.

Kohanimekartoteegi Hargla kogu võib hinnata suhteliselt kvaliteetseks. Kirja on pandud küll vähe kohanimede saamislugusid, kuid seal leidub huvitavat koduloolist informatsiooni eriti noorematest nimedest ja sotsioonomastilisi tähelepanekuid nimede kasutuse kohta. Eriti asjatundlikku ja põhjalikku materjali on kogusse saatnud endine metsavend Alfred Käärmann. Ainult hilisemast ajast (arvatavasti 1990. aastatest) pärit koolilaste kogutud nimeteave ei mõju alati usaldusväärset.

Ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasi on nimeandmeid kogutud nimeobjektidest lähtudes. Kogujaks on põhiliselt olnud keelt ja kohalikke olusid väga hästi tundev Evar Saar. Enamikku kogumise ajal kasutusel olnud nimedest saab seostada nimeobjektiga kaardil. Ühe nimeobjektiga võib seotud olla mitu nime; see on harilik veekogude puhul. Hargla kihelkonnast on kokku teada 1952 nimeobjekti, millest 1257 on asustusnimed ja 695 muud nimed, enamasti loodusnimed. Kogutud on süstemaatiliselt, kohalikke olusid ja keelt tundes, parimaid nimeteadjaid küsitledes. Nimed on kirjas enamasti kohaliku võru keele pärasel kujul. Eriti hästi on kogutud asustusnimesid, sest kogumistöö toimus Eesti põhikaardi jaoks. Kogumise tarvis olid Eesti Keele Instituudi kogust välja kirjutatud ka varasemad nimeandmed – niiviisi sai keelejuhile mõne nime meelde tuletada, kuid veelgi paremini hinnata nimede kadumist ja vahetumist.

Uurimistöö autor on ise Hargla alal kohanimesid kogunud 1996. aasta sügisel, 1998. aasta suvel Tartu Ülikooli murdepraktika käigus ning hiljem koos Evar Saarega aastatel 2000–2001. Põhjalikult olen küsitlenud oma vanavanemaid Vilma (1924–2019) ja Alfred Fasterit (1923–2012), kes elasid kogu oma elu Saru küla Matsi talus. Alfred oli veetnud lapse- ja nooruspõlve Saru küla Posu talus, Arukülas ja mujal lähiümbruses.

Uuritavaid vetenimesid on töös 431 Harglast (294 AVKA-st ja 137 KN-st); Sangastest, Otepäält ja mujalt pärinevaid nimenäiteid on kümme. Sangaste ja Otepäa vetenimed on kaasatud eelkõige seepärast, et nende kaudu saab pilgu heita mõnele spetsiifilisemale probleemile, nt mis on *Püha*- ja *Ema*-alguliste nimede taust ning kas Sangaste kiriku ümbruse vanem nimi *Theal* seostub Taheva nimega. Mõne ajaloolise nime (*Walgatabalwe*, *Ümera*) etümoloogia uurimine on aga oluline Eesti aja- ja kultuuriloo seisukohalt.

Vetenimede hulka on siiani käibel oleva definitsiooni kohaselt arvatud ka soonimed ehk helonüümid, mis on sellesse töösse kaasatud. Selles uurimuses on

esimest korda põhjalikumalt kaalutud soonimede erandlikkust vetenimede hulgas ja seda, miks need võib vetenimede hulgast välja arvata (vt ptk 2).

1.2.1 Keelesaarte kohanimed võrdlusmaterjalina

Hargla ja muu Lõuna-Eesti puhul saab võrdluseks kasutada ka Lätis paiknenud Leivu ja Lutsi keelesaarte nimematerjali, ehkki sealsete kohanimede põhjalikuma analüüsiga pole Eestis eraldi keegi tegelenud. Kohanimesid on keelesaartelt jõudnud Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteeki vähe. Kõik tähtsamad kohanimed on siiski jõudnud Peeter Pälli koostatud kohanimede andmebaasi (KNAB). Leivu alalt on kohanimesid KN-s 143 sedelit, Lutsi alalt 98 ja vaid 3 Kraasnast. Kraasna külanimesid leidub rohkem siiski Oskar Kallase uurimuses „Kraasna maarahvas“ (1903). Leivu kohanimesid on kohanimekartoteeki sedeldatud Heikki Ojansuu kogudest 22 sedelit 1937. aastal; samal aastal on Valter Niilus kogunud 110 kohanime; 1935. aastal on 19 kohanime kogunud Paul Ariste ja 1925. aastal 92 kohanime Paulopriit Voolaine. Kolm sedelit on veel 1986. aastal kirja pannud Karl Laane. Seega peaks sedeleid olema kokku 246, kuid on saja võrra vähem. Arvatavasti on osa neist kaduma läinud või pole omaegne statistika olnud õige. Keelesaarte keeleainest ja nimematerjali jõuti koguma hakata alles siis, kui keel oli aktiivsest kasutusest juba taandumas ja näitas hääbumise märke. Võib-olla pole kogujatel olnud ka põhjalikumat huvi nimede vastu. Võimalik, et Läti kohanimekogudes, välitöö- ja reisipäevikutes või mujal kirjanduses leidub veelgi keelesaarte kohanimesid (vt nt Faster 2015: 269). Rohkem on küll tähelepanu pööranud rahvaluulele, grammatika- ja foneetikaseikadele ning viimaste keele kõnelejate lindistamisele. Keelesaartel kõneldud keelte kirjeldusi ja sealt pärit tekste saab lugeda „Eesti murrete“ sarja 9. köitest (EM 2014).

Keelesaartelt on kirja pandud peamiselt asustusnimesid (külanimed), aga ka loodusnimesid. Enamik külanimedest on läti keelest mugandatud ja neis on toimunud erinevaid foneetilisi muutusi. Keelesaarte ja muude piirialade kohanimesid on uurinud Peeter Päll (1986, 2003, 2006, 2008); tema on teinud ka Leivu ja Lutsi keelesaarte kaardid „Eesti murrete“ sarja 9. ossa.

Peeter Pälli (2006: 20, 2008) arvates võib keelesaarte nimed jagada kolmeks:

- (1) mugandused läti või vene nimedest, nt *Paiķēni* > *Paikna*, *Zeltiņi* > *Sāltņā*;
- (2) nimetõlked, nt *Cepurkalni* – *Küpärmäe*;
- (3) eestikeelsed primaarnimed, nt *Jaunčonkas* / *Katrõmõtsa*.

Leivu ja Lutsi külanimed on enamasti hilised mugandused kohaliku murde pärasest vormist (Päll 1986: 334). Eestikeelsed primaarnimed asendusid aga 20. sajandil valdavalt läti nimede mugandustega, nt varasem *Mäekülā* sai nimeks *Bruunja*, mis on läti keeles *Brūniņi*; varasem *Alakülā* sai nimeks *Suurõ-Piikova*, mis on mugandus läti nimest *Lielā Pīkova* (Päll 2006: 234). Seminaril „Lõuna-eestlased Lätis“ peetud ettekandes „Siirdkohanimed keelesaartel?“ püstitas Peeter Päll (2008) hüpoteesi, et keelesaarte eestikeelsed nimed võivad olla

siirdunud Eestist Lätti koos inimestega. Ta näitas keelesaarte nimedele paralleele Eesti teistest kihelkondadest, nt *Uibumäe talu* (läti *Ābeļkalni*) Leivus ja *Uibomäe* ~ *Uibumäe* talud Kambjas, Kanepis, Rõuges, Setus, Urvastes ja Vastseliinas. Kuigi igal keelesaarel leidub võimalikke siirdnimesid ka kaugemalt kui ainult Lõuna-Eestist, on kokkuvõttes ikkagi pärinemine või siirdumine Lõuna-Eesti aladelt kõige tugevamate näitajatega. Kui aga eestikeelsed nimed ei ole siiratud, siis on võimalik, et sarnased nimetüübid näitavad sarnast etnogeneetilist päritolu. (Päll 2008) Tõenäolisem ongi viimane hüpotees, sest sedavõrd harilikud nimed, nagu *Uibumäe* nii Lõuna-Eestis kui ka Leivus ja *Ābeļkalni* Lätis võiksid küll kuuluda pigem samasse nimemalli ja siirdumist Lõuna-Eestist Leivu alale ei pea eeldama. Leivu puhul võiks Lõuna-Eestiga samu nimemalle pidada pärinevaks ajast, kui oli veel olemas katkematu keeleala. Samas on tüpoloogilist sarnasust ka eesti- ja läti keelsete kohanimedega, nt teravaharjalise mäe kohta *sikksälg* 'siku selg' > *Sikksälgä küla* ja samatähenduslik *Āžmuguras*.

Nimedes esinevate kohalike keelejoonte kirjelduse leiab ptk-st 4.1.3, kõikidel keelesaartel kõneldud keele kirjelduse aga „Eesti murrete“ sarja 9. osast (EM 2014: 13–29). Traditsiooniliselt on kõneldud Leivust kui lõunaestist keelesaarest, mis on lähim Hargla murrakule, kuid Petri Kallio (2018) uue käsitluse järgi võib Leivut pidada päris omaette murdealaks.

Huvipakkuvad on Koiva nimevariandid *Kuoju* : gen *.Kuova*, Koivaliina nimevariandid *Kõevaliin* ja *Kuovalein*, samuti määratlus Koiva-äärse koha jaoks: *Koiviir*. Nagu juba kirjanduseski mainitud (Palmeos 1959), leidub Leivus liigisõnana *urg* (*Küürurg*, *Laanurg*, *Musturg*) ja ka deminutiivne variant *urakõ*¹ (*Babrurakõ* (läti *Babrupe*) 'koprajõgi'). Foneetilist muutust *j > d'* ja pikkade täishäälikute diftongistumist kajastab nimi *Kiisd'ärv* ~ *Keizd'ärv* ~ *Keizid'ärv* 'kiiskjärv' Adamamuiža lähedal. Leivu loodusnimedes, nagu *Kaaraida*, *Tammaida* on liigisõnale *aid* lisatud läti keele grammatiline sootunnus (naissugu markeriv *-a*), et paremini sobituda domineeriva keele struktuuri. Leivu piirkonnas kõneldud ülemläti murded erinevad läti kirjakeelest eriti vokalismi poolest (vt Zemzare 1940) ja on mõjutanud ka kohanimedega kujusid, nt nime *Melnupe* 'Mustjõgi' kohalik variant on *Mellupe*, kus *ę* hääldub nagu *ä*.

Lutsid on omased ehk eesti juurtega perekondi tundnud perekonnanime järgi. Vähemalt ühe Lutsi suguvõsa nime puhul (*Mekš*) leidub selle kandjatel küllaltki usutav pärimus, et perekonnanime on saadud Eesti päritolukoha nimest (võimalike variantidena on pakutud Mäksa või Meeksi ~ Miikse).

Kõikide keelesaarte, eriti Leivu ja Lutsi kohanimeses korduvad samad mustrid (mugandamine, tõlkimine, omakeelsed primaarnimed). Leivu puhul oodanuks suuremat vanema substraatse kihi olemasolu, sest seda „on arvatud iidse lõunaestist asustuse jätkuks Põhja-Lätis“ (EMK 2009: 190). Praeguses uurimisseisus võiks sellele viidata külanimi *Ilž'na* (läti *Ilzene*). Nime algusosa *Il-* võiks seostada liivi sõnaga *i'lzõ* 'üles, ülespoole' (nimesemantiliselt oleks tegu mäekülaga), sest

¹ Et võru keeles on deminutiiv harilikum kujul *-kene* ~ *-kõnõ*, võib arvata, et ka siinkohal peaks olema pikem vorm *urakõnõ*, vrd nt EM 2014: 43, kus on *Piitrekõnõ*, *Maijõkõnõ*, *unõkõnõ* jt. Ilmselt on tegu üleskirjutaja tähelepanematusel.

küla paikneb maastikus kõrgemal kohal kui lähedal asuv Alamõisa, läti Lejasciems ('alaküla') (Faster 2015: 270).

Uuema uurimuse järgi (Kallio 2018: 124) ei saa leivusid pidada samuti siirdlasteks Lõuna-Eestist ja leivu keel on Läti alal ikkagi läänemeresoome murrete jätk, mis sattus läti keele mõju alla viimastel aastasadel (Kallio 2018: 137). Leivu ja Hargla keelelised ühisjooned johtuvad lähinaabriteks olemisest, mitte lähedasest keelesugulusest (Kallio 2018: 137).

Pajusalu jt (2009: 293–294) uurimuse järgi on olnud nii varaseid kui ka suhteliselt hiliseid kontakte Salatsi liivi, Koiva liivi ja Leivu vahel, mis ilmnevad sõnavaras ja foneetikas. Leivu ja liivi nimepaari etümoloogilist suhet ja foneetilisi sarnasusi on lähemalt käsitlenud Tiit-Rein Viitso (2009).

Koos muu Läti nimematerjaliga on nii Leivu kui ka Lutsi nimesid arvesse võtnud Kersti Boiko (1993a). Tema uurimuses läänemeresoome maastiku-apellatiivide kohta Läti kohanimeses joonistuvad selgelt välja piirkonnad, kus on läänemeresoomepäraseid maastikusõnu ja kohanimesid: Kuramaa ja Leivu kõige selgemini; Salatsi liivi, Koiva liivi, Ruhja ümbrus ja Lutsi natuke väiksema substraadi hulgaga ning veel mitmeid piirkondi, kus on elanud liivlasi ja/või eestlasi. Kuigivõrd on läänemeresoome kohanimesid ka Bauska lähedal elanud vadj ja päritolu kreevinite aladel. Kersti Boiko uurimuste kohta pikemalt vt ptk 2.3.2.

1.2.2. Ajaloolisi allikaid ja muid võrdlusmaterjale

Varasemad üleskirjutatud nimekujud on etümoloogia loomisel möödapääsmatud. Järgnevalt tutvustan lühidalt põhilisi Lõuna-Eestit (eriti Hargla ala) puudutavaid kirjalikke allikaid, mis on abiks ajaloolise informatsiooni hankimisel või võrdluseks kasutamisel. Revisjonid on kirja pandud küll põhiliselt maksustamise eesmärgil, ent neis leidub palju koha- ja isikunimede varaseid üleskirjutusi, mis on nende ajaloo uurimisel abiks.

Kui Põhja-Eestis leidub 13. sajandi esimesest poolest Taani hindamisraamat (LCD), kuhu on kirja pandud üle 500 kohanime (peamiselt asustusnimed), siis Lõuna-Eestist nii varane kompaktne allikas puudub. Kõige varasem allikas on Henriku Liivimaa kroonika aastast 1224–1227 (HLK), milles leidub nii isiku- kui ka kohanimesid (Alvre 1985). Varajased dokumendid, mis puudutavad Lõuna-Eestit ja millest võib leida ka nimede varaseid kujusid, on dokumentide kogu 13.–16. sajandist ehk Taani ja orduajast ning Rootsi ja Poola ajast pealkirjaga „Est- und Livländische Brieflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels- und Gütergeschichte Est- und Livlands, in Uebersetzungen und Auszügen“ (1856, 1857, 1861) (BFL).

Järgmine ainult Liivimaa dokumente hõlmav allikate kogu on „Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1207 bis 1500)“ (1908) ja „Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1501 bis 1545)“ (1923) (LGU I, II). Sellesse on kogutud erinevaid mõisaid puudutavad ürikud, millest mõni on identne „Est- und Livländische Briefladega“, kuid siia pole kogutud näiteks sõjasündmusi

käsitlevaid dokumente. Vetenimesid kohtab dokumentides piirikirjeldustena Saksa ordu alalt, st nt Mulgimaalt, kuid Tartu piiskopkonna alalt pole neid palju kirja pandud. Hargla kohanimede esmamainimised on kirjas just esimeses osas – dokumendis, milles Vana-Antsla mõisnikud Uexkülldid jagasid oma vara. 1386. aastast pärinevas ürikus (LGU I: 119) leiduvad järgmised mõisa- ja külanimed:

- (1) *neuen Hof zu Oyl mit dem Df. zu Oyl* ‘uus mõis Oyl koos küla Oyl’. LGUs on ainult oletatud, et tegemist on tänapäevase Ahli (Ahelo) küla, ent teateid mõisa olemasolust Ahlis pole mitte kusagil mujal üles tähendatud. Tõenäolisem on, et tegu on Jaugamõisa ja Oeküla praeguses Karula kihelkonnas (EKNR: 124, 433);
- (2) *Wacke zu Yldemittze mit dem Dorf* (on arvatavasti Rimmi kant Urvaste kihelkonnas);
- (3) *die Wacke zu Sarrega mit dem zugehörigen Df. Sarrego, Mustemetze, Mendis und Cally* ‘Saru vakus koos sinna juurde kuuluvate küladega Saru, Mustamõtsa (Kuutsi kant), Mõniste ja Kalli’;
- (4) *Df. Rese* (Krabi kant), *Sokyerve* (Krabi kant), *Serpslawe* (arvatavasti mingi koht Krabi kandis Läti poolel ?) ja *olde Caicke* (‘vana Kaika’, mis ei ole ilmselt tänapäevane Kaika Karula kihelkonnas, sest selle nimega koos mainitud teised nimed ei ole sealt kandist).
- (5) Lisaks on mainitud järve nimega *Uppehawde* (Ubajärv), mis on erandlik, sest on nii varane loodusnime üleskirjutus.

Vanavene kroonikaid Pihkvast ja Novgorodist on nimede uurimise allikana tutvustanud Ada Ambus (1960) ja artiklis välja toonud Lõuna-Eesti kohanimede mainimisi aastatest 1024–1565, sealhulgas 1564. aastal mainitud nime *за Таго-весью рекою* ‘Taheva jõe (= Mustjõe) tagant’, milles on näha jõenimedes esinevat liigisõna *vesi*.

Esimene säilinud maaraamatu tüüpi dokument on 1563. aastast pärinev Petseri kloostri valduste kirjeldus, mille on publitseerinud Anti Selart (2016) pealkirja all „The Pskovo-Pechersky Monastery During the Livonian War (1558–1582). Holdings in Estonia. Псково-Печерцкий монастырь во время Ливонской войны (1558–1582 гг.). Землевладение в Эстонии“. Selles on mainitud *Vaidva* nimetuuma (*до Вая озера*), Piili oja (*на ручью на Пиле*), Mustjõe ja küla **Kutš* (*тое жъ Рожены мызы (деревня) Кучь, отъ мызы верста вверхъ по рекъ по Мустовесу* ‘sama Roosa mõisa küla *Kutš*, mõisast verst ülespoole Mustjõe mööda’. Selart on seostanud külanime **Kutš* praeguse Kuutsi küla, ent Roosa mõisast verst jõe mööda ülesvoolu ei saa olla praegune Kuutsi küla, sest see asub jõe mööda allavoolu ja ei eksisteerinud 16. sajandil küla. Kuutsi nimi on tekkinud talupoja lisanimest 18. sajandil. Mainitud **Kutš* võib sisaldada sama tüve (võib-olla isikunime), kuid on tänapäevaks kadunud ja on paiknenud praeguste Matsi ja Jaama küla kohal Varstu lähedal. Küsitavalt Hargla nimeks arvatud *у Арагельские дороги* ei ole Hargla, vaid kadunud küla *Ara* Haanja kandis, sest kõik teised mainitud nimed on ka lähiümbrusest.

Poola-aegsed revisjonid (aastatest 1582–1616) on trükki toimetanud ajaloolane Oleg Roslavlev 1970. aastatel (PA I, II, IV).

Alates 17. sajandist on olemas juba rohkem revisjone (Rev 1601, Rev 1624/27 DL ja Rev 1638 I), eriti rikkalikult 1680. aastatest alates; sajandi lõpupoole tehtud nn rootsiaegsed kaardid on säilinud tänapäevani. Rootsiaegsetest kaartidest, mis puudutavad rohkem Läti-poolset Liivimaad, on olemas spetsiaalne publikatsioon (Dunsdorfs 1974), mis puudutab ka Harglat ja selle lähiümbrust. Vanimad Hargla talunimed on kujunenud talupoegade lisanimedest ning on kirja pandud just rootsiaegsetele kaartidele ja kaardikirjeldusraamatutesse. Hüdronüüme nendel kaartidel leidub, kuid vähe; nimeobjekte kaartidel on, kuid harilikult on neid märgitud lihtsalt rootsikeelse liigisõnaga (nt *sjö* ~ *sjön* vms ‘(väiksem) järv’ jt). Ojanimesid võib leida kaarte täiendavatest kirjeldusraamatutest, eriti siis, kui neid on samaaegselt kasutatud heinamaale nime andmiseks. Vetenimesid hakkab kaartidel rohkem kajastuma alates 19. sajandi keskpaigast.

18. sajandil kirjutas pastor ja kodu-uurija August Wilhelm Hupel mitmeosalise teose Liivi- ja Eestimaa elu-olust ning pani sinna kirja palju eestikeelseid kihelkonnanimed, aga ka muid nimesid (Hupel 1774–1782). 18. sajandi lõpus trükiti Liivi- ja Eestimaa alast juba üsna hea kaart – August Ludwig Mellini koostatud atlas (1791–1798) (Mellin).

19. sajandil ilmus Liivimaast Rückeri kaart (1839) (Rücker); samuti koostati detailseid mõisakaarte.

20. sajandil ilmus mitmeid ülevaateteoseid, uusi kaarte ja entsüklopeediaid nii Eestis kui ka mujal. Mõisaid ja külasid, nende ajalugu ja inimesi nii Eestis kui ka Lätimaal on mahukas ülevaateteoses kajastanud baltisakslane Heinz von zur Mühlen (BHO, BHO II); läänemeresoome vanadest isikunimedest, mida on hea tunda, sest need on paljude Eesti kohanime aluseks, on uurimuse kirjutanud Detlef-Eckhard Stoebe (1964). Lauri Kettunen tegi esimese suurema katse etümologiseerida paljusid Eesti nimesid (EO). Oleg Roslavlev publitseeris poolaageid (16. sajandi lõpupoole) allikaid, milles leidub paljude Lõuna-Eesti külade vanimaid mainimisi (PA I, PA II, PA IV). Ilmusid regionaalsed kohanimeuurimused Põhja-Tartumaalt (Pall 1969, 1977) ja Saaremaalt (Kallasmaa 1996, 2000), neis on päris tihti võrdluseks toodud Lõuna-Eesti ainet.

21. sajandil on koostatud mitmeid andmebaase (nt KNAB, AVKA), on avaldatud arhiivid ja muutunud kättesaadavaks digiteeritud dokumendid, sh Eesti Keele Instituudi kohanimkartoteek (KN). Nimeuurimustes on võimalik kasutada suuri andmehulki ja teha selle põhjal statistikat. Üheks esmaseks näiteks sellest on Võrumaa kohanime sünkrooniline ülevaade (Saar 2008), milles tuuakse sageduse järgi välja kõige tavalisemad nimed ja nimeelemendid. Selle põhjal saab järeldusi teha nimetüüpide ja nimeandmispõhimõtete kohta.

1.3. Põhimeetodid

Siinne uurimus jätkab Eesti nimeuurimise traditsiooni: on piirkondlik ja diakrooniline sarnaselt varasemate eeskujuks olnud uurimustega (nt Kallasmaa

1996, 2000; Pall 1969, 1977) ja selles uuritakse vaid üht tüüpi nimesid, nagu varem on tehtud asustusnimede puhul (Simm 1973). Kunagi varem pole Eestis uuritud süstemaatiliselt ainult ühe piirkonna vetenimesid. Vetenimesid on uuritud koos teiste loodusnimedega Põhja-Tartumaal, Hiiumaal (Kallasmaa 2010), Saare- ja natuke ka Võrumaal; vetenimedes sisalduvaid maastikusõnu on läänemurdes uurinud Marja Kallasmaa (2003). Etümoloogiline ja piirkondlik uurimissuund on valdav olnud ka naabermaades ja läänemeresoome keelte aladel, vt nt Vanagas 1970, 1981a, 1981b, Balode 1985, Pitkänen 1986, Mullanen 1988, 1994, 2002, Kuzmin 2014 jt.

Andmed on saadud kahest kohast: (1) Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteegist on Hargla kihelkonna sedelilt välja nopitud kõik vetenimed ja (2) ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasist on tehtud väljavõte kõikidest Hargla vetenimedest. Ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasi on fikseeritud kõik piirkonnas kasutusel olnud nimed 2000. aastatel (täpsemalt vt Saar 2004). Kõik välitöödel suunatud vestluse käigus kogutud andmed, sh autori kogutud materjal, on kirjas välitööpäevikutes või kohanimesedelitel. Sealt on need andmed kantud ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasi ja seejärel kaardiga seotud. Kui andmeid ei õnnestunud enam kaardiga siduda (nimeobjekti asukoht oli unustatud), on need talletatud tabeli formaadis.

Suulisest kasutusest 1990. aastate lõpus ja 2000. aastatel kogutud materjali ning kartoteeki varem talletatud andmeid võrreldes saab hinnata nimede püsimist, muutumist ja kadumist. Kui nimi on olemas nii kartoteegis kui ka viimatisel kogumisel, on nimi säilinud; kui nimi on asendunud teisega, on see vahetunud; kui nimi on olemas vaid kartoteegis ja mitte enam andmebaasis, on nimi ilmselt kadunud.

Pärast materjali kogumist järgneb nimede etümoloogilise analüüsi etapp ehk kvalitatiivne uurimus, milles on ka kvantitatiivse uurimuse elemente. Iga üksiknime tähenduse ja päritolu uurimist võib võtta kui juhtumianalüüsi. Et üht tüüpi analüüsitavaid juhtumeid (siin uurimuses vetenimed) on palju, viib see lõpplahendusena mingi üldistava teadmiseni. Ühe nime uurimist võib piltlikult kirjeldada ka kui detektiivitööd, milles info koguneb kildhaaval ja tuleb arvestada iga väiksemagi seigaga. Nimede analüüsimiseks tarvitatakse kõiki saadaolevaid allikaid, nii suulisi kui ka kirjalikke, nii ajaloolisi kui ka tänapäevaseid, kuid uurija ülesanne on oma nimeteaduslike teoreetiliste teadmiste põhjal hinnata nende pädevust. Noorematele nimedele on tähendust kergem leida kui vanematele, ent paljud nimed jäävadki tähenduselt hämaraks. Andmete koondamine ja omavaheline võrdlemine sarnaneb võrdlev-ajaloolisel meetodil keeleajaloo uurimisega.

Tihti on kohanimede etümoloogiline uurimine arvatud kohanimeuurimise meetodite hulka (nt Kuzmin 2014). Selles töös on etümologiseerimise olemust ja põhimõtteid käsitletud teoreetilisest peatükis (vt pkt 2) ja praktilist poolt meetodi all.

Kõige paremini on kohanime etümologiseerimiseks vajalike andmete koondamise kokku võtnud Peeter Päll „Eesti kohanimeramu“ (2016) koostamist ja ülesehitust kirjeldavas peatükis, ent ka kogu tema kirjeldatud info olemasolu ei

vii alati nime tekkemotiivi selgumiseni. Siiski pole ka päris nii, nagu Paul Ariste olevat kunagi arvanud, et „nimede etümologiseerimine on suuresti õunte pealt ennustamine“ (Enn Ernitsa suuline teade), sest järjepidevalt on väga palju uut välja uuritud nimede andmise (ehk tüpoloogia) kohta.

„Eesti kohanimeramu“ artikkel koosneb põhiosas järgnevast informatsioonist (vt EKNR 2016: 9–11). Esmalt on hea teada nime **hääldust** (vältet, palatalisatsiooni) nii praegu kui ka varem. Ka nime murdelised ja teiskeelsed **variandid** ning nende hääldus võivad sisaldada olulist infot, nt nimede teiskeelsed variandid võivad olla säilitanud koha varasemaid nimesid. Nime **kohakäändevormid** on samuti olulised. Eesti ja ka teiste lähisugukeelte kohanimed võivad käänduda kas sise- või väliskohakäänetes. Väliskohakäänetes käänatakse tihti näiteks talunimedest moodustatud külanimesid (nt *Kuutsi* : *Kuutsil*), kuid sisekohakäänetes isikunimelähteseid külanimesid (nt *Mõnistõ* : *Mõnistõn*).

Edasi on vaja uurida, milline on nime **struktuur** (kas on tegu liitnime või sufiksilise nimega vm) ja millised on ajaloolised üleskirjutatud **nimekujud**. Ajalooliste dokumenteeritud nimekujude, aga mõnikord ka suulises keelepruugis veel kasutusel olevate nimevariantide võrdlemisel saab otsustada, kas nime struktuur on muutunud või püsunud. Eesti kohanimes on toimunud nii reeglipäraseid häälikumuutusi (lõpukadu, sisekadu) kui ka ebareeglipäraseid muutusi (harilikult on lühenenud liigisõna, aga sageli ka nime esiosa ehk atribuutosa, mõnikord lausa mõlemad) (EKNR 2016: 13–14). Kihelkond ja mõisakuuluvus on abiks nime murdeala määramisel, kuid otseselt nime tähendus sellest ei sõltu, samamoodi nagu see ei sõltu ka tänapäevasest administratiivsest kuuluvusest. **Koha liik** nii tänapäeval kui ka varem tuleks kindlaks määrata ja välja selgitada algupärane koht, mis seda nime kandis. Nimepesas võib olla mitu sama atribuutiga liitnime ja nende hulgast tuleks leida primaarne, mille ajalugu ja motiveeritust hakatakse uurima. Nt *Sangaste* (alevik) nimi on liikunud tänapäevaks hoopis teise kohta, kui see oli varem, ja kõik ajalooallikates leiduvad koha varasemad mainimised sobivad vana küla või mõisa kohta. **Koha ajalugu** aitab tihti kaasa ka nime ajaloo või tähenduse leidmisele. Nimeobjekti **asukoht** nii looduses kui ka kaardil võib kaasa aidata nimeandmise põhjuse väljaselgitamisele. Nimi on võinud aja jooksul kanduda ühest kohast teise ja tähistada laiemat või kitsamat piirkonda kui tänapäeval. Läbi tuleks töötada kõik **varasemad allikad**, kust võib nime ajaloo, tähenduse vm kohta infot leida. Mõnikord leidub häid vihjeid nime tähenduse kohta **pärimuslikes teadetes**, ent enamasti kuuluvad need rahvaluule valdkonda. Nii „Eesti kohanimeramu“ kui ka muudes kohanimeuurimustes on lugeja suunatud ebaselge etümoloogia korral tihti ise nime mingi apellatiiviga võrdlema. Selle taustal on arusaam, et kõik nimed on algupäraselt olnud harilikud sõnad või sõnaühendid. Võrdluseks pakutav apellatiiv ei saa aga olla suvaline, see peab olema nii häälikuliselt reeglipärane kui ka järgima nimeandmise põhiprintsipi ehk seda, milliste mudelite järgi on piirkonnas üldse nimesid antud ja kas ka koha asend maastikus toetab nime semantikat. Viimasele aspektile pole Eesti nimeuurimises varem eriti tähelepanu pööratud. Ka sugulas- või naaberkeelte samakujuliste nimede võrdlemine on suureks abiks.

Nimede uurimisel on selles töös kasutatud veel süntaktilis-semantilist analüüsi. See on Eestisse (nt Saar 2008: 22–29) tulnud Soomest, kus mudeli töötasid välja Eero Kiviniemi (1975) ja Kurt Zilliacus (1966), Tšehhis Rudolf Šramek (1972/1973). Süntaktilis-semantilise analüüsi puhul tehakse kõigepealt kindlaks, millistest osadest nimi koosneb ja mis funktsioon on neil osadel: *atribuut* (erilist omadust näitav), *liigisõna* (koha liiki näitav) ja kohta nimetav funktsioon (hari-likult üheosaline nimi) (Ainiala jt 2008: 108–110). Seejärel jagatakse nimed rühmadesse vastavalt sellele, mille järgi arvatakse need olevat antud (nime-andmispõhimõtted), kuigi täit selgust selles ei ole võimalik saavutada. Välja on toodud neli põhilist nimeandmispõhimõtet: (1) täpne või suhteline asukoht; (2) koha (looduslik) omadus, nt suurus, kuju vms; (3) koha peal olev või olnud objekt (nt mõni teine looduslik objekt, ehitis, üksik puu, puuliik vms); (4) koha suhe inimesega (omand, kasutus, sündmus jms). Sõnasemantiline analüüs aitab siinjuures mõista nime leksikaalset sisaldust. (Ainiala jt 2008: 108–110, Saar 2008: 27–28)

1.4. Töö struktuur ja publikatsioonide ülevaade

Uurimus koosneb sissejuhatavast osast, kokkuvõttest, lisast ja artiklitest. Sissejuhatava osa viies alapeatükis võetakse laiemalt kokku publikatsioonide taust ja avatakse põhjalikumalt teoreetilisi vaatepunkte, milleks polnud ruumi artiklites. Lisaks on pärast artiklite avaldamist edasisel uurimisel ilmnenud uusi seiku, mida on samuti sissejuhatuses kajastatud.

I artiklis vaadeldakse kahe läänemeresoome maastikusõna **urka* ja **orka* võimalikku päritolu, nende tänapäevani säilinud tähendust ‘väike jõgi; oja’ ning seda, kuidas rahvaetümoloogiliselt on tõlgendused muutunud.

II artiklis analüüsitakse veekogude ja teekonnaga seotud vete- ja asustusnimede päritolu. Vaatluse all on nimed *Valga*, *Taheva*, *Saru*, *Hargla*, *Hargla oja*, *Mustjõgi* ja *Peetri jõgi*. Artiklis tuuakse välja, et lisaks häälikulistele kujudele aitab nimele tähendust leida ka koha asend maastikus.

III artiklis võetakse lähema uurimise alla kahe nime päritolu. Üks neist on *Koiva jõgi* – nimi, mille üle on juureldud juba üle-eelmisel sajandil, kuid eesti keeles pole nime päritolust adekvaatset ülevaadet antud enam kui sada aastat. Teine neist on *Aheru järv*, mille nime seostatakse teiste *Ahi*-tüveliste kohanimedega Eestis ja vaetakse nende tähendusi.

IV artikkel käsitleb kogu Hargla ala 431 vetenime (sh soonimesid) ja pakub neile võimaliku etümoloogia. Esile on toodud ka 30 veekogudega seotud liigisõna, mis on piirkonnale iseloomulikud. Vaatluse all on veel vetenimede muutumine ja kadumine ning nende põhjused.

Lisas esitatakse valik siinkirjutaja koostatud nimeartiklitest „Eesti kohanime- raamatu“ jaoks. Välja on valitud kõik vetenimedest ja nende põhjal moodustatud asustusnimedest kirjutatud nimeartiklid.

2. TEOREETILINE ÜLEVAADE

2.1. Terminid

Vetenimed ehk hüdronüümid on osa loodusnimedest ja need viitavad mingile looduslikult tekkinud objektile. Siiski pole piirid alati selged ja need võivad viidata ka kunstlikult rajatud objektidele (tehisjärved, tiigid, kraavid jms), mis toimivad siiski nagu looduslikud objektid. Hüdronüümid hõlmavad kõiki veekogude nimesid. Termin *hüdronüüm* aluseks on kreeka keele sõnad *hýdor* (hydro-) ‘vesi’ ja *-ōnymos* ‘-nimeline’. Termin *veekogu* all mõistetakse mingis maapinnasüvises olevat veekogumit (EKSS), mis võib olla tekkinud looduslikult või kunstlikult, olla kas ajutine või alaline, voolav või mittevoolav.

Vetenimede alaliigid on ookeanide, merede, väinade, lahtede, järvede, tiikide, sootide, allikate, lompide, kaevude, jõgede, vanajõeharude (Harglas ettude), ojade, koskede jm veekogude nimed. Mõne rühma puhul kasutatakse ka võõrsõnalisi vasteid, näiteks merede ja ookeanide nimed on pelagonüümid (kreeka sõnast *pélagos* ‘meri’); jõenimed (mille hulka võib arvata ka ojad, kanalid, kraavid) on potamonüümid (kreeka sõnast *potamós* ‘jõgi’; järvenimed on limnonüümid (kreeka sõnast *límne*). Vetenimedeks loetakse ka ookeanide, merede, järvede, jõgede ja teiste objektide osad, mis võivad olla nii veepealsed kui veealused, näiteks süvikud, künnised, lahed, väinad, kurgud, kitsused, madalad, suudmed, kärestikud, käärud, koolmed, kivistikud, võrendikud jms. Mõnel pool (sh Eestis) on vetenimede hulka arvatud ka soonimed ehk helonüümid (kreeka sõnast *hélos* ‘soo, soine ala’). (OT; LKOT)

Termini *soo* definitsioon „Väikses entsüklopeedias“ (VE 2006: 912) on „maastik või maastiku osa, kus pideva või kauakestva liigniiskuse tagajärjel suur osa taimede orgaanilist ainet jääb lagunemata ja kuhjub turbana. Tekkinud veekogu kinni kasvades (mültudes) või arumaast selle soostudes. Eestis on madalsoid, siirdesoid ja rabasid.“ Loodusteadustes loetakse sooks liigniisket ala, mille turbakiht on 30 cm; õhema turbakihtiga on soostunud alad ja öeldakse, et sood on „omalaadsed veehoidlad“ (Arold 2005: 117). Keelekasutajatel ja nimeandjatel mõistagi sellist ranget määratlust ei ole, kuid nemadki on soid omamoodi liigitanud (Võrumaal näiteks *hainasuu* ‘heinane soo’, *turbasuu* ‘turbane soo’, *sammõlsuu* ‘samblane soo, raba’). Soouurijate arvates on Eestis umbes 1/3 soid tekkinud järvede kinnikasvamise teel, 2/3 maapinna soostumisel (Arold 2005: 51, 115–117).

Soo kui objekti piiripealne kuulumine veekogude hulka paistab ka uuritud ala nimedest, näiteks Lüüsi talu juures paiknevat objekti nimetatakse paralleelselt nii Lüüsi järveks kui ka Lüüsi sooks. Keel säilitab tihti mälestusi minevikust, näiteks on olemas soid, mille liigisõnana on säilinud järv (Räpina *Taltjärv* (soo)). Tihti on mingi osa veekogust soostunud ja sellele on nimeandjad andnud eraldi nime, nt Ubajärve soostunud otsa on kutsutud nimega *Ubajärve soo*. Kui soo oleks nimekasutajate arvates veekogu, oleksid nad võinud kogu kompleksi kutsuda ühe nimega, kuid nad on neid eristanud. Lihtsalt soiseid kohti, mida geograafiliselt

võiks nimetada sooks, kuid mida kasutatakse näiteks heina- või karjamaana, võidakse kutsuda ka mõne teise liigisõnaga, nt *Hobõsõkopõl*, *Lepäniidühand*, *Järvekol*. Liigisõna *soo* võib jällegi olla püsinud praeguste põldude või heinamaade nimedes, nt *Suukõnõ*, *Mõhlussuu* (pigem heinamaad).

Eesti geograafid ei defineeri soid otseselt veekoguna, kuid mõnikord (nt hüdroloogias²) tulevad sood veekogumina arvesse. Ka keelekasutajate arvates ei ole soo tüüpiline veekogu. Soo on märgala, mille sees võivad olla veekogud (nt soojärved, laukad), kuid sood ennast ei peaks liigitama mitte veekoguks, vaid pigem piirialale jäävate liigniiskete objektide kategooriasse. Mõnes teises keeles ja riigis, kus liigniiskeid alasid on vähe, võib soonimed liigitada muidugi ka hüdronüümide hulka. Et Eesti sood on tekkinud 2/3 osas muul moel kui järvede kinnikasvamise teel, ei peaks Eesti praktikas edaspidi lugema soonimesid hüdronüümide hulka. Sood on vetenimede liigitusest välja jätnud nimeurija Marit Alas oma uurimustes (Alas 2015, 2016). Ka Peeter Pälli loodud Eesti kohanimede andmebaasi kohanimeobjektide liikide loendis on sood märgitud floora ja maastikunimede klassi koos metsadega, mitte vetenimede hulka (KNAB). Kumbki uurija pole sellele eristusele lähemat tähelepanu osutanud.

Kuidas on talitanud meie naabrid? Soomes ei ole soonimed vetenimede hulka arvatud, küll aga on vetenimede hulka arvatud vees olevad või veepiiril paiknevad objektid, nagu näiteks neemed, saared jt. Seejuures on aluseks võetud nimeandja arusaam: mida ta maastikus näeb, kuidas eri kohti kasutab jms. Eero Kiviniemi (1990: 50) arvates pole maastikuobjekte võimalik täiesti objektiivselt liigitada.

Ainiala ja Östman (2017: 3) liigitavad loodusnimed kahte rühma: (1) maapinnaga seotud nimed ehk topograafilised nimed (soode, kaljude nimed); ja (2) veekogudega seotud nimed ehk hüdronüümid (järved, kraavid).

Leedus on terminil *hidronimas* (leedu *vandenvardis*) ‘hüdronüüm’ leedu keele entsüklopeedia (LKE 1999: 239) järgi laiem ja kitsam tähendus. Kitsamas tähenduses on hüdronüümid ainult jõgede ja järvede nimed. Laiemas tähenduses hõlmab termin igasuguste veekogude nimesid (tiigid, lahed, kraavid jms), sealhulgas ka soode nimesid. Leedu soonimede uurija Laimutis Bilkis (2008) arvab soonimed hüdronüümide hulka.

Läti nimeuurijad ei ole soonimesid käsitlenud hüdronüümidenä, vaid pigem teiste mikrotoponüümide hulgas (metsad, niidud, põllud jm). Hüdronüümidenä on nad käsitlenud ainult jõgede, järvede ja mõnikord ka tiikide või lompide nimesid (nt Dambe 2012). Läti kartograafid ei loe soonimesid samuti vetenimedeks, kuid geograafid teevad seda hüdrooloogilistel põhjustel.

Mis on sõna *soo* etümoloogia? See pole päris kindel, kuid sõnale on vaseid läänemeresoome keeltest samojeedi keelteni. Kui aktsepteerida läänemeresoome keeltes toimunud ebareeglipärasest muutusest $t > s$, siis võib sõna pidada ka uurali päritolu olevaks (argumentatsiooni toetab see, et muidu oleks maastikusõna sarnane pronoomeniga *too*). Kaugemates sugulaskeeltes on järve, jõge või lompi

² Hüdroloogia on teadus, mis uurib veeringet, veevarusid ja nende tarvitamist, veeseisu, veehulka jms. (EE, EKSS)

tähistavaid *t*-algulisi sõnu, nt udmurdi *tj* 'väike järv', neenetsi *to* 'järv' jt (EES: *soo*, SSA III: 213–214), kuid seniste uurijate arvates pole sellega uurali päritolu veel piisavalt põhjendatud. Sõnale on pakutud balti etümoloogiat, kuid Santeri Junttila (2015: 113) on tõestanud, et balti laen see kindlasti pole. Janne Saarikivi (2004: 186) arvates võib sõna *soo* pidada ka tundmatut päritolu sõnaks, nagu pole kindlaid päritoluseletusi ka mitmetel teistel harilikel maastikusõnadel (nt *mägi*, *neem*, *saar*, *aho* jt).

Töös kasutatakse veel järgmisi spetsiifilisi termineid (vt ka OT):

apellatiiv – peamiselt onomastikaalastes uurimustes *üldsõna* vaste;

atribuut, **atribuutosa** e **nimetuum** – kohanime täiendosa ehk nime esimene osa või esimesed osad; nime individualiseeriv osa;

liigisõna e **põhisõna** e **determinant** – koha liiki näitav osa ehk harilikult nime viimane klassifitseeriv osa;

liitnimi – nimi, mis koosneb kahest nimeosast (atribuudist ja liigisõnast);

maastikusõna – mingile maastikuosale viitav liigisõna või sõna nime atribuut-osas;

nimeandmismotiiv – nime tekkimise või andmise põhjus, millest arusaamisele aitab tihti kaasa nimeobjekt, ajalooallikas vm;

nimeandmisprintsübid e **nimeandmispõhimõtted** – (avatud) üldistav loend viisidest või seaduspärasustest, mille järgi nimed võivad peamiselt tekkida;

nimesemantika e **nime tähendus** – ennekõike nimes sisalduvate sõnade tähendusest arusaamine, aga võimalusel ka tõepärase nimeandmismotiivi leidmine; etümoloogilises uurimuses otsitakse nime tekkimise aegset tähendust ehk ennistähendust;

siirdnimi – ühest kohast teise või ühelt naabruskohalt teisele kandunud kohanimi;

võrsnimi – nimi, mis on moodustatud läheduses paikneva teise koha nime põhjal.

2.2. Kohanimede etümoloogiline uurimine

Termin *etümoloogia* tuleb kreeka sõnast *etymon* 'õige tähendus' ja *logos* 'õpetus; sõna; kõne'; see uurib sõnade algupära ja ajalugu, aga ka varasemaid häälikulisi kujusid ning laenamist ühest keelest teise. Uurimistulemusi avaldatakse harilikult etümoloogilistes sõnaraamatutes.

Kohanimede etümoloogiline uurimine tähendab nende algupära ja päritolu selgitamist, laenamise ja levimise uurimist, nimeelementide väljaselgitamist, ajalooallikatesse üles kirjutatud vormide allikakriitilist võrdlemist, nime algkuju keelelise päritolu kindlakstegemist, nime vanuse määramist jm. Kohanimede etümoloogilisel uurimisel eeldatakse, et kõik nimed on oma tekkimise hetkel olnud arusaadavad ja mingil moel kohta iseloomustavad (Ainiala 2008 jt: 114). Asudes selgitama kohanime keelelist sisu ja seega ühtlasi ka algupärase nimeandmismotiivi, jõutakse kohanime ajalugu uurides tihti arusaamisele, et nimi on algupäraselt ühelt objektilt teisele üle kandunud (kohalt kohale või inimeselt

kohale) ja keeleline etümoloogia saab kehtida ainult algupärase nimeobjektiga seoses.

Terhi Ainiala rõhutab, et kohanimede etümoloogia uurimine ja nimede semantika seletamine on lähedased nähtused, kuid kohanimede semantika on laiem mõiste, sest seal proovitakse selgitada nimede tausta ja nimeandmismotiive, kuid paljud kohanimed on kohe läbipaistvad ja neile võib hea nimeandmismotiivi hõlpsalt leida (Ainiala jt 2008: 115). Näiteks nimede *Korgõmägi* ('kõrge + mägi'), *Tsõõriksuu* ('ümmargune + soo') või *Kõossaar* ('kase + saar') nimeandmismotiiv on selge, eriti siis, kui nimed on tõesti antud selle koha iseloomu või kohal leiduva järgi. Seevastu kohanimi *Penijärv* on küll sõnavaraliselt läbipaistev, aga sellise nime tekkimise semantika pole sugugi ühene. Paljude läbipaistmatute nimede ja ka leksikaalselt ja/või süntaktilis-semantiliselt mitmeti tõlgendatavate nimede puhul ei ole nimeandmispõhimõtete leidmine kerge ja aja möödudes on nimes võinud toimuda ka häälikulisi või morfoloogilisi muutusi, nii et nimi võib olla arusaamatuks muutunud (Ainiala jt 2008: 115).

Laen- ja substraatnimedele etümoloogiat otsima asudes peavad sõnad ja nimed klappima ka häälikuseaduslikest aspektidest (häälikumuutused peavad olema reeglipärased). Vastavus häälikuseadustele on nõutav ka juhul, kui etümoloogiline konstruktsioon väidab, et semantilisest koormusest vabanenud nimeelement on säilitanud arhailise kuju. Näiteks asustusnimes *Soontaga* on säilinud ajalooline genitiivilõpp *-n*. Asustusnimes *Kirumpää* või suulises nimekujus *Otõmpää* on seesama säilinud *-n* muutunud *m*-iks, mis on häälikuseaduslik ainult labiaalse konsonandi naabruses. Ka nimesemantika peaks sobima, seepärast peaks võimaliku laenu esitamisel võrdluseks pakkuma ainult sarnase semantika apellatiive. Seega on oluline ka semantika rekonstrueerimine. Eesti kohanimede puhul on lühenemine oluliselt muutnud nimede struktuuri (algselt atribuuti ja liigisõna sisaldavast nimest on saanud atribuutosa ja lühikese sufiksi-laadse häälikukombinatsiooniga nimi), nt Hargla *Musturg* > *Mustru*, Palo-Peebu > *Palupi* jt.

Kohanimede etümologiseerimisel võib lisaks keeleteadusele abi olla geograafiast, folkloorist, asustusajaloost, arheoloogiast, genealoogiast ja teistest distsipliinidest. Sobima peavad nii keelelised kui ka keelevälised tegurid. Kohanimedele kui pelgalt neis sisalduvatele sõnadele tähenduse otsimine oli laialt levinud peaaegu kuni 20. sajandi lõpuni ning juhatas uurijad tihti valele teele. Näiteks Lauri Kettunen on oma põhjalikus uurimuses „Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen“ (1955) toonud esile küll arvukalt varasemaid nimekujusid ja pakkunud välja palju õigeid etümoloogiaid, kuid üsna tihti taandab ta kohanime tähenduse mõnele häälikuliselt sarnasele apellatiivile, nt Hargla nime puhul vanale lõunaeesti sõnale *harg* : *haro* 'kanarbik', *Veriora* nime puhul apellatiivile *org* : *oru*, Uhtjärve nime soome apellatiivile *huhta* 'ale' ja *Võru* nime seostab ta põhiliselt apellatiiviga *võru* (tuues küll ära sama sõna eri häälikujusid) (Kettunen 1955: 87, 169, 176, 187–188) jne. Kettunen kasutas omaaegset metoodikat, kuid tänapäeval, kui meil on paremini kättesaadavad ajaloolised allikad, kust leida nimede varasemaid kirjapandud kujusid, ja on palju rohkem teada nimeandmise printsiipide kohta, on sellised etümoloogiad kergesti ümberlükatavad.

Terhi Ainiala toob esile, et traditsioonilised nimed on sündinud kohalikes ühiskondades ja need koosnevad kohaliku keele elementidest, kuid kui me ei tunne ühiskonnaolusid, kus nimi anti, on väga raske nime algupära välja selgitada (Ainiala jt 2008: 114). Tänapäeva ühiskond ja keelelised suhted võivad endisajast üsna kaugel olla, seega on nimedes sisalduv keeleaines võinud aja jooksul kohalikust keelest kaduda ning sellisel juhul ei saa meie küll nimest aru, kuid omaaegsele nimekasutajale oli nimi täiesti arusaadav (Ainiala jt 2008: 114). Näiteks Eesti lõunapiiril levinud nimeelemendi *ora* ~ *ura* tähendus on keeles ununenud, kuid sõna on nimedes säilinud, vrd leivu *urg* : *ura* 'oja, väike jõgi', varem on selle apellatiivi tähendust tuntud palju laiemal alal (vt ka Faster 2009).

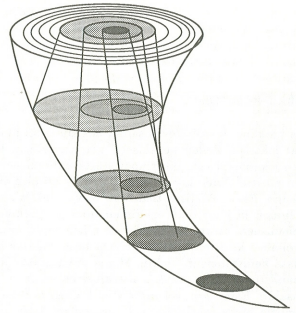
Ununenud tähendused, aga tahtmine nimest keeleliselt aru saada juhvivad kergesti rahvaetümoloogia teele. Siin tuleb vahet teha rahvaetümoloogilisel seletusel ja rahvaetümoloogilisel muutusel. Rahvaetümoloogiline seletus on folkloristlik arusaam nime tähendusest või tekkimisest, nt on nimega *Veriora* seotud mitmed rahvajutud suurest sõjast, kus valati palju verd ja olid mängus verised orad. Rahvaetümoloogiline muutus põhineb tihti leksikaalsel analoogial ja on tekkinud soovist nimest keeleliselt aru saada, nt Võnnu khk kirdeosas Kastres mainis üks keelejuht 1990. aastate lõpus kohanime *Veriorava kraav*. Kunagise vooluvee nimega **Veriora* oli toimunud rahvaetümoloogiline muutus *-ora* > *-orava*, lisaks oli nimi saanud epeksegeetilise liigisõna *kraav*. Seevastu Rõuge khk Saluora külas, kus kohalikud elanikud kutsuvad vooluvett küla piiril *Saluojaks*, esineb nimemuutus, mis pole rahvaetümoloogiline. Mingis ajapunktis on nimekasutajad, kes on veel teadnud sõna *ora* tähendust, asendanud hääbuva sõna nende arusaadavamale samatähenduslikule sõnaga *oja*.

Rahvaetümoloogilist tõlgendust saab murda ka topograafia, tüpologia (nimeandmispõhimõtete) ja looduslike olude tundmisega, eriti võimalikel keelekontaktide aladel. Näiteks saami nimeuurija Ante Aikio (2003) on veenvalt näidanud, kuidas saami nimed on soome keelde mugandunud ja rahvaetümoloogiliselt ümber tõlgendatud, kuid saami keeli tundes ja kohti füüsiliselt uurides saab neile anda õige etümoloogia. Soome järvenimesid *Kukkasjärvi* ja *Kukkanen* võiks tõlgendada soome keele kaudu kui apellatiivist *kukka* 'lill' pärinevaid nimesid, kuid just kohtade füüsiline omadus (järved on pikad) ja substraatkeele tundmine aitab õige tähenduseni (< saami *guhkki* ~ *guhkkes* 'pikk').

Mõnd nime saab tõlgendada vaid ühtmoodi, aga paljusid nimesid mitmeti. Nimeuurija ülesanne on püüda aru saada kultuurikontekstist, milles nimi sündis (Kiviniemi 1990: 38).

Kõikide kohanimede tähendusest ei olegi tänapäeval enam võimalik aru saada. Eriti vanade nimede sisu jääb tänapäeval hämaraks. Selliseid hämara tähendusega nimesid on olemas igal keelealal. Eero Kiviniemi (1990: 43) on proovinud pildiliselt kujutada kohanimevara mitmekihilisust (joonis 1). Kõige pealmine ja ühtlasi kõige laiem kiht esindab meile kõige lähemat aega. Selle rõngad näitavad nimede vanust: suuremad rõngad on nooremad nimed, väiksemad tumedamad rõngad (seespool) on vanemad nimed, mis on meile jäänud varasematest aegadest. Need on väiksemad, sest osa nimedest on hävinud. Allpool olevad rõngad on samuti mitmekihilise koostisega. Üha tumedamaks muutuv värv näitab nimede

tausta selgitamise raskust. Sarve kõverus näitab seda, et kõige vanemad kihis-
tused, mis võivad olla isegi keele poolest tundmatud, jäävadki selgitamata.

Joonis 1. Kohanimetihid Eero Kiviniemil (1990).

Uued sündivad nimed sõltuvad alati teistest nimedest. Need sünnivad vanade kõrvale ja neid moodustatakse enamasti juba olemas olevate nimede põhjal või olemas olevate mallide järgi. Seepärast peab arvestama, millisesse nimesüsteemi ja nimekooslusse uuritav nimi on kuulunud. Tihti on nimede andmiseks tekkinud produktiivsed mudelid, mille järgi saab oletada asustuse levimise suundi. (Ainiala jt 2008: 116.) Mudelite alusel nimeuurimist rakendas Soome kohanime puhul kõige esimesena Eero Kiviniemi (1971, 1977). Nimemudelite uurimist on läänemeresoome keelealal rakendanud viimati Denis Kuzmin (2014) Karjala ja Ida-Soome kohanime ja asustuse uurimisel. Tema tulemuste põhjal on Karjala põhjaosa (sm *Vienan Karjala*) asustatud eri keelerühmade poolt lainete kaupa, millest räägivad eri kohanimetihid ja teatud tüüpi nimed. Nimedes on saami ning vanem karjalapärane kiht, noorem karjala- ja soomepärane kiht ning kõige hilisemad on venepärased nimed. Kuzmini (2014: 27) arvates on keele- ja kultuuri-ajaloo seikade tõestamisel mallidel rohkem kaalu kui üksikute nimede uurimisel.

Eesti vetenimedes ei ole mallide järgi nimeandmist eriti uuritud, ent mallid on olemas. Evar Saar (2008: 140–141, 177) toob esile näiteks *Kogrejärve*- ja *Mustjärve*-malli. Nimi *Kogrejärv* ei ole tüüpiliselt tekkinud apellatiivi proopristumise teel, vaid antud valmis nimena sellisele järvele, kust ei saa mingit paremat kala kui kokre (Soomes vastavad sellele idee poolest *Kalatonlampi*, *Kalattomanjärvi*). *Kogrejärve*-mall on alguse saanud just võru keelealalt ja levinud sealt Tartu- maale. *Mustjärv* on nimeks antud ühele mitmest järvest koosnevas rühmas. Rühmas on nimevajadus suurim ja Saare hinnangul leidub seal teisigi harilikke järvenimesid.

Esile võiks tuua veel *Mudajärve*-malli. *Mudajärvi* on Eestis kokku vähemalt 22 (EJN 2006: 126) ja see on tüüpiline nimi suure järve naabriks olevale väiksele järvele. Kõik *Mudajärved* ei pruugi mudased olla, kuid nimeandjad on arvatavasti eeldanud, et küllap väike järv on ka mudane. Taustal on ilmselt ka mõte, et väike järv pole nii väärtuslik kui suur järv. Näiteks on Saaremaal suure *Karujärve* naabriks väike *Mudajärv*; Paganamaal on *Liivajärve* kõrval *Mudajärv*; *Aheru järv* on oja kaudu ühendatud *Mudajärvega*, mille teine nimi on *Mustjärv*. Kui

nimevaras on olemas produktiivne mall, siis hakatakse uusi nimesid samuti selle järgi moodustama.

Uuemat kognitiivset lähenemist järvenimede uurimisele pakub Antti Leino (2007). Ta on analüüsiks kasutanud 58 000 järvenime ja teoreetiliseks aluseks võtnud konstruktsioonigrammatika. Leino käsitleb kohanime kui konstruktsiooni ning on edasi arendanud mallide järgi nimeandmise ideed. Konstruktsioonigrammatika järgi ei ole keele grammatika, sõnavara, süntaksi ja semantika vahel selgelt määratletavaid piire, neid keele kirjeldamise aspekte tuleb vaadelda kui üksteisesse integreeritud konstruktsioone. Seda põhimõtet usaldades väidab Leino, et uusi konstruktsioone, nt uusi järvenimesid, loovad keelekasutajad juba tuntud konstruktsioonide või prototüüpide alusel. Kui varasemad teoreetilised lähenemised seletasid küllalt hästi üksnes seda, miks tekivad vastandnimed, nt *Mustjärve* olemasolul on järverühmas oodata ka nime *Valgejärv* olemasolu, siis Leino näitab suurte andmemahtude analüüsile toetudes, et ka raskustega semantilisele loogikale alluvad, ent intuitiivselt siiski omavahel seostuvad nimed hakkavad järverühmades korduma, nt *Lehmälampi* 'lehmälomp' ja *Likolampi* 'ligulomp'. Leino leiab, et nimekobaratel kui prototüüpidel põhinev lähenemine – see, mida kohanimistust juba leidub, hakkab ennast taastootma – sobib kohanimede analüüsimiseks paremini kui varasem, üksikutel nimemallidel põhinev lähenemisiis (Leino 2007: 60–61).

Laiemat teoreetilist tagapõhja tugevalt üldistades ja kokku võttes võib nimi tulla:

- (1) nimeandmismalli põhjal, nt deminutiivsed liigisõnad *palukõnõ*, *suukõnõ* eesti-läti keelepiiri lähedal;
- (2) teisest nimest (võrsnimi või siirdnimi), nt *Koiva* > *Koivaliin*, *Räimi* (talude) > *Räimi järv*;
- (3) apellatiivist proopristumise ehk pärisnimeks muutumise teel, nt *ura* > *Ura*;
- (4) kombineeritud viisil (analoogia, formandid), nt *Piitre jõgi* + isikunimi *Peeter* > *Piitre järv*; vere-lõpulised nimed.

Nime tekkimise võimalused on kõik keeles võrdselt olemas, kuid ometi on erinevate mooduste produktiivsus erinev keeliti või nimeliigiti. Näiteks Eestis on *-vere-* ja *-ste-*lõpulised külanimed harilikud, Soomes on tavalisimad *-la-*lõpulised talunimed; Soomes on veekogude nimedes harilik *-nen-*sufiks, Eesti suurte veekogude nimedes võidakse aga liigisõna ära jätta. Varem arvati, et teisest kohavõi isikunimest lähtuvaid kohanimi ei ole nimevaras palju, kuid tegelikult on see sage viis nimede tekkeks.

2.3. Sotsioononastika

Uurides ühe piirkonna nimesid, on hea seda teha võimalikult mitmekülgsest. Lisaks nimede tähendustele on võimalik vaadelda ka nimede varieerumist ja kadumist, sest nii näeb nimede elujõudu. On üldteada fakt, et veekogude nimed on ühed püsivaimad, kuid see väide kehtib ennekõike suurte veekogude kohta;

väikeste veekogude nimed võivad suurel määral varieeruda, kaduda või vahetuda. Suurus ja väiksus on alati suhtelised mõisted: kaduda ja varieeruda võivad Eesti mõistes suurte veekogude nimed ja sajandeid alles püsida väikeste veekogude nimed. Oma rolli mängib ka objekti tähtsus inimesele või näiteks asustusobjekti rolli kasv, mis on arvatavasti põhjustanud Eesti Emajõgede nime vahetumise.

Eesti territooriumil on olnud kaks olulist Emajõge: praegune Emajõgi (koos Väikese Emajõega) ja Pärnu jõgi (läti rööpnimi *Mātra*) ning lähedal veel kolmaski Emajõgi ehk Pihkva Imajõgi, mis on varem olnud Peipsisse suubuva suurima vooluveekogu – praeguse Velikaja jõe – nimeks lõunaestlastel. Nimi *Pärnu jõgi* on varem olnud tänapäeval Sauga jõel (1260 *Perona*, 1292 *Pyronowe*) (EKNR), ent Pärnu kasvades sai ilmselt olulisemaks asustusüksus kahel pool jõesuu, Emajõe nimi kadus käibelt ja asendus nimega *Pärnu jõgi*. Varasem Pärnu jõgi sai uue nime *Sauga jõgi* Sauga mõisa ja küla järgi. Nüüdisaegse Pärnu jõe ääres on külanimi *Suurejõe* ja Sauga jõe ääres *Pärnjõe*. Velikaja jõe nimi viitab tõlkes samuti jõe suurusele. Nime etümoloogia kohta vt ptk 3.

Sotsioonomastika uurib nimede kasutust igapäevastes olukordades: nimede varieerumist; mõnede nimede eelistamist ja teiste vältimist; nimekasutajate hoiakuid kasutatavasse nimevarasse; eri elualade esindajate nimetundmist jms. Sotsioonomastika võtab arvesse nimekasutust erinevates sotsiaalsetes, kultuurilistes ja situatiivsetes tingimustes (Ainiala, Östman 2017: 2).

Sotsiolingvistiline uurimissuund on loomulik jätk tüpoloogilisele nimeuuri-misele (struktuuri ja semantika väljaselgitamisele), sest tundus loomulik uurida ka nimede kasutust ja varieerimist, eriti kui uurija kogus oma uuritava materjali ise välitöödel inimesi küsitledes (Ainiala, Östman 2017: 7).

Nimede muutumine ja varieerumine ongi sotsioonomastika kese. Tähelepanu on pööratud peamiselt sünkroonilisele varieerumisele (tänapäeval kasutusel olevate nimede eri kujud), kuid võimalik on ka diakrooniline varieerumine (ajalooolised nimekujud). Sotsiaalne varieeruvus kohanimesed on peamisi uurimisobjekte, kui uuritakse inimeste nimetundmist, st proovitakse välja selgitada, kui palju ja milliseid nimesid teavad eri vanusest ja soost, eri ametite ja sugupoolte esindajad oma kodukohas, või ka seda, milliseid nimesid kasutavad emakeelsed ja mitteemakeelsed inimesed teatud paikade kohta ning miks nimede tundmine eri rühmades üleüldse erineb. Peamine uurimismeetod on intervjuude läbiviimine, aga ka küsimustele vastamine. (Ainiala, Östman 2017: 8)

Sotsioonomastikas käsitletakse nimesüsteeme kui varieeruvaid ja muutuvaid, mitte staatilisi ja varieerumatuid. Kohanimede tundmise uurimine on näidanud, et mõned nimed on tuntud kogu keelerühmale, teised nimed jälle ainult teatud rühmadele. Samuti on selgunud, et traditsioonilises maapiirkonnas teavad täiskasvanud mehed veerandi võrra rohkem nimesid kui naised, kuid ilmselt on selle põhjuseks pigem amet kui sugu, samuti meeste laiem liikumispiirkond ja hobid (jahipidamine, kalapüük jms). (Ainiala, Östman 2017: 9)

Nimed, mida enam ei vajata, kaovad, kuid vajaminevad kanduvad edasi põlvest põlve. Noored annavad nimesid uutele paikadele või hakkavad vanu kutsuma uute nimedega. Suhteliselt lühikese aja jooksul võib kaduda isegi kuni pool nimevarast. (Ainiala, Östman 2017: 9–10)

Terhi Ainiala (1997) on põhjalikult uurinud nimede muutumist Soome kahes erinevas piirkonnas Hämes ja Savos. Eestis on sama teooriat ja metoodikat rakendanud Marit Alas (nt 2015, 2016) Saare- ja Virumaa kohanimedena näitel. Ainiala (1997: 13–14) on uurinud, miks ja mil määral on kohanimed muutunud, säilinud, vahetunud või kadunud. Ta on võrrelnud kohanimekogus ja kaartidel leiduvat ainekust hilisema aja ja kaasajaga, et võrrelda, kui paljusid nimesid veel kasutatakse. Muutunud on nimi siis, kui selles on toimunud mingi morfoloogiline või häälikuline muutus; säilinud on nimed siis, kui nendes pole toimunud mingeid keelelisi muutusi (Ainiala 1997: 24). Vahetunud nimi on selline, kus varasema nime asemele on võetud teine nimi ja harilikult on neid kasutatud mõnda aega paralleelselt (Ainiala 1997: 26–27). Kui nimeobjekt on hävinud, kuid nime veel mäletatakse, arvestatakse nimi ikkagi kadunud nimede hulka (Ainiala 1997: 24–25). Nimedes toimunud muutused võivad olla häälikulised, morfoloogilised või leksikaalsed (Ainiala 1997: 168).

Kohanimedede muutuste tüüpidest ja Hargla vetenimedede põhjal toodud näidetest on lähemalt juttu artiklis „Etnimed ja teised Hargla hüdronüümid“ (Faster 2018: 35–37). Häälikuliste muutuste ja varieerumise põhjuseks peab Ainiala (1997: 190) murrete muutumist või kirjakeelelähedaseks muutumist, nimedes sisalduvate sõnade hämardumist ja analoogiat. Nimede kadumise põhjustena toob Ainiala (1997: 200, 241) välja järgnevad asjaolud: nime enam ei vajata (asemele võib tulla uus nimi) või see ei kirjelda enam paika piisavalt, aga ka maastiku või kohtade muutumise või hävimise, elanike vahetumise, kohtade tühjaksjäämise, eluviiside muutumise jms. Põhjusi võib olla korraga mitu. Ainiala (1997: 239) toob Soome kohta esile, et 18. sajandi lõpuga võrreldes on kadunud 71–84% ja 1920.–1930. aastatega võrreldes 43–50% nimedest. Viljelusnimedest on kadunud 50–90%, kuid loodusnimed on paremini püsinud: vetenimedest on kadunud umbes neljandik ja maastikuga seotud nimedest umbes kolmandik.

2.4. Keelekontaktid kohanimedes

Keelevahetusest võib kohanimistusse jääda substraati, teisest keelest saadud isiku- ja kohanimedest adstraati. Mõlemaga on seotud häälikumuutused, sest sihtkeel pole pruukinud kõiki lähtekeele häälikuid tunda.

Janne Saarikivi (2007) rõhutab, et substraatsete kohanimedede etümoloogiline uurimine saab ajaloolise fonoloogiaga tegelemiseks kasutada standardseid ajaloolis-võrdleva keeleteaduse meetodeid. Siiski tuleb silmas pidada mõningaid erinevusi laenatud sõnavara ja substraatsete kohanimedede häälikulises muutumises. Kohanimedes esineb apellatiividega võrreldes palju rohkem nii häälikulist redutseerumist kui ka ootamatuid dissimilatsioonid. Sõnavaraliselt arusaamatud pärisnimed alluvad kergesti rahvaetümoloogiliselt arusaadavaks tõlgendamisele ja selle käigus muutmisele. Kõik need kohanimedede muutumise eripärad on põhjendatavad sellega, et pärisnimed on kaotanud seose lekseemidega, millest nad on tekkinud – nende põhiliseks funktsiooniks on tähistus. Leksikaalne tähendus

võib olemas olla, kuid see ei ole tähistajana toimimiseks tingimata vajalik. (Saarikivi 2007)

Olukorra määramatust aitab vähendada samaliigiliste kohtade nimede tüpoloogia uurimine. Siin on kaks põhilist meetodit. Esiteks tuleb võrdlevalt uurida kohanimede struktuuri ja semantika tüpoloogiat substraatkeeles ja mõnes selle keele elavas sugulaskeeles, püüda kindlaks teha, milline on tüüpiliste, korduvate nimede andmise mudel ja motiveeritus elavas keeles. Teiseks tuleb uurida substraatkeeles kohanimede objektide iseloomu, et avastada võimalikke vastavusi nimeandmismudeliga ja sugulaskeeles tüüpiliseks osutunud motiividega. (Saarikivi 2007: 57–58)

Aleksandr Matvejev on substraatsete nimede leidmise ja interpreteerimise teemal välja toonud järgnevad meetodilised nõudmised:

- (1) tuleb hästi tunda substraati sisaldava keele enda vastava piirkonna murdesõnavara, arhaisme ja isikunimesid (Matvejev 2001: 59–60);
- (2) tuleb otsida korduvaid topoformante (järelkomponente) ja esikomponente;
- (3) tuleb teha korduvate formantide analüüs ja otsida, kas leidub invariantust; kas korduv topoformant võib esineda ka esikomponendina?; kas seda võib ühendada oletatava maastikusõna või sufiksiga?;
- (4) milliseid muutusi nime struktuuris on võinud kaasa tuua kohanime laenamine substraatselt keelest seda asendanud keelde? (Matvejev 2001: 75–76).

2.4.1. Kontaktid sugulaskeelte alal

Kui uued asukad tulevad mingile alale, ei tähenda see ilmtingimata, et ka nimed vahetuvad, seda eriti juhul, kui uued tulijad elavad piirkonnas algul koos varasema elanikkonnaga. Vastupidi, vanad nimed aitavad uustulnukatel õppida ümbrust tundma, nt sajandeid tagasi on aidanud avastada uusi jahipidamise või joogivee kohti või muid paiku, mida piirkonnas asunud on tähtsaks pidanud (Ainiala, Östman 2017: 3). Uurides kohanimedes sisalduvat sõnavara ja nimetüüpide levikut, on võimalik tuvastada migratsioonilainete lähtepunkti (Ainiala, Östman 2017: 3).

Hoffmann, Rácz ja Tóth (2017) kirjeldavad protsesse, mis on toimunud Ungari kohanimedes. On ajalooliselt teada, et suuri karju kasvatanud ungarlased on oma praegustele asualadele sisse rännanud, assimileerinud või tõrjunud eelmised asukad ja neilt üle võtnud arvukalt jõgedeäärseid paiku Karpaatide basseinis ning ka jõenimesid. Veekogud olid neile eluliselt tähtsad. Üle võetud nimed mugandusid fonoloogiliselt ungari keelde. Enamik Karpaatide basseini jõenimesid on tulnud ungari keelde mõnest teisest keelest, harilikult mõnest indoeuroopa keelest slaavi keelte vahendusel. Kontaktid on olnud ilmselt pikaajased ja eeldanud kakskeelsust. Nimede tähendus on üldjuhul tagasiviidav harilikele vooluveekogusid või nende omadusi tähistavatele apellatiividele. Mõnele väiksematele, enamasti alla 100 km pikkustele jõgedele on nime andnud ungarlased ise. Ungaris on jõgedele nimesid antud ennekõike väljanägemise (kuju, suurus, värvus jms), ümbritseva taimestiku või loomastiku järgi, vähem isiku- või lisanimede järgi.

Veekogu suhe mingi teise maastikuobjektiga on samuti oluline. Varastesse dokumentidesse on Ungari jõenimed jõudnud ladinakeelsetena. (Hoffmann, Rácz, Tóth 2017: 85–95, 105–108) Ka Eesti jõenimesid on tõlgitud valitsejate keelde, aga ka naabrite jt keeltesse. Olgu näiteks toodud nimi *Mustjõgi*, mis on saksa keeles *Schwartzbach*, ja nimi Peetri jõgi, millel on varasem kohalik kuju *Piitreegi*, saksa keeles *Petersbach* ja Petri Fluß, läti keeles *Melnupe* ‘must jõgi’.

Soomes, Karjalas ja muudel lähialadel on vetenimesid uuritud suurel määral vaatepunktist, et need on substraatnimed saami keeltest (nt Mullonen 1988, 2002) või läänemeresoomakeelsed substraatnimed vene keeles (nt Saarikivi 2006). Uurimused põhinevad tavalisimate nimeandmismotiivide tundmisel. Need on saadud nimede tüpoloogilisel uurimisel (Kiviniemi 1990, Mullonen 1994, Saar 2008 jt).

Irma Mulloneni (2007) uurimisalal Venemaal Karjalas Äänisjärve ja Laadoga vahelisel alal Sviri jõe ääres on kõneldud erinevaid läänemeresoomakeelse keeli (aset on leidnud vepsa ja karjala keelekontaktid). Enne läänemeresoomakeelse keelte tulekut on piirkonnas elanud mingit saami keelt kõnelenud hõim ja 1.–2. aastatuhande vahetusest saadik on piirkonda tugevasti mõjutanud slaavi murdeid rääkivad hõimud. Need kontaktid on piirkonna kohanimesse jättnud jälje, mida on hea kirjeldada mitte kihtidena, vaid nimeses toimunud muutuste kolme tüübi kaudu: (1) otsesed mugandused vastava fonoloogilise asendusega; (2) morfoloogilised ja (3) semantilised mugandused.

Eesti alal on kontakte olnud eestlaste ja rootslaste vahel Põhja- ja Lääne-Eesti rannikul ning saartel. Arvatakse, et rootslased tulid siia 12.–13. sajandi paiku Rootsist Gotlandilt, Mälari, Roslageni ja võib-olla Östergötlandi kandist ning Soome Uusimaalt (Blomqvist 2000: 45). Kõige rohkem rootsi asustust oli Eesti alal 16. sajandil, ent edasipidi hakkas see kahanema: osaliselt sulandusid rootslased eestlaste hulka või kolisid ära; kõige paremini olid oma eluga rahul rootslased Vormsil, Noarootsis ja teistel väikesaartel (Blomqvist 2000: 46–47). Vormsi ja Ruhnu nimed on antud rootsi keeles, eesti keelde on need sealt mugandatud; esineb ka vastastikust tõlkimist (EMK 2009: 255) Enamik rootslasi kolis Eestist ära Teise maailmasõja ajal (Blomqvist 2000: 48).

Peipsi rannikul ja Petserimaal on kontaktid olnud eestlaste, setode ja venelaste (või teiste slaavlaste) vahel. Suur osa Setomaa külanimedest on mugandatud omakeelseks vene või muud slaavi päritolu nimedest; kohanimeses on aga registreeritud baltipärasusi. Setomaa nimede kohta vt nt Faster 2013b, Vaba 2014.

Peale rootsi substraadi Lääne- ja Põhja-Eesti rannikul ning saartel ning slaavi substraadi Setomaal ja Alutagusel ei ole mujalt Eestist avastatud suurel hulgal substraatkohanimesid. Kui see on nii, on see erandlik kogu Euroopas, kuid kui see on vähese uurituse küsimus, saab edasine uurimine sellesse selgust tuua.

2.4.2. Kontaktid balti keelealade hüdronüümides

Leedu hüdronüümide uurimise suurkuju on Aleksandras Vanagas kandidaaditööga Leedu jõenimedest (1966) ja doktoritööga Leedu hüdronüümide struktuurist, etümoloogiast ja semantikast (1983). Lisaks on ta koostanud Leedu vetenimede etümoloogilise sõnaraamatu (1981a) ning uurimused nende morfoloogiast ja semantikast (1970, 1981b). Oma teostes toob Vanagas ühelt poolt näiteid läänemeresoome substraatsetest hüdronüümidest Leedus, millest on kirjutanud uurijad nii enne kui pärast teda. Teisalt on Vanagas arvanud ka seda, et Leedu vetenimedes läänemeresoome päritolu nimesid ei ole (Vanagas 1988, viidatud Noreikis 2018: 9 järgi). Leedu vetenimede ja üldse kohanimede uurimise ajaloost lähemalt vt nt Noreikis 2018.

Simonas Noreikis (2018) võttis uurimise alla need umbes 30–40 Leedu hüdronüümi, mida varasemad uurijad on seostanud läänemeresoome päritoluga. Noreikis tõdeb, et varasem tõestusmeetod oli põhiliselt tänapäevaste kuuldeliselt sarnaste nimede või apellatiivide kõrvutamine ja nende omavaheline häälikuline sobivus. Noreikis toob välja viis peamist põhjust, miks Leedu vetenimede esitatud soome-ugri või läänemeresoome etümoloogiad ei ole õiged. Peamine põhjus on algvormide häälikuline kaugus üksteisest. Teise põhjusena nimetab ta seda, et veekogunime on kõrvutatud apellatiiviga, mis osutub läänemeresoome keeltes nooreks (skandinaavia) laenuks. Kolmanda põhjusena toob ta välja tüpoloogilise sobimatuse: hüdronüümi on võrreldud sõnaga, millest läänemeresoome keeltes kohanimesid pole moodustatud. Neljandaks põhjuseks on see, et hüdronüümi aluseks välja pakutud apellatiiv on sobimatu kirjeldama veekogu ja selle ümbrust. Viiendana mainib Noreikis, et Leedu vetenimesid on kõrvutatud apellatiivide või nimedega tänapäeva uurali keeltest, millest varase läänemeresoome algkeele vormid tugevasti erinesid. Lisaks häälikulistele argumentidele on Noreikis vajadusel toetunud ka geograafilistele argumentidele. Noreikise arvates on kas balti või mingit muud päritolu kõik need nimed, mida varem on peetud soome-ugriliseks või läänemeresoomeliseks ning millest paljudele on juba varem muude kõrval ka balti päritolu pakutud. Kokkuvõtteks kirjutab ta, et kuigi leedu keeles on väike hulk läänemeresoome laene, mis on saadud läti keele kaudu, ei ole need võinud moodustada Leedu vetenimesid, ja tõdeb, et soome-ugri päritolu nimesid Leedus ei ole. (Noreikis 2018: 61–63)

Lätis jätkas Vanagase meetodeid edasi arendavat uurimissuunda Laimute Balode, kelle kandidaaditöö Läti järvenimede struktuurist (1985) toetub mahukale sünkroonilisele kohanimekogule kogu Läti alalt. Töö eesmärk oli järvenimede struktuurimudeli loomine ja eri tüüpide osakaalu selgitamine, aga samuti teistest keeltest laenatud nimede osakaalu selgitamine (Balode 1985: 10).

Balode kirjutab uurimuse sissejuhatuses, et valdav enamik järvenimedest, mida on kokku 4200 (koos kõigi variantidega 6800) on läbipaistvalt läti keele või läti keelele eelnenud balti keelte päritolu, pakkudes selleks arvuks 3800 (Balode 1985: 16). Täpsema ülevaate esitab ta töö kokkuvõttes, nimetades slaavi päritolu

olevaks 160 Läti järvenime, läänemeresoome³ päritolu 45, leedu keelest pärinevaks 10 ja ebaselge struktuuri ning päritoluga rühma kuuluvaks 230 järvenime (Balode 1985: 174). Töös endas on loobutud Lätis substraatsete (teiskeelset päritolu) järvenimede analüüsist ja loetlemisest peale üksikute näidete sissejuhatavas osas. Balode uurimuses jäi silma kahte tüüpi hübriidseid nimesid, nt *Umb|ezers* (*ezers* 'järv') ja *Maz|jervs* (*mazs* 'väike', *jervs* 'järv'), kus üks nimeosa on ühes, teine teises keeles. (Sellised nimed on saanud tekkida kahe keele kokkupuutel, kus keelte kõnelejad on üksteise keelt kuigivõrd mõistnud. Need nimed võib arvata lätikeelseteks läänemeresoome elementi sisaldavateks nimedeks.) Seda tüüpi nimed on töösse sisse võetud ainult statistilistes andmetes, analüüsitud neid pole (Balode 1985: 17). Kui võtta arvesse liivi (ja muu läänemeresoome) keelise substraadiga alade märkimisväärsed osakaalu kogu Läti territooriumiga võrreldes, siis näitab läänemeresoome päritolu järvenimede väike arv selles uurimuses eeldatav materjali sünkroonilist iseloomu. Ilmselt oleks järvenimede ajaloolisi kirjapanekuid uurides võimalik leida tänapäevakujude tagant tunduvalt rohkem rahvaetümoloogiliselt teisenenud algseid läänemeresoome nimesid.

Balode analüüsi põhitulemuseks olnud struktuurimudel esindab 20. sajandi keskpaiga onomastika sõnasemantilist analüüsitüüpi. Siiski tulevad sarnasused ja erinevused Eesti järvenimedega küllalt hästi välja. Suurim rühm, lahku kirjutatava liigisõnaga järvenimed, moodustab 65% kogu materjalist (Balode 1985: 157). Väiksem osa nendest nimedest on läti keeles lahku kirjutatava liigisõnaga primaarnimed (nt *Cūku ezers* 'seajärv'), kuid sekundaarseid nimesid isikunime põhjal on materjali hulgas 1995 ja asustusnime põhjal 1635 (Balode 1985: 162, 164) – seega oletatavasti vähemalt sama massiliselt nagu Eestis. Suhteliselt rohkem kui Eestis on Lätis sufiksilise lõpuga järvenimesid – 10%, nagu näitab töö lisana esitatud sektordiagramm; suhteliselt palju on ka järvenimedena esinevaid substantiive (nt *Gulbis* 'luik') – 3,3% sektordiagrammil (Balode 1985: 211).

Läänemeresoome substraati Läti kohanimesedes on käsitletud mitmed uurijad juba alates 19. sajandist. Esimesed keeleteadlased, kes pöörasid tähelepanu läänemeresoomepärasele kohanimedele, olid August Bielenstein, Jānis Endzelīns ja Kazimieras Būga. Ühe Leivu piirkonna (Lejasciems) läti keelt ja substraatseid kohanimesid käsitles Daina Zemzare (1940) oma uurimuses „Valodas liecības par Lejasciema novadu“, mis on tänaseni väärtuslik andmekogu. Enamikku Zemzare esitatud nimede etümoloogiast võib pidada tõepäraseks tänagi. Süsteemselt uuris kogu Läti ala läänemeresoomepäraseid hüdronüüme Marta Rudzīte (1968) ja Ida-Läti (Latgale) omi Antons Breidaks (2007). Läänemeresoome kohanimede uurijate ja uurimisloo kohta Lätis vt nt Balode, Bušs 2007, Bušs 2019 ja ka Vaba 2019.

Uuele tasemele tõusis läänemeresoome päritolu nimede uurimine Lätis Ojārs Buši (1944–2017) tegevusega, kes tundis fennougristikat (vt Vaba 2019: 291). Buši on huvitanud ka piirialade problemaatilised veekogudega seotud kohanimed. Tema seisukohti Koiva nime kohta olen refereerinud nt Faster 2014 ja

³ Läti kohanimeuurimise traditsioonis on kasutatud terminit *soome-ugri* (*somugru*, *финно-угорский*), mille mõisteline sisu on siiski üheselt läänemeresoome.

Valga nime kohta nt Faster 2013a, aga seda on hiljuti veel kord põhjalikult teinud ka Lembit Vaba (2019). Vaba on põhjalikult käsitlenud Bušsi muudki läänemeresoome nimede uurimise alast tegevust, eriti maksab esile tõsta Bušsi mõtet koostada läänemeresoome päritolu kohanimedest sõnaraamat (Vaba 2019). Bušsi artiklid, mis sisaldavad ka läänemeresoome päritolu sõnade ja kohanimede ning Läti vetenimedega seotud probleeme, on koondatud kogumikku „Mozaika“ (Bušs 2019).

Kuigi Laimute Balode ei uurinud kandidaaditöös läänemeresoome substraatsid vetenimesid Lätis, on ta selle teema juurde hiljem põhjalikult tagasi pöördunud (nt Balode 2015, 2010, 2007, 2005). Ta on esitanud leksikaalseid, morfoloogilisi ja foneetilisi kriteeriume läänemeresoome substraatsete nimede äratundmiseks (Balode 2015).

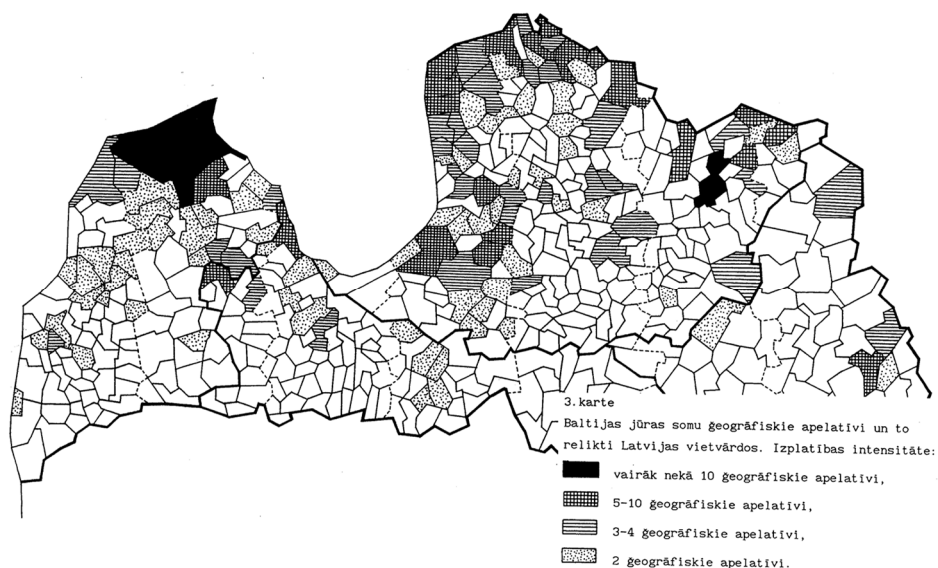
Bušsi-Balode (2007: 39) koostöös valminud artiklis mainivad autorid, et Läti nimeuurijate üks hädavajalikumaid ülesandeid on uurida läänemeresoomepäraseid kohanimesid.

Süstemaatiliselt ja asjatundlikult on läänemeresoome substraadi teema maastikusõnades käsitlusele võtnud Kersti Boiko (1993a). Tema väitekirja läänemeresoome maastikusõnadest ja nende jälgedest Läti kohanimes on põhjalik, metoodiliselt ühtne ja väga mahuka materjali läbitöötamisel põhinev uurimus. Boiko registreeris kõik maastikusõnad Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatust, „Väikesest murdesõnastikust“ ja Eesti Keele Instituudi sõnavarakogust, Kuramaa liivi maastikusõnad on saanud Lauri Kettuneni sõnaraamatust „Livisches Wörterbuch“ ja autori enda välitöölt liivlaste juures. Võrreldava kohanime-materjali leidis ta Läti kohanimeramatu ilmunud ja veel käsikirjas olevatest osadest ning Läti Keele Instituudi kohanimekogust. Need näited Leivu ja Lutsi keelesaartelt, mida on kogutud kui veel elavate eesti murrete kohanimesid, on erinevalt substraatset kohanime-materjalist analüüsiartiklites eraldi lõikudena välja toodud (Boiko 1993b: 30–32).

Väitekirja kõige üllatavamaks tulemuseks võiks pidada küllalt suure hulga liivipärase substraadi avastamist Kuramaa lõunaosas (Boiko 1993b: 34). Kuid kahtlemata sisaldab see mahukas uurimus ka väga palju muud substraatsete nimede uurimist edendavat. Registrites sisalduva materjali kaudu võib siit leida võrdlusmaterjali selle kohta, millise häälikkuju on substraadina säilinud läänemeresoome sõnad läti keele kohanimes saanud.

Paraku on maastikusõnade atesteerimise mingisugused põhimõtted viinud üliolulise materjali välja jätmiseni sellest uurimusest. Näiteks puudub märksõna *urg* ‘oja’ (Leivu) või *ūrga* ‘oja’ (kuramaaliivi) (LELS 2002: *ūrga*), vastavalt ka kogu laialdane Läti kohanime-materjal sellel teemal. Võimalik, et Boiko on pidanud läti samatähenduslikku maastikusõna *urg*a primaarseks ja liivi (ka salatsiliivi) ning leivu sõnu lokaalseteks hilisteks laenudeks.

Eraldi on välja toodud kaart (vt kaart 1) Läti piirkondadest, kus leidub kõige rohkem läänemeresoome substraati ehk läänemeresoome päritolu maastikusõnu ja nende jälgi Läti kohanimes valdade kaupa. Kõige tumedamal (mustal) alal esineb üle 10 maastikusõna, ruudulisel alal 5–10 maastikusõna, triibulisel alal 3–4 maastikusõna ja täpilisel alal 2 maastikusõna valla kohta.

Kaart 1. Läänemeresoome maastikusõnad Läti kohanimesdes. Kersti Boiko (1993a).

Läänemeresoome substraadi teema läti kohanimesdes vajab kindlasti edasist uurimist, samuti nagu muugi kohanimesubstraat nii Eesti kui ka Läti alal, millest pole väga palju teada.

3. HÜDRONÜÜMIDE UURIMISEST EESTIS

Nimeuurimisest hakati Eestis huvituma 19. sajandil, kui Õpetatud Eesti Selts saatis pastoritele üleskutse koguda ja seltsile lähetada kohanimesid; esimene üleskutse tehti 1841. aastal ja eraldi oli välja toodud jõenimede kogumise tähtsus (Raun 1937: 217). Õpetatud Eesti Seltsis peeti saja aasta jooksul mitmeid ettekandeid koha-, isiku- ja rahvanimedest (Raun 1937: 217–221). Põhjalikum nimeuurimine algas siiski 20. sajandil ja esmalt uuriti enamasti üksiknimesid (Kallasmaa 2002: 1–2).

19. sajandi õpetlased on lähema vaatluse alla võtnud näiteks nime *Emajõgi*, millest kirjutas estofiil ja folklorist Alexander Heinrich Neus (1852). Tema arvates on sõnad *emä* ja *suur* etümoloogiliselt seotud, kuigi ta ei põhjenda, kuidas täpsemalt. Jaan Jung (1881b: 45) kordab Neusi seisukohta, et nime *Emajõgi* etümoloogia on „vete ema“ ehk ‘suur jõgi’. Nii Neus kui ka Jung (1883b: 76) on teadnud, et Pärnu jõgi kandis varasemal ajal nime *Emajõgi*. 1920. aastatel pöördusid *Emajõe* etümoloogia juurde tagasi Alfred Rosenberg, Lauri Kettunen ja Max Vasmer, kes pidasid Õpetatud Eesti Seltsis sellekohaseid ettekandeid (Raun 1937: 218); Vasmer (1923) kirjutas ka artikli. Ka tänapäevased autorid pooldavad pigem seisukohta, et nime tähendus on lihtsalt ‘suur jõgi’ (EKNR). *Emajõe* nime uurimise ajaloo ja uurijate seisukohad on kokku võtnud Enn Ernits (EKNR).

Kuigi tänapäeval ollakse seisukohal, et nime *Emajõgi* algupärane idee on ‘suur jõgi’, pole see etümoloogia häälikulooliselt vastuvõetav, sest **emä* ja **enä* ‘suur’ (vrd eesti *enam*) on eraldi tüved ja raske on põhjendada, kuidas selline häälikumuutus oleks juhtunud. Nimesemantiliselt aga tähistavad *ema*-atribuuti sisaldavad nimed suuri või silmapaistvaid, teistest samaliigilistest selgesti eristuvaid objekte. Näiteks Mõniste *Imäsild* on olnud ainuke sild üle Mustjõe, maantee-sild juba siis, kui teised sillad ja purded olid veel ajutise iseloomuga; Taevaskoja *Emäläte* on aga kõige suurem allikas selles jõelõigis.

Alexander Heinrich Neus (1852: 907–908) oletab, et Võrtsjärve talle teada olev vana nimi *Emmojärw* on primaarne *Emajõe* (*Emmajõggi*) nime suhtes. Neus (1852: 908) mainib, et Pärnu murdes on *Emajõgi* tuntud ka nime *Unnajõggi* all, kuid järgnev mõttearendus on müstifitseeriv ja arusaamatu. *Emajõe*, **Emujärve* ja *Emumäe* nime põhjendatult ühendades on tema seletus siiski sõna *ema* tähendusele toetuv: *Emmojärw* ‘Muttersee’, *Emmomäggi* ‘Mutterberg’ (Neus 1852: 946). Uurija pakub seletusi ka teistele Eesti hüdronüümidele, nt nime *Kiidjärv* (*Kiddijärw*, *Kidijärw*) püüab ta seletada tartu keele sõnaga *kiddisema* ‘kränkeln (põdema, hädaldama, vigisema)’ (Neus 1852: 907), mis pole õige just tüpoloogilistel põhjustel, sest verbi järgi ei ole Lõuna-Eestis antud ühtegi vetenime; ka muidu on Eesti kohanimeses väga vähe nimesid antud verbi järgi. Samas on ta õigesti aru saanud, et Saadjärve nimi ei tule verbist *saama* (Neus 1852: 929). Ta pakub, et Põhja-Tartumaa nimi *Kivijärv* (ajalooline vorm on **Kibijärv*) on tulnud adjektiivist *kibe* ‘valulik, kibe’ (Neus 1852: 928–929), kuid taas ei sobi see tüpoloogilistel põhjustel, sest ka adjektiiv nimealusena pole harilik.

Õpetatud Eesti Seltsis on ettekandeid peetud ka Narva, Pärnu, Pihkva ja Valga nime kohta (Raun 1937: 218) – nende asustusunimede uurimisel ei saa mööda vaadata veekogudest. Eraldi võib esile tõsta slavist Max Vasmeri (1886–1962) uurimusi Eesti veekogunimede kohta. Vasmer (1920, 1921, 1922, 1923) on artiklites avaldanud oma seisukohad nii nimede *Emajõgi*, *Valga*, *Narva* kui *Tšudskoje ozero* kohta. Tema seisukoht on, et *Valga* nimi tuleb paatide üleveo kohast (vn *volok*) (Vasmer 1923), mida on lähemalt refereeritud artiklis Faster 2013a. Teiste nimede uurimislugu ja kõik välja pakutud etümoloogiad on koondatud „Eesti kohanimeraamatusse“ (EKNR).

Lisaks *Emajõe* nimele on uurijatele huvi pakkunud ka *Koiva* nimi. *Koiva* nime uurimislugu ja etümoloogiaid on tutvustatud Hargla kohanimede varasemate uurimuste juures ptk 4.2, Faster 2014, Kallio 2015 ja EKNR. Kui varem arvati *Koiva* nimi olevat läänemeresoome päritolu, siis nüüd ollakse pigem seisukohal, et eestikeelne nimekuju näitab balti keelte nimekuju suhtes samu häälikusuhteid, mis on esindatud teisteski laensõnades ja tegemist võiks olla küllalt vana laennimega kas balti või sellele eelnenud baltoslaavi algkeelest.

Kirikuõpetaja ja Õpetatud Eesti Seltsi liige August Oswald Westrén-Doll (1927) uuris Eesti asustusunimesid, nende lühenemist ja ka neis genitiivi kujul esinevaid maastikusõnu, nagu näiteks *lomp* > *-lombi* > *Mudalombi* (tal). Vetega seotud liigisõnadest ning järelkomponentidest leiavad tal märkimist tavalisimad, nagu *jõgi*, *oja*, *järv*, *käre* ‘kärestik’, *tiik*, *suu* ‘suue’, *lähe* ‘allikas’ jt. Ta on tähele pannud, et apellatiivi *kaev* kasutatakse märkimaks nii looduslikku lätet kui ka (kaevatud) kaevu (Westrén-Doll 1927: 20–21).

Omaette uurimust nimekogu ja nimeuurijana vääriks folklorist Matthias Johann Eisen (1857–1934), kes on tegelenud enamasti asustusunimedega, kuid kirjutanud näiteks Pedja jõe nimest ja väitnud, et see tuleb puunimetusest *pedajas* (Eisen 1923). Samuti on ta vaaginud seoseid veekogu- ja asustusunime vahel Valga nime puhul. Nimelt olevat Valgat esialgu kutsutud jõe järgi Pedeliks (*Pödel*, *Podel*) ja hiljem Valgaks; ta ei poolda Valga nime pärinemist vene sõnast *volok* (Eisen 1925). Folkloristi teadmised ja nimeuurimise ühendas Eisen artiklis, kus ta annab järvenimedele rahvalikke seletusi (Eisen 1920).

20. sajandi teise poole tuntuim kohanimeuurija Valdek Pall on avaldanud artikli Põhja-Tartumaa veekogude nimedest (Pall 1961), kuid samade nimede rohkem läbitöötatud käsitlused leiduvad tema doktoritöö „Põhja-Tartumaa kohanimed“ I osas (Pall 1969).

Nime *Amme jõgi* sõnavaralised võrdlused, mida Pall on esitanud, nt soome *ammen* : *amme* ‘tõrs, tünn, kopp’ (Pall 1969: 22) pole nähtavasti teda ennast rahuldanud, nii et see hüdronüüm on jätkuvalt hea seletuseta.

Nimi *Kivijärv*, mis varasema nimekuju *Kibbijerw* ~ *Kyppejerwe* tõttu köitis juba A. H. Neusi tähelepanu, sisaldab Palli arvates kadunud sõna, mis seostub hoopis järve mudasuse, mädade kallastega, kuid ta nendib, et ei suuda vastavat sõna pakkuda (Pall 1969: 73). Hiljem Eesti kohanimeraamatu jaoks kirjutades on ta toonud välja 1406. a dokumendi koopias esinevad nimekujud, mida võib pidada kas kirjavealisteks või just algupärasele kohanimele kõige lähemal olevateks: *Kipenewerfe*, *Kipenewarf*, *Kippenoierwe* (EKNR). Vrd lõunaest

kipõn, kibõnit ajama 'säde, sädemeid pilduma', mis tähendab ka kihisevat mullitamist. Palli põhjalikult uuritud Kivijärve juhtum on heaks näiteks paradigma uuenemise algusest: ta on juba 1969. aastal kategooriliselt eitanud häälikuliselt sobivat seost sõnaga *kivi*, sest see on vastuolus kohanimeobjekti iseloomuga.

Põhja-Tartumaa *Kääpa* nime puhul on Pall toetanud seisukohta, et kääbaste järgi sai nime *Kääpa jõgi* ja asustusnimi *Kääpa* (algupäraselt talude kohta) tekkis juba jõenimest (Pall 1969: 105). Nime *Loksoja* seletab Pall sõnaga *loks* : *loksu* ~ *laks* : *laksu*, mille tähendused eesti murretes soisest kohast väikese järveni lubavad tal tõmmata paralleeli soome sõnaga *lokso* ~ *lakso* ~ ka *laakso* (Pall 1969: 124). Külanime *Nõva* puhul peab ta primaarseks nime *Nõva jõgi* ja seostab selle apellatiiviga *neeva* ~ *neebe* ~ *neva* 'kraav, oja, kiirema vooluga koht jões, soine, pehme maa', lisaks veel Wiedemanni sõnaraamatu *nõva* 'Canal' (Pall 1969: 161). Pedja jõe nime puhul täpsustab Pall Eiseni välja pakutud etümoloogiat sõnast *pedajas*, kuid möönab ka võimalust, et nimi pärineb algupäraselt asustusnimest, *Päde küla nimest (Pall 1969: 176–177). Peipsi nime etümoloogia jätab Pall lahtiseks, refereerides vaid Mägiste ja Kettuneni erinevaid linnunimetusel põhinevaid seletuskatseid (Pall 1969: 178–179). Saadjärve nime juures esitab Pall Kettuneni etümoloogiakatse võrrelda nime soome sõnaga *sade* : *sateen* 'vihm', analüüsib selle nõrku kohti, esitab alternatiivse etümoloogia seoses sõnaga *saat* : *saadu* 'heinamaa, põllulapp', kuid möönab, et viimane esineb peamiselt viljelus- ja asustusnimes ning tähenduslikult ei saa kumbagi apellatiivi suure järve nimes ootuspäraseks pidada (Pall 1969: 212).

Marja Kallasmaa eelkõige läänepoolse Eesti kohanimede parima asjatundjana on põhjalikult analüüsinud Läänemurde hüdronüümide ja soonimede liigisõnu (Kallasmaa 1981, 2003: 72–79, 85, 90). Kallasmaa uurijatee keskseks teemaks on olnud kohanimedes jäädvustunud isikunimede ja rahvaetümoloogiliste muutuste selgitamine, kuid näiteks tema täiendus asustusnime *Vigala* etümoloogiale, võrdlus liivi sõnaga *vigā* 'niiske pikk lohk kahe künka vahel, soostunud org' (EKNR) võiks anda ainet mõttele pidada nime *Vigala jõgi* asustusnime suhtes primaarseks. Kallasmaa on võtnud kokku *Narva* nime kohta kirjutatu, jättes tagaplaanile vepsa keelel põhineva etümoloogia sõnast **narvainen* 'künnis' ja tõstes esile võimaliku germaani etümoloogia (vrd vanaülemsaksa sõna *narva*, mis seostub eelkõige tähendusega 'kitsas koht, kitsus') (EKNR).

Eestis on järjepidevalt tegeldud ka veekogude nimede korraldamisega. Nimekorraldus eeldab paratamatult veekogu mitmest nimest ühe või paari välja-valimist. Vooluvete puhul tegeldakse siin ka jõe või oja kui geograafilise objekti määratlemisega. Selle tulemus ei pruugi alati ühtida rahvaliku arusaamaga vooluvee peaharust ja suubuvatest kõrvalharudest. Nimekorraldus võib veekogude loomulikkude nimede vahetumise protsessi kas aeglustada või kiirendada. Konservatiivne on lähenemine, kus tuntakse hästi varasemaid nimekujusid ja eelistatakse primaarnimesid sekundaarsetele. Toetumine peamiselt välitööandmetele üldjuhul kinnistab rahvasuus juba vahetunud uusi nimesid.

Järvenimekorralduse tähised on Heinrich Riikoja koostatud „Eesti järvede nimestik“ (Riikoja 1934), Ilmar Kase koostatud „Eesti NSV järvede nimestik“ (Kask 1964) ja Ruta Tamre koostatud „Eesti järvede nimestik. Looduslikud ja

tehisjärved“ (EJN 2006). Viimase nimekorralduse taga oli kohanimenõukogu suurem tööühm, milles peamised parandusettepanekute tegijad olid Raivo Aunap, Kiira Mõisja, Peeter Päll, Tõnu Raudsepp, Evar Saar ja Uudo Timm (Evar Saar suuliselt). Kui Riikoja ja Kask läksid korduvate järvenimede nimestikus eristamiseks ametliku nimekuju asustusnimega täiendamise teed, nt Rõuge *Suurjärv*, *Kooraste Suurjärv* ja veel kuus asustusnime nime *Suurjärv* ees, siis 2006. a nimestikus on kohaliku nimesüsteemi autentne nimi *Suurjärv* pandud esikohale ja asustusnime hargtäiendina kasutatav nimi on esitatud rööpnimena (EJN 2006: 136).

Vooluvete nimede korralduses on olulisteks tähisteks August Loopmanni „Eesti NSV jõgede nimestik“ (Loopmann 1979) ja „Eesti NSV jõgede, ojade ja kraavide ametlik nimestik“ (EJOK 1986). Võrreldes järvenimekorraldusega oli siin ülesanne keerulisem ja samas tehtud töö kvaliteet kõikumam. 1980. aastate ametlikus nimestikus on jäänud tihti teadvustamata rahvalikus pruugis veel tuntud primaarnimi ja ojaile või kraavile on määratud kaardilt asustusnimede hulgast leitud (vooluvee tähistajana väljamõeldud) nimi.

Kohanimenõukogu tööühm sai 2014. aastaks valmis vooluvete nimestiku uue variandi, mis on kasutatav Kohanimeregistris ja Keskkonnaregistris. Töö käigus jõuti korduvalt tõdemuseni, et vooluvee suudmest lätenni ühe nime kasutamist eeldav süsteem ei saa kunagi olla täielikus kooskõlas rahvaliku nimekasutusega (Evar Saar suuliselt). Olgu siinkohal toodud ühe Hargla kihelkonna vooluvee, ametlikult *Ahelo jõgi*, rööpnimega *Ahli oja* (Keskkonnaregister) erinevate lõikude kõige tuntumad nimed: *Uskuna oja* (asustusnimest), *Ahli oja* (asustusnimest), *Ura*, *Saera oja* (asustusnimest), *Mudur*. *Ura* ja *Mudur* on kasutusel kui liigisõnata nimed. Vooluvete nimede ametlik korraldus sellist nähtust ei soosi.

3.1. Vetenimede ja asustusnimede seoseid Lõuna-Eestis

Veekogud on maastikus suhteliselt püsivad, samuti vetenimed, kuid siiski toimub „suhtlust“ ka nende nimedega. Jõgede suubumiskohtade lähedale või järvede kaldale on tihti tekkinud asulad, mis on nimetatud veekogu järgi, nt *Pärnu* (jõgi) > *Pärnu* (linn), **Võro* (oja) > *Võru* (linn), *Pühajärv* > *Pühajärve* (küla), **Ilmjärv* > *Ilmjärve* (küla), *Hargla* (oja) > *Hargla* (küla) jt. Küla- ja eriti talunimede puhul on lähedal asuv nimega veekogu, soo või mõni muu loodusobjekt olnud heaks nimeandjaks. Kui asustatud paigad ja nende nimed muutusid maastikul orienteerumisel tähtsamaks kui loodusnimed, on tekkinud omapäraseid nimeahelad, nt *Valgjärv* andis nime külale (*Valgjärve*) ja küla omakorda järvele (*Valgjärve järv*).

Lõuna-Eesti materjalist on näha, et keskmise suurusega veekogude puhul tõrjuvad asustusnimedest tekkivad sekundaarnimed vanad apellatiivse taustaga hüdronüümid küllalt kergesti välja. Kohtades, kus ei ole laialt tuntud asustusnimesid, säilivad vanad nimed paremini. Näiteks oli Võrumaal kaks pikka järve nimega *Kaugjärv* (< läänemeresoome **kauko* ‘pikk’, selle kohta vt ka Aikio 2000). Karula kihelkonna *Kaugjärv*, mis paikneb keset metsi, on vana nime säilitanud. Siin võib olla abiks ka sõna tähenduse muutumisel tekkinud sobiv konnotatsioon: „see on järv, mis on kaugel“. Teine endine *Kaugjärv* Rõuge kihelkonna põhjaosas

paikneb kasvanud Võru linna ja sellest mitte kaugete Kasaritsa põliskülade vahel. Järve kallastele tekkis 20. sajandi alguses suvitusrajoon. Nii nimetati nimekasutaja vaatevinklist järv ümber sobivama nimega Kubija järveks (Kubija veski järgi), mis paikneb järvest välja voolaval ojal. Nüüd paiknevad lähestikku suur Kubija järv ja väike Kubija veskijärv, ent see ei aja nimekasutajat segadusse, sest veskijärvega puudub läbinähtav side.

Võhandu jõe lähtealal on kõige ülemine järv *Ilmjärv (nime etümoloogia ja motiveerituse kohta vt Lisa). Olgugi et pindalalt väike, andis see nime külale ja hiljem mõisale, mis näitab, et kesk- ja varauusajal oli selle järve tähtsus Võhandu jõe pühaks pidavate talupoegade nimesüsteemis väga kõrgel kohal. Maailmapildi muutumine ja Ilmjärve mõisa keskuse välja ehitamine järvest küllalt kaugele andis aluse nime muutmiseks. Hiljemalt 19. sajandil on endist Ilmjärve ka kohalike talupoegade seas hakatud kutsuma lähimate Kauru talude järgi Kauru järveks. Veidigi kaugemal elavad inimesed ei teadnud enam üldse, et selline järv on olemas. Küll tunti aga allavoolu järgmist järve, kuid samuti uue nimega: *Vidrike järv*. Nimi tekkis järve kaldal paikneva Vidrike mõisa (sks *Friedrichshof*) järgi. Ka selle järve vana nimi – 1685. a kaardil *Kumhala jerw* – oli unustatud.

3.2. Ümera

Ümerat kohana teame ennekoike ajaloost tuntud Liivimaa ristsõja ühe lahingupaigana (1210 Ümera lahing). Selles lahingus võitis eestlaste (ugalaste ja sakalaste) vägi latgalitest, sakslastest ja liivlastest koosneva väe. Lahingus saadud võit oli eestlastele oluline; teade võidust saadeti kõikidesse maakondadesse ja lubati edaspidi koos võidelda sakslaste vastu. (Mäesalu 2010) Sündmust kirjeldas preester Henrik Liivimaa kroonikas, kuid täpsema lahingukoha kindlaksmääramisega on ajaloolased pikalt vaeva näinud.

Ümera oli laiem piirkond, mis kuulus 13. sajandil latgalite Tälava maakonda (1208–1223) Vidzeme kultuuriajaloolises piirkonnas ja ulatus Trikātast Sakalani. Latgalite järgi asustuses on Ümera piirkonnas teada alates 12. sajandist, kui nad tungisid liivlaste maale. 13. sajandil oli see segaasustusega piirkond. 1208. aastal alustati seal lätlaste ristimist; piirkond võttis vastu katoliku usu. (LVE)

Henrik elas Rubenes (HLK 1982: 6) ning seda paika, lähiümbrust ja kirikut kutsuti 12.–13. sajandil samuti Ümeraks (Mäesalu 2010). Et Ümera oli peale jõe ka laiema piirkonna või koguni asustusüksuse nimi, tõestavad Henriku Liivimaa kroonikas vähemalt kaks kohta:

- (1) „Ka sakalased, tungides vahepeal lätlaste maale ja rüüstates nende külad paljaks ning viies inimesi Ümeralt vangi, pöördusid tagasi Sakalasse /.../“ (HLK 1982: 177) ning
- (2) „Nendest oli esimene Petrus Kaikewalde Soomest ja Henric, lätlaste jumalasalane Ümeralt“ (HLK 1982: 211).

Liivimaa kroonika nimekuju on õieti *Ymera* (tuntuks saanud kui *Ümera*, tegelikult *Imera*). *y*-d nimede alguses peaks lugema *i*-na (vt ka Alvre 1985: 33–34),

nagu on enamasti tehtudki, nt *Ykewalde* ~ *Ickewalde*, kuid mõni nimi on eestlastele tundunud atraktiivsem *ü*-ga, nt ka *Ylo* 'Ülo' (tegelikult *Ilo*) (vt HLK 1982: 25). Esineb isegi *ü* ületaotlust, nt *Ikšķile* 'Üksküla' (tegelikult ikkagi *i*-alguline nimi) (vt Sutrop 2004), mis on *ü*-liseks muutunud perekonnanime *Uexküll* mõjul (perekonnanimi on tekkinud omakorda samast külanimest) (Alvre 1985: 34). Henriku Liivimaa kroonikas on alamsaksa keele ortograafia kohaselt *ü*-d märgitud *u*-ga, nt **külā* > *culle*, *culla* (Alvre 1985: 33). Muidu on *y* nime algul tähistanud enamasti ikka *i*-d, kuid mõnikord on tänapäevaseid *ü*-algulisi nimesid kirja pandud ka *y*-ga, nt *Ülgase* – 1565 *Yldis*, *Ürjaste* – 1241 *Yrias*, *Üsse* – 1689 *Yße* (EKNR 2016). Mitmetimõistetavuse põhjus näib olevat see, et haritumad kirjapanijad tundsid nähtavasti kreeka keelt, kus *y*-ga märgiti *ü*-d, nt *Pythagoras*.

Jaan Jung (1881b: 33, 35) on samastanud *Ymera* Säde (läti *Seda*) jõega, nagu on arvanud tema kaasaegsed ajaloolasedki. Hiljem on ta oma seisukohta muutnud ja samastanud *Iimara jõe* Jumara jõega (Jung 1896), väikese ja tänapäeval vähetuntud jõega, mis suubub Koivasse Valmiera lähedal Lätis. Veelgi enam, samas artiklis väidab ta, et on *Ymera* ja Säde jõe ühendamises kahelnud juba 1879. aastal (Jung 1896: 110), kuid on ikkagi kroonika kommentaarides selle esitanud. Ain Mäesalu arvates pani lahingukoha 1897. aastal õigesti paika Voldemārs (Dāvids) Balodis, kes oli Valmiera kihelkonnakooli õpetaja (Mäesalu 2010). Seda seisukohta ei peetud kaua aega tõenäoliseks, kuid 1932. aastaks oli uurijatele selge, et Ümera jõena tuntuks saanud koht on tõepoolest Jumara jõgi, mitte Säde (läti *Seda*) jõgi (Tarvel 2010). Jumara jõe nimi püsis tänapäevani alal ainult ühes talunimes, mis oli ajaloolastele tõestuseks, et ka jõel on sama nimi olnud ning selle järgi jõe nimi taastati (Lõhmus 2010). Jumara jõe nimel on eri lõikudes eri nimed: *Imara*, *Imera*, *Jumāra*, *Jumera*, *Łaunā upe*, *Anuļa* ja *Anuļupīte* (VD). Jõe järgi asustusunimede andmine on tavaline praktika, vrd nt *Koiva* ja *Koivaliin*.

Kuid Salatsi liivlased on Säde jõge tundnud samuti nimega *Ymera* – selle teate on 17. sajandi keskpaigas kirja pannud Thomas Hiärne (1638–1678) (SLW 2009; Pajusalu, Winkler 2011). Ilmselt on tegu samanimelisusega, mida tuleb kohanimede puhul ikka ette – *Ymera* Valmiera lähedal ja Valka lähedal. Jõenimi, mis esialgu oli *Ymera* (Valka lähedal), vahetus nime vastu *Säde jõgi*.

Hiärne tundis Henriku Liivimaa kroonikat ja on seda ümber jutustanud oma Eesti-, Liivi- ja Lätimaa ajaloost rääkivas teoses „Ehst-, Lyf- und Lettlaendische Geschichte“. Teose on 19. sajandi algul trükki toimetanud ajaloolane Carl Eduard Napiersky (vt Napiersky 1835). Varasemad keele- ja ajalouurijad (näiteks Jakob Hurt ja August Bielenstein (Kampmann 1904)) on ilmselt seda teost tundnud ja seepärast samastanud Säde jõe Liivimaa kroonika Ümera jõega (või siis on seda arvanud juba Hiärne). Jungi arvates on Säde jõgi olnud eesti ja läti keele piiriks (Jung 1881b: 33, 35) ning selles on tal arvatavasti õigus.

Ümera nime tähenduse üle pole ükski Eesti uurija pikemalt juurelnud. Paul Alvre arvates on Liivimaa kroonikas leiduvad jõenimed „kõik liivipärased, välja arvatud ainult *Duna* 'Väina jõgi'“ (Alvre 1985: 34). Hiljem on uurijad siiski esitanud teisi etümoloogiaid mitme nime puhul, nt *Koiva* või *Ogre jõe* nime puhul (Balode, Bušs 2015: 103–105, 166–167).

Läti varasemad nimeuurijad (vt Balode, Bušs 2007: 36) on hakanud etümoloogiat otsima jөнimele *Jumara*. Põhimõtteliselt arvavad nad õigesti, et tegemist on läänemeresoome päritolu nimega, kuid nad otsivad tähendust tänapäevasele nimekujule, mitte ei lähtu varasematest ajaloolistesse allikatesse kirja pandud nimekujudest. Jөнimele on apellatiivseks vasteks esitatud Salatsi liivi *jumer* jt 'ümber' ja sellise semantikaga nimi *Apkārtupe* 'ümber jõgi' leidub tõepoolest ka Läti nimevaras, kuid see pole siiski harilik teistes läänemeresoome keeltes, nii et Balode ja Bušsi (2007: 36) arvates võib see viidata päritolule ka läänemeresoome-eelsest keelekihist.

Eesti keeleruumis leidub *Ümera* nime etümoloogia kohta vaid tähelepanek Koidu Uustalult (1978) ning vihje Karl Pajusalult ja Eberhard Winklerilt (2011). Alljärgnevalt seletan nende etümoloogiaettepanekuid.

Uustalu etümoloogia põhineb Hiärne teosel (vt Napiersky 1835). Hiärne kasutab Koivast rääkides tihti nime *Aa*, aga *Ümera* nimi on tal kirjas kui *Fluß Ümer ah; über die Ymer ah; an die Ümer ah; bey Ümer ah* (Napiersky 1835: 83–85). Uustalu arvates sisaldab *Ümera* nimi elementi *a* (ortograafias ka *ah*), mis saksa keeleruumis viitab veele või jõele. Hiärne teos on saksa keeles ja ta pidas silmas ilmselt ka saksa nimetraditsiooni, milles Koiva kohta kasutatakse nime *Aa*, nagu on baltisaksa traditsioonis suurte jõgede puhul tavaks. (*Aa* esineb jөнimena ka Põhja-Saksamaal ja on pärit algermaani sõnast *ahwō* 'vesi' (Koß 2002: 7)). *Ümer ah* ja *Ymer ah* on Hiärne enda välja pakutud ortograafia, mitte kroonikast võetud nimekujud ning ilmselt tuleb need lugeda rahvaetümoloogia hulka.

Pajusalu ja Winkleri (2011: 180) arvates võiks Salatsi liivi *Ymera* nime vaadelda kui apellatiivi *ora ~ ura* väike jõgi, oja' sisaldavat.

Tänapäevani pole siiski selge, kuidas tuleks *Ymera* nime struktuuri analüüsida. Eesti teaduskirjanduses on harjutud, et *Ümerast* räägitakse kui veekogust, ent on võimalik, et primaarne oli hoopis paikkonnanimi. Sellisel juhul võiks nime aluseks sobida läänemeresoome isikunimi.

Eesti *ImV*-algulised nimed on enamasti asustusnimed, mille lähtekohaks on pakutud läänemeresoome isikunime: **Ymme*, **Imme*, **Immo(i)*, **Imma*, **Ima vms*. Eestis on olemas nt sellised külad nagu *Imara ~ Imari* Saaremaal, *Imastu* Lääne-Virumaal, *Imatu* Lääne-Virumaal, *Imavere* Järvamaal ja Saaremaal. Samas pole päris kindel, kas nende asustusnimede lähteks on muistsed läänemeresoome nimed või germaani päritolu nime-lühendid. (EKNR) Küla nimega *Imern* on olemas olnud ka Salatsi liivi alal Šķirstiņu mõisa maal (1487 *Hof Nabbekul mit Df. Imern*) (BHO II: 410). *-ra*-lõpuosis on Eesti kohanimeses samuti olemas ja enamasti asustusnimedes, mitte veekogunimeses. *-ra*-lõpuosis on lühenenud kas sõnast *-rahva*, *-järve* (*Aitsra*, *Jabara*), *-vare* (*Kiivera*), *-pere* (*Nõmbra*, *Soomra*) või sufiksist *-vere* (*Koora*, *Kuundra*, *Kõera*, *Mädara*, *Oera*, *Põhara*) (EKNR).

Niisiis võiks *Ymera ~ Imera* nime vaadelda kui esmast asustusnime, millel võiks olla isikunimeline taust nagu Eesti *Im*-algulistel asustusnimedelgi. Et aga nime struktuur pole üheselt selge, ei saa midagi kindlat väita nime järelosa suhtes.

4. ÜLEVAADE PIIRKONNAST JA HARGLA KOHANIMEDE VARASEMATEST UURIMUSTEST

4.1. Piirkonna looduse, ajaloo ja keele ülevaade

4.1.1. Loodus

Hargla kihelkond asub Võru-Hargla orundis ja on üks tasasemaid piirkondi ajaloolisel Võrumaal, jäädes Haanja ja Karula kõrgustiku vahealale. Selle suurus on (olnud) 359 km² (Valgamaa 1932: 216). Maastik on kupuline, kõrgemaid tippe on vähe ja need jäävad kihelkonna kesk- ja ääreossa: Essemäe Lipumägi (124,8 m) Harglas ja Mutsõniku mägi (118 m) Vastse-Roosas. (Maa-ameti kaardiserver; Valgamaa 1932: 219) Madalaim koht (48,7 m) on Koiva oru lammil Vaitka talu juures (Valgamaa 1932: 219).

Maastik on vahelduv: on kõrgemaid kohti ja soid, metsa, niite, orge, jõelamme jm. Pinnases on savi, kruusa, turvast ja liiva; kohati on esinenud või esineb tänapäevalgi tuiskliivaga alasid ning vähese pinnakattega paiku, nt Karisöödi kandis ja Sarus. (Valgamaa 1932: 221, 228) Sellele vaatamata on Hargla kihelkonna muud alad, eriti Koiva jõe äärne puisniit mitmekesise taimekooslusega, mille põhjuseks arvatakse olevat just jõgede olemasolu, kuid veetaimestik pole rikkalik (Valgamaa 1932: 231, 235). Koiva ja teiste jõgede äärsed niidud, lammid ja metsad kuuluvad Koiva-Mustjõe maastikukaitsealale, kus elab haruldasi putukaid ja linde. Jõgedeäärsed alad on kuulutatud linnukaitsealadeks. Koiva-Mustjõe maastikukaitseala põhiliseks osaks on Koiva puisniidu botaaniline kaitseala. Peetri jõe äär on maastikukaitseala, kus kaitstakse liiva- ja lubjakivipaljandeid, salkorgu ning oma põhjapiiril olevaid taimeliike. Mõisamõtsa kaitseala Vastse-Roosas on metsakaitseala. (KMM, KOTUS).

Piirkonnas on palju kuuse- ja männimetsi, vähem lehtpuumetsi ja üksikuid erilisi puid. Puud on tihedalt seotud ka rahvapärимusega, näiteks on inimesed arvanud, et *Puugipetäi* nime kandva männi otsas Tursal elab varandust kokku kande kratt (kohalikus keeles *puuk*). On usutud, et inimeste hinged elavad edasi puudes, mistõttu lõigatakse lahkunud inimese mälestuseks puu sisse rist (Kõivu-puu 2009).

Kihelkonna looduses on määrava tähtsusega Koiva vesikonda kuuluvad jõed (Mustjõgi, Vaidva, Peetri jõgi jt), ojad (Hargla oja, Kalli oja, Ura jt) ja üksikud suuremad järved (Aheru järv, Ubajärv, Räimi järv, Mõniste järv). Kihelkonna lääneosas leidub palju väikesi, õõtsikkaldaga või täiesti kinni kasvanud metsajärvi. Jõgede ääres on nii liiva- kui ka lubjakivipaljandeid. Lubjakivi on kohalikud elanikud kasutanud ehitusmaterjalina nii Eesti kui Läti poolel Hopas – seda pole näha mujal ajaloolisel Võrumaal. Lammorgudes voolavate jõgede kaldad on hästi liigendatud: on palju vana jõe harusid, vanajõgedest jäänud soote ja jõelookeid, mille käärus asuvaid niite on kasutatud heinategemiseks. Jõgedel on olnud märkimisväärne osa kohalike elanike elus nii liikumisteedena, palgiparvetusel, veskite töölepanekul kui kalapüügis.

4.1.2. Ajalugu

Hargla kihelkonna veterikas maastik lubab eeldada, et siin on olnud inimesele soodsaid elupaiku nii kiviajal kui hilisematel muinasaja perioodidel. Väheste uurituse tõttu kinnitavad seda hüpoteesi vaid üksikud faktid. Aheru ja Rautina järve äärest Oorõ poolsaarelt on leitud mesoliitilisele asustusele viitavaid tulekivi või kvartsi töötlemise jääke ja Koikkülast on leitud nooremasse kiviaega kuuluv kivikirves (venekirves) (Konsa 2005: 13–15). Samadest kohtadest – Aheru järve äärest ja Koikkülast – on leitud ka nooremasse pronksiaega või vanemasse raua-aega kuuluvaid esemeid (Konsa 2005: 17–18).

Hargla kihelkonna vahetus naabruses leidub rooma rauaajal rajatud tarandkalmeid, millest Mustjõe-äärsed Virunuka kalmed on põhjalikult läbi kaevatud ja leiud tõlgendatud (vt Laul 2001). Rannikukultuur oli ühine nii Eestis, Põhja-Lätis kui Soomes ja selles oli nii soomeugrilikke kui indoeuroopalikke komponente. Rannikukultuuri kandjad olid majanduslikult aktiivsemad ja neil oli arenenum maakasutussüsteem kui sisemaa rahval, seepärast tekkis vajadus uute maade järele. Arvatakse, et need olid tarandkalmete rajajad. Tarandkalmed tulid 2. sajandil ka Koiva ülem- ja keskjooksule, kust levisid Mustjõe mööda Haanja kõrgustikule. 3. sajandil levisid need ka Otepää kõrgustikule ja Emajõe äärde. (Laul 1997: 582.) Valter Lang (2018: 246) on märkinud Evald Tõnissonile (1970, 1974) toetudes, et tõenäoliselt oli rooma rauaajal (või isegi veel varem) Koiva jõe ääres läänemeresoome-balti segaasustus ja see võis kohati püsida kuni muinasaja viimaste sajanditeni.

Harglast pole tarandkalmeid teada. Vaid üks Koikkülast leitud kärbissõlg on iseloomulik rooma rauaajale ja võiks pärineda mõnest selle perioodi tundmatust või lõhutud kalmest (Konsa 2005: 18). Koivat mööda levinud kultuuri muististe puudumine on mõnevõrra üllatav. Tegemist võib olla tarandkalmete hävimisega hilisema aktiivse maakasutuse käigus.

Keskmisest rauaajast ja viikingiajast (I aastatuhande II pool) on teada kaks asulakohta Aheru talude ligidal (Konsa 2005: 22) ja asulakoht Kalli külas, tänapäevastest taludest rohkem Mustjõe pool (KRR). Selle perioodi idapoolse matusekultuuriga seonduvaid kääpaid on leitud vahetult Hargla kihelkonna piiril, Varstu Krigulipalus, aga Hargla kihelkonnas otseselt mitte.

Kõik kaitse all olevad (st juba pikema aja eest leitud) matusepaigad kihelkonnas on arheoloogiliste inspekteerimiste käigus määratletud keskaegseteks külakalmistuteks. Kas külakalmistute all võiks olla vanemate perioodide kalmistuid või asulakohti, seda ei ole kaevamiste abil tuvastatud. Kaevatud on ainult Koikküla külakalmistut 1958. aastal (KRR). Igal juhul vajaks Hargla kihelkonna ala, eriti Saru-Mõniste piirkond, uuemaid arheoloogilisi välitöid.

Enne 17. sajandit on katoliikluse ajal Hargla kihelkonna igas suuremas külas olnud kabel, mille juures peeti tseremooniaid ja mille lähedale maeti ka surnuid. Tihti olid kabelid rajatud muinasaegse matusepaiga lähedale (Valgamaa 1932: 244–245, Vahre 1988: 38). Valgamaa koguteoses refereeritakse 1697. a allikat, mille järgi oli Hargla kihelkonnas kuus kabelit (kohalikus keeles *kerikut*):

*Ristikerik*⁴ (Creutzkirche) Kallikülas, *Nikluskerik* (Nicolaikirche) Tursa külas, *Tinuskerik* (Tönnieskirche) Kuutsil, *Katrikerik* (Catharinenkirche) Sarus, *vana kirikaed* (alter Kirchhof) Koikkülas Koiva jõe ääres ja *Issandaihu kabel* (Fronleichnams-Capelle) Laanemetsas (Valgamaa 1932: 245). Võib-olla kirjapanekust hilisem, aga kindlasti on olemas olnud *Annõkerik* Mõnistes ja Valgamaa koguteos mainib ka *Jaanikerikut* Mõnistes (Valgamaa 1932: 245). Kohanimekogus on teade veel *Olõvikerikust* Koikküla mõisa lähedal (KN). Niisiis on teateid ühtekokku üheksa külakiriku ehk kabeli kohta. Põhjus, miks Hargla kihelkonnas on katolikuaegseid kabeleid tuntud kauem kui mujal, võib olla tema kauguses suurematest keskustest (perifeeria), kus elanikud said võimalikult kaua harrastada omanäolisi paganlusega segunenud katoliiklikke kombeid (Kahro 2009: 24). 16. sajandi reformatsiooni ja Rootsi protestantliku kiriku tulemisega polnud sellised kabelid ja nende juures harrastatavad kombetalitused enam soositud (Vahtre 1988: 38). Taheti hoopis suurendada kihelkonnakiriku osatähtsust, ent sõjad ja võimuvahetused takistasid seda protsessi (Valgamaa 1932: 245).

Hargla kui kõige noorem ajaloolise Võrumaa kihelkond on loodud 1694. aastal. Enne 1558. aastat kuulus kihelkonna idaosa (Mõniste ja Saru mõisa alad) Urvaste ja lääneosa (Koikküla ja Laanemetsa) Karula kihelkonna alla. Hiljemalt 17. sajandi alguseks oli kõigi piirkonna mõisate kiriklik kuuluvus Koivaliina kihelkond. Hargla oli Koivaliina abikirik 1667. aastast alates. (EKNR) Enamik elanikest on olnud luterlased, kuid juba 19. sajandi keskpaigast on üle mindud ka apostlik-õigeusku (32% elanikkonnast) (Valgamaa 1932: 247) ning õigeuskikirikud on ehitatud Laanemetsa ning Mõniste-Ritsikule. Asutati ka vennastekogudus, mille palvemaja oli Sarus Tammi talus.

Hargla kihelkonna alal on olnud 19. sajandil kuus mõisat (Koikküla, Laanemetsa, Taheva, Mõniste, Saru ja Vastse-Roosa) üheksa karjamõisa ja ühe kirikumõisaga (Valgamaa 1932: 217). Asustus paikneb hajali, külapiirid on olnud hajusad ja kokkuleppelised. Näiteks endises Vastse-Roosa vallas ei olnud 1932. aastal mitte ühtegi küla – vald jagunes taludeks (Valgamaa 1932: 217). Saru ja Hargla on ridakülad, kus talud on ehitatud jõeoru veerule, nii et ühele poole talu jääb ülejutatav heinamaa, teisele poole põllumaa ning mets. Esimene talu osteti päriseks Laanemetsas 1853. aastal, suurem ostmine algas 1866. aastal (Valgamaa 1932: 250).

Esimese Eesti Vabariigi ajal töötasid külades nii vabrikud kui veskid, tegeldi ka käsitöö ja kauplemise, samuti maaharimisega, töötas kitsarööpmeline raudtee ja parvetati palke saetööstuste juurde laualõikuseks; 20. sajandi algul toodeti vesiveskites ka elektrit (Valgamaa 1932: 243).

Hargla kihelkonnas on elanud kõrvuti eestlastega palju lätlasi (eriti endises Laanemetsa ja Koikküla vallas), varasem ülemkiht olid sakslased, 20. sajandil rändas sisse venelasi ja ukrainlasi, sest vajati tööjõudu.

⁴ Kabelite nimed on Valgamaa koguteoses ja kohanimekartoteegis arvatavasti transformeeritud kohalikust keelest eesti kirjakeelde. Need on kohalikku traditsiooni järgides algkujule tagasi viidud seal, kus see tundus mõttekas. Valgamaa koguteoses on kasutatud ka vanemaid külanimesid, mis siin on asendatud praeguste külanimedega.

4.1.3. Keelelised erijooned

„*Taa ei olõq miiq kiil*⁵ (‘see ei ole meie keel’),“ öeldi Hargla kihelkonna Saru külas veel hiljuti, kuuldes teisest kandist pärit inimest kõnelemas. Sama lause oli kõrva jäänud Salme Nigolile (1994: X), kes pidas seepärast põliselanikke kohaliku keele erijooni hästi tundvateks. Selle lausega rõhutatakse oma rühma-kuuluvust ehk enda kuulumist hargla keele kõnelejate sekka ja võõra ütleja sinna mittekuulumist.

Kui inimesed määratlevad oma kasutatud suulise väljendusvahendi keeleks (seda on tehtud nii Eestis kui Soomes, vrd *savon kiel*, *meän kieli*, *maakeel* jm ning ükski inimrühm pole nimetanud oma keelt murdeks), siis sotsiolingvistikaliselt võib seda samuti keeleks pidada. Keele ja murde vahel pole kindlaid piire; samu kriteeriume on tarvitatud nii keele kui ka murde määratlemiseks (vt nt Sulkala 2004). Eesti keeleteaduses on traditsiooniliselt räägitud lõunaeesti murderühma Võru murde Hargla murrakust, ent sama hästi võib kõigi kolme puhul kõnelda ka keelest. Terminit *dialekt* kasutatakse keelevariandi kohta, „mis erineb grammatiliselt, fonoloogiliselt ja leksikaalselt teistest variantidest ning on seotud geograafilise koha ja/või kindla sotsiaalse grupiga“, lisaks ka allkeele või kohamurde sünonüümina jm (EMK 2009: 19).

Hargla kihelkonna murraku kohta ütleb Salme Nigol (1994: IX), et see „kuulub oma asendi tõttu Võru murde läänemurrakute hulka“ (ala ise asub ajaloolise Võrumaa (1783–1920) läänepoolses osas). Hella Keem (2007: 16–18) on Hargla koos Lääne-Rõugega paigutanud võru keele lõunarühma. Karl Pajusalu (1999: 145–166, 186) on aga jaganud Hargla kihelkonna ala pooleks ning arvanud idapoolse Hargla (täpsemalt Mõniste ja Saru mõisa ala) koos Lääne-Rõugega Ida-Võru edelarühma. Lääne-Hargla (täpsemalt Taheva, Laanemetsa, Koikküla mõisa ala) koos Karula murrakuga on ta arvanud Lääne-Võru lõunarühma. Jagamise põhjuseks on Saru ja Mõniste kandi vanapäraste joontega keel (sisekao vähesus, *rh*-ühendite säilimine jm). Vanapärasus (nt verbivormides ja järgsilbi astmevahelduses) ning rohkemad piirkondlikud erijooned murrakutes on Pajusalu jaotuses omased idapoolse Võrumaa keelele. Hella Keema (1997: 17) arvates on vanapärased keelejooned Hargla alale sisse toodud Koiva äärest ehk Leivu aladelt. Keem peab mõningaid keelevorme ületaotluslikeks, kahe keele segunemisel tekkinuteks. Selle uurimuse autori arvates on pigem siiski tegu olnud Mõniste-Saru keelekogukonna vähese vastuvõtlikkusega mujalt tulnud uuenustele, vähese liikuvusega ja oma identiteedi tugevusega.

Järgnevalt kirjeldatakse Hargla koha-, aga ka isikunimedes esile tulevaid tähtsamaid erijooni. Esmalt on välja toodud kogu võru keelealale ühised tunnused ja seejärel Harglale iseloomulikud erijooned. Kirjelduses on kasutatud Salme Nigoli raamatut „Hargla murraku konsonantism“ (1994), Hella Keema raamatut

⁵ Siin ja edaspidi kasutatakse võru keele ülesmärkimisel lihtsustatud transkriptsiooni (vt VES 2002: 15–17), milles märgitakse näiteks larüngaalklusiili *q*-ga, palatalisatsiooni (viimase) kaashääliku kõrval või peal akuudiga ja kõrgenenud keskkõrgeid vokaale nende kõrgete vastetega jm.

„Võru keel“ (1997), eesti murrete tekstide akadeemilise sarja „Eesti murded“ 6. jagu (EM 2002: 11–53) ning raamatut „Eesti murded ja kohanimed“ (EMK 2009: 180–187), aga ka autori enda tähelepanekuid.

Kogu võru keelealale on iseloomulik:

- (1) vokaalharmoonia, nt *Hobõsõväheriis*, *Külmäoja*;
- (2) keskkõrgete vokaalide kõrgenemine 3. vältel, nt *oo* > *uu* – *Korvisuu* (soo), *Kuuritsasuut* (soot);
- (3) üldiselt *h* püsimine sõna algul, nt *Harglõ*, *Haavistukraav*, kuid servaaladel (Karula ja Urvaste lääneosas, isegi Hargla lääneosas) on see kaduma hakanud, nt (*H*)*augjärv*; Leivus on täiesti kadunud, nt *Ernesuu* (soo);
- (4) afrikaadid ja nende vältevaheldus, nt *Tsori*, *Kõrdsisuu* (soo);
- (5) tugev palatalisatsioon, nt *Kal'haru* (soo) ~ *Kall'arsuu* (soo); afrikaatides ilmneb kohati eriti tugev palatalisatsioon, nt sõnas *üts'*, nimes *Tš'aaniit* (*Tsianiit*) 'seasoo';
- (6) laadivaheldus, nt sõnas *koda* : *kua* 'koda : koja', nimes *Sepikuaoja* 'sepikojaoja';
- (7) geminatsioon, nt *Pümmesuu*;

Lääne-võrule on iseloomulik:

- (8) larüngaalklusiil (näiteks mitmuse märkijana, ajaloolise sõnalõpulise *k* või *t* asemel, mõnes sõnas jm), nt *Nõdsulangaq*, *Oijõhara läteq*, *Pehmeqjärv*;
- (9) *u* järgsilpides ajaloolise *o* asemel, nt *Konnukülä*, *Pardsipalu*;
- (10) kõrgete pikkade vokaalide diftongistumine (eriti Leivu keelesaarel), nt *Tiiukõnõ* > *Teiukõnõ*, *Koivaliin* > *Koivalein*, *Suursuu* (soo) > *Soursou*;

Hargla ala keelele on iseloomulik:

- (11) pärast lõpukadu tekkinud konsonantühend on kahesilbilistes sõnades alles ja švaavokaali pole tekkinud, nt sõnades *atr*, *putr*, *põtr*, *sõpr* jm ja nimes *Kokrjärv*;
- (12) siirdehääliku *w* esinemine *u*- või *ü*-lõpulise diftongi järel (mujal esineb *vv*), nt *Sauwõhauwamägi*, *Põrguhauwasuu* (soo);
- (13) astmevaheldus esisilpides koos kõrge ja keskkõrge vokaali vaheldumisega, nt sõnas *lihm* : *lehmä*, perekonnanimes *Pehlak* (< *pihl* : *pehla*), kohanimes *Totugõ petäi* (< *tutt* : *totu* 'tutt');
- (14) astmevaheldus järgsilpides, nt *Jahviga*, *Palubi* (talud);
- (15) *de*-illatiiv, üksikutes sõnades ka *he*-illatiiv, nt *Mõnistõdõ*, sõnades *kerikudõ* 'kirikusse', *suhe* 'sohu';
- (16) *n*-inessiiv ja ühesilbilistes sõnades metateetiline *-nh*, nt *Sarun*, sõnades *konh*, *manh*;
- (17) *j* pole assimileerunud *r*-i järel, nt sõnas *marja*, nimedess *Karjatii*, *Härjäsilm*;
- (18) *õi*-diftongi assimileerumine, nt *Kõõvistuoja* (< *kõivist* 'kasesalu'); *Katrõ-kõõvist*;
- (19) *ae*-, *oe*- ja *õe*-diftongide viimases vokaalis toimub kõrgenemine (*e* > *i*), mille mõjul pikeneb esimene vokaal ja *i* kuulub *j*-i või isegi palataliseeritud *l*-i

lähedaselt, nt sõnas *kaema* > *kaajma*, *hõel* > *hõõjl* 'kehv, vilets'; nimes *Koemetsa* > *Kooj mõtsa*;

- (20) konsonantühendite assimileerumine, nt *Palvusõkraav* > *Pallusõkraav*;
- (21) Hargla lääneosas on toimunud vokaalide reduktsioon järgsilbis, nt sõnas *lehmäge*, *Raavitsõ* (talu);
- (22) on toimunud häälikumuutus *jõ* > *e*, nt sõnas *egi* : *ii* : *ekõ* 'jõgi' : *jõe* : *jõge*, nimes *Ehviksuu*;
- (23) mõnes sõnas on püsinud pikk vokaal *h* ees, nagu sõnas *riih* : *riihe*, *riihetarõ* 'rehetare';
- (24) esineb võimalik vokatiiv, nt inimest kutsudes *Aino* > *Ain!*, *Harri* > *Harí!*;
- (25) nimede esiosad lühenevad, nt *Koivere mõts*, *Mõnist-mõisa*, *Leegust-kotsil* 'Leeguste talu juures teel', aga ka Leivu *Koiviir* (pro *Koivaviir*).

4.2. Hargla kohanimedele varasemad uurimused

Hargla kihelkonna kohanimedest pole varasemal ajal kuigi palju kirjutatud, rääkimata tervikkäsitluse ilmumisest, kuid eri valdkondi uurivad teadlased on piirkonna üksikutele kohanimedele tähelepanu pööranud. Kõige rohkem on uurijaid köitnud Koiva nimega seonduv.

Järgnevalt on uurijate kaupa välja toodud tähtsamaid uurimistulemusi Hargla ja ümberkaudse piirkonna kohanimedele kohta.

Jaan Jung (1835–1900) oli Abja kooliõpetaja, harrastusarheoloog ja koduloolane, kelle üheks silmapaistvamaks tööks on Henriku Liivimaa kroonika (1881–1883) eesti keelde tõlkimine ning nelja vihkuna väljaandmine. Jung on teksti kommenteerinud ja proovinud kroonikas mainitud paiku samastada kaasaegsete kohtadega. Kommentaarides on ta esitanud mitmeid häid kohanimeetümoloogiasid, millest kõik ei ole arvatavasti tema enda originaalsed mõtted, vaid esindavad ilmselt ka tolleaegsete õpetlaste seisukohti. Allpool on välja toodud mõned tema ideed Eesti-Läti piiriala kohanimedele tähenduste kohta. Jung pakkus, et Koiva nimi tuleneb liivi- või tartukeelsest sõnast *kõv* ~ *kõiv*, mis tähendab kaske (Jung 1881a: 48); kommentaarides kasutab ta paralleelselt nimekujusid *Koivajõgi* ja *Kõiva jõgi* (Jung 1883a: 6). Nime läänemeresoome päritolu on tänapäevaks ümber lükatud, pikemalt on sellest kirjutanud Kallio 2015 ja Faster 2014.

Jung esitab kahtlemisi ka mõned ideed, mis ongi jäänud rahvaetümoloogia tasemele. Näiteks Burtnieki järve (läti *Burtnieks*) varem kasutusel olnud paralleelnime *Asti järv* atribuutosa *Asti* samastab ta etnonüümiga (?) *Eesti* (eestlaste järgi, kelle elualad olevat järveni küündinud) (Jung 1881b: 10). *Walgatabalwe* nimi oli ta tõlgenduses kas „*Valga taga Põlve*“ või olevat selle asukohaks hoopis Peipsi järve lõunapoolne ots (Jung 1883a: 28). *Walgatabalwe* ei ole ei *Valga* ega *Põlva*, vaid vakus Loosi kandis, vt täpsemalt EKNR ja Faster 2013a.

Huvipakkuvad on Jungi märkused kroonikas mainitud *Iimara jõe* (*Ymera*) 'Ümera' kohta. Selle kohta lähemalt vt ptk 3.2.

Villem Reiman (1861–1917) oli kirikuõpetaja, Eesti rahvusliku ärkamisaja tegelane ja ajaloolane, kes on mitu artiklit avaldanud ka kohanimedele kohta ning keda võib pidada isegi varaseks teoreetilise nimeteadusega tegelejaks. Ta on ammendavalt kokku võtnud ka Koiva nime uurimisloo. (Reiman 1916: 25–32). Reiman on refereerinud varasemate uurijate Heinrich Neusi, Eduard Pabsti, Jaan Jungi ja August Bielensteini seisukohta, et Koiva nimi tuleb liivi- või eestikeelsest sõnast, mis tähendab *kõiv*. Reiman on alguses ka ise seda seletust õigeks pidanud, sest nii Eestis kui ka Lätis on jõgesid, mis on nime saanud puunimetuste järgi. Edasi refereerib Reiman Karl August Hermannile, kes on esimesena tähelepanu juhtinud türevokaali erinevusele Koiva nimes ja sõnas *kõiv* ning on nime aluseks pakkunud apellatiivi *koiv* ‘koib’: *koiva*. Reiman ise pooldab seisukohta, et nimi tuleb adjektiivist *kuiv* : *kuiva* ning viitab rahvalauludele, kus on tihti kasutusel nimevariant *Kuiva* ning nimi peaks seega semantiliselt tähendama ‘kuiv jõgi’ ja märkima vähest või madalat vett. Ent talle on problemaatiline tundunud asjaolu, et liivi keeles oleks siis nimi pidanud kõlama *Kūja*. Reiman arvab, et liivlased olevat nimekuju *Koiva* laenanud eestlastelt. Samas artiklis täheldab ta veel, et jöenimedele järgi antakse ka asustusnimesid, näiteks Koiva jõe järgi on nime saanud *Koivaliin* (läti *Gaujiēna*) ja *Koivaküla* (praegu *Koikküla*). Pikemalt on Reimani artiklit refereeritud artiklis „Kaks Hargla kihelkonna vetenime“, samas on tutvustatud ka Wolfgang Schmidile (1998) seisukohta *Koiva* nime kohta (Faster 2014). Hoopis uue ja põhjapaneva etümoloogia on esitanud Kallio 2015, seda on tutvustatud ptk 5.

Ajaloolane Enn Tarvel on artiklis „Kas Otšela tšuuridid olid Koivalinna eestlased?“ (Tarvel 1975) arutlenud, kas vene kroonikates mainitud nimekuju *Otšela* saab samastada *Adselega* (*Koivalinn* ~ *Koivaliin*, läti *Gaujiēna*). Tarvel mainib, et *Koivaliina* varasem nimi *Adsele* on säilinud baltisaksa traditsioonis ning et algselt on see tähistanud tervet maakonda, mis ulatus Alüksnest Koivaliinani. Ta on pigem seisukohal, et *Adsele* ja *Otšela* ei ole sama koht ning toob põhjenduseks, et kroonika teatel põgeneti sealt mere äärde või mere poole, aga meri on sellest kohast kaugel. Lisaks on ta uurinud Paul Ariste ja Jānis Endzelīnsi seisukohti nime etümoloogia kohta ning mõlemad on arvanud, et tegu on balti päritolu nimega. Tarvel pakub välja, et Otšela võiks olla Lüganuse kihelkond (varasem nimi *Askaelae*), kuid märgib samas, et Ariste arvates ei ole see häälikulistel põhjustel võimalik.

Evar Saar on näidanud nime *Adsele* kuulumist läänemeresoome päritoluga *sele*-lõpuliste asustusnimede tüüpi, mida mainitakse Liivimaa kroonikas (*Cubbesele*, *Sattesele*, *Vitisele*) ja arvab, et nime esikomponendi aluseks on germaani päritolu laensõna läänemeresoome keeltes **akja* ‘äär, serv, kallas’ (Saar 2017: 212–214). Lembit Vaba ja Heiki Valgu arvates võib nii häälikuliste kui uuemate arheoloogiliste andmete valgusel kinnitada, et *Otšela* ja *Adsele* on sama paik (EKNR).

Tarvel (1975) puudutab ülalpool viidatud artiklis ka *Taheva* nime etümoloogiat; etümoloogia kaasautoriks on Ada Ambus. Artiklis märgitakse, et nime aluseks võib olla soome sõna *taival* või *taipale* ‘kahe paiga vahemaa; paatide lohistustee; pikk raske matk’, nagu on ka nimes *Taebla*. Samuti märgib autor, et

Mustjõe-Koiva veetee oli oluline ja et Taheva asupaik sobib ka maastikuliselt hästi nime motivatsiooniks (Tarvel 1975: 552–553).

Tarvel on välja pakkunud nime ühe usutava tõlgenduse, ent on ka teisi võimalusi. Nende kohta vt Faster 2013a ja EKNR.

Keeleteadlane Ada Ambus (1929–2015) on artiklis „Lõuna-eesti kohanimesid Pihkva kroonikais“ (Ambus 1960) käsitlenud vana-vene ürikutes esinevaid Lõuna-Eesti kohanimesid ning näidanud muutusi, mis tekivad nimesid ühest keelest teise üle kandes, ning võimalusi, kuidas võidi Eesti nimesid vene keelde üle võtta. Üks nimi, millest artiklis juttu, on Taheva, mis esineb jöenimena ja on olnud Mustjõe varasem nimi vähemalt mingis lõigus. Üleskirjutus 1564. aastast on järgmine: „от Треката городка за Таговесью рекою ‘Trikata kantsist Taheva jõe tagant’“ (Ambus 1960: 743). Ambuse arvates saab nimekuju kokku viia tänapäevase nimekujuga *Taheva* ja see, et venekeelses üleskirjutuses on säilinud *g*, näitab lähtumist eestikeelsest nimest. Huvipakkuv on asjaolu, et nime *Taheva* venekeelse üleskirjutuse lõpuosas on *-ves* ning et see on jöenimi. Samas artiklis refereerib Ambus J. J. Mikkolat: „Arvestades läänemeresoome kohanimedele esinemust, teeb J. J. Mikkola järelduse, et *-vesi* on esinenud siin vaid järve-, mitte aga jöenimedes“ (Ambus 1960: 741). Siiski võib Eestist leida mitu jöenime, millel on liigisõnaks *vesi*. Selle kohta vt lähemalt ptk 5.

Keeleteadlane, germanist Koidu Uustalu (1925–2018) on uurinud Lõuna-Eesti saksakeelseid mõisanimesid. Ta on avaldanud sel teemal mitmeid artikleid (nt Uustalu 1968, 1970), kuid Hargla ala mõisanimesid puudutab vaid tema kandidaadiväitekirj (1972). Iga mõisa kohta on artiklite kaupa esitatud lühike kohalugu, mõisanimi varasemad mainimised ajaloolistes dokumentides ning muid olulisi fakte. Koikküla mõisa saksakeelses nimes *Adsel-Koikküll* esineb täiendina varasema kihelkonna nimi (*Adsele, Koivaliina*), kuid põhiosa on eesti keelest pärit ning liigitub seepärast laennimede hulka (Uustalu 1972: 11). Eestikeelne külanimi on aluseks olnud ka Mõniste saksakeelsele nimele *Menzen* (mõisa esmamaining 1542 *Menz*) (Uustalu 1972: 87–88) ning Saru saksakeelsele nimele *Saara* (mõisa esmamaining 1529 *Sarck*, mida on hiljem mugandatud naisenime *Saara* moodi) (Uustalu 1972: 116). Taheva mõisa saksakeelne nimi *Taiwola* on samuti kujunenud eestikeelsest nimest ja sisaldab eestipärast *-la*-lõppu. (Uustalu 1972: 131–132) Vastse-Roosa mõisal on olnud kolm saksakeelset nime: 19. sajandi algul *Catharinenhof* (ka *Katrinasmöise*), mis on asendunud nimega *Neu-Rosen*, ning *Klein-Laitzen*, mida on paralleelnimena kasutatud 20. sajandi algul. Esimene nimi on pärit eesnimest, teine on moodustatud paarina Vana-Roosa (sks *Rosenhof*) mõisa nimest, mis pärineb mõisnike Rosenite perekonnast. Ka eesti keeles on 19. sajandil kasutatud nime *Kadrina* (Uustalu 1972: 257, 278–279). Nime *Klein-Laitzen* (Väike-Laitsna) tuleb vaadelda paaris nimega *Alt-Laitzen* (Vana-Laitsna) ja *Neu-Laitzen* (Vahtse-Laitsna), mis moodustavad nii viisi piiräärses *Laitsna*-nimepesa. Uustalu on ajalooallikatest leidnud ka unustusse vajunud nimesid, nagu 1638 *Lutters Hoff* (ka *Swendsitzken-Kleinhof*), mille nimi pärineb arvatavasti omaniku eesnimest. Mõis on hiljem liidetud

Laanemetsa mõisa külge. (Uustalu 1972: 249) Laanemetsa mõisa nimi on saksa keeles *Lannemetz*, mis põhineb eestikeelsel nimel (Uustalu 1972: 79), kuid 17. sajandi alguses oli mõis nimetatud poolakast mõisniku perekonnanime järgi *Swendszitzkenhofiks* (Uustalu 1972: 263).

Etnograaf ja asustusajaloolane Gea Troska (1926–2015) on vaadelnud uurimuses „Talunimed läbi aegade“ (1995) hajatalude nimesid, perenimede kujunemist talunimedeks, nimekooslusi külades, talu maade ja õuede seost perenimega jm. Ta on kasutanud andmeid üle terve Eesti, sealhulgas leidnud ilmekaid näiteid Mõniste ja Saru mõisa aladelt. Gea Troska on märkinud, et rootsiaegsed talunimed, mis elasid Põhjasõja üle, on Mõnistes ja Sarus säilinud tänapäevani, kuid maakasutuses ja taluõuede jagamises on toimunud muutusi. Pere võis ka liikuda koos oma nimega ja nimi võis kinnistuda 19. sajandiks hoopis teises kohas. (Troska 1995: 89–91)

Keeleteadlase Lembit Vaba arvukad uurimused käsitlevad nii balti kui ka läti kontakte nii laiemalt läänemeresoome kui kitsamalt eesti keele kontekstis (nt Vaba 1997a, 1989a, 1989b) ja need puudutavad suuremal või vähemal määral samuti eesti-läti keelepiiril olevat Hargla ala. Vaba uurimused on ennekõike sõnavarakesksed, kuid tihti toob ta võimalusel võrdluseks ka kohanimeainest, eriti hilisemates artiklites. Artiklis „Kas eesti keeles on läti maastikusõnu?“ (Vaba 1997b) kirjutab Vaba, et Leivu ja Lutsi keelesaarte keelest pole teada ühtegi läti päritolu maastikusõna, kuid Eesti piirialadel mõned arvatavasti läti keelest pärit maastikusõnad siiski on, nt Karksis ja tõenäoliselt kaugemalgi *lonk* ‘vesine (jõeäärne) heinamaa, soo’, Karksis *läva* ‘lage heinamaa, soo vms’, arvatavasti läänemeresoome keele levikuga *tiir* ‘soo, raba’ (võib-olla hoopis balti reliktisõna) ning Harglas *plants(maa)* ‘kõva savine maa’, *tants* ‘vana jõesäng’ ja *atak* ‘vana jõesäng’. (Vaba 1997b: 152–155) Samas artiklis nendib Vaba, et nii Karulas kui Harglas ning ka teistel piiriäärsetel aladel on läti algupärased talunimesid (Vaba 1997b: 155), kuid Harglast ühtegi näidet ei esita. Ühes varasemas artiklis käsitleb Vaba balti keeltest pärit maastikusõnu läänemeresoome keeltes ning arvab need omaette sõnavararühmaks traditsiooniliste rühmade kõrval (Vaba 1989a), kuid need paigutuvad enim Lääne-Eestisse (Vaba 1989b: 217). Kõik keele maastikusõnad pole saanud kohanimede moodustajaks, eriti laenulist päritolu maastikusõnad.

Evar Saar on kogunud ja uurinud kogu ajaloolise Võrumaa, sh Hargla kohanimedid sünkrooniliselt (Saar 2008). Lähemalt on talle huvi pakkunud Saru küla talunimesüsteem, mis oli välja kujunenud hiljemalt 18. sajandi lõpuks ja mis oli 21. sajandi algulgi veel suhteliselt hästi säilinud. Selles süsteemis on kesksed talunimed ning elanikud, keda kutsutakse valdavalt talunimede järgi. Süsteem on hästi säilinud arvatavasti talude reas paiknemise tõttu, sest niiviisi on olnud hea nimesid meelde jätta. Uuemal ajal on talude nimetamisel kasutatud ka perekonna- ja hüüdnimesid. Loodusnimesid on metsapiirkonnas palju, aga viljelusnimesid üldiselt vähe. Põhjuseks peab Saar seda, et talumaad on korrapäraselt kruntideks jagatud. (Saar 2008: 198–201)

5. TULEMUSED JA ARUTELU

Uurimuses on käsitletud peamiselt Hargla alalt pärit vete- ja soonimede etümoloogiad. I artiklis on vaatluse alla võetud eriline liigisõna *urg* : *ura* ‘oja, väike jõgi’, millel on variant **org* : *ora*. II ja III artiklis ning lisas on käsitletud tähtsamate kohtade nimesid. IV artiklis on esitatud kõikide nimede etümoloogiad ning on vaadeldud vete- ja soonimede kadumist ja säilimist. Võrdlusmaterjali on kaasatud laiemalt kogu Lõuna-Eesti alalt Pärnust Peipsini ja Põltsamaalt Pagana maani, aga mõnevõrra ka piiriärselt Lätimaalt, kus leidub läänemeresoome substraati. Iga artikli kokkuvõtte järel on esitatud ka uusi fakte ja tähelepanekuid, mis on selgunud pärast artiklite ilmumist. Peatüki lõpus on lühidalt kokku võetud vastused uurimisküsimustele ja võimalikud edasised uurimissuunad.

Esimeses artiklis on süvenetud liigisõna **urka* ja **orka* ‘oja, väike jõgi’ tähendusse, päritollu ja levikusse. Sõnavormid on levinud eesti, liivi ja läti keeles ning kohanimedes. Apellatiiv *urg* : *ura* on olnud keskne termin jõest väiksema vooluvee tähistamiseks ja on nimeelemendina säilinud paljude Hargla vooluvete ning soode nimedes. Tänapäeval on kohanimede koosseisus kõige rohkem levinud ja ka nominatiivi kujuks üldistunud genitiivivormid *ura* ja *ora*, mida võib arvata ühe sõna eri variantideks. Algupäralt vanemaks võiks pidada *u*-algulist vormi **urka* > *urg*, sest see on levinud laiemal maa-alal ja esineb sellisena ka liivi keeles. Analüüsitud materjalis ei tulnud esile nominatiivikujulist **orka*-vormi, küll aga esineb tugevaastmeline vorm illatiivis, nt (läksime) *Kiviorga*. Ei selgunud, kuidas on omavahel spetsiifilisemalt seotud erinevate tüvevokaalidega sõnad **urka* ~ **orka* ja **orko*, mida on peetud sama algupära olevaks. Mõned võimalikud *ora*-nimed võivad läänemeresoome keeltes olla rahvaetümoloogia tõttu muutunud *Orava*-nimedeks. Arvatakse, et sõnad *urg* : *uru*, *urgas* : *urka*, *urge* : *urke*, *urk* : *urga* ‘jääauk’, *urk* : *urgi* ‘põllule tõmmatud joon’, *urg* : *ura* ‘oja’, *org* ja soome keele *urkama* ‘süvend, kaev, jõesäng’ ja *orko* ‘dõnsus’ on etümoloogiliselt seotud. Kõigil neil on seoseid ka uurali sõnaga **ura* ‘tee, rada’. Sõna **orko* algupära võib siiski olla teine.

Teises artiklis võetakse vaatluse alla mitme tähtsama nime etümoloogia. Eesti kohanimedes on relikitseid, kogu läänemeresoome keeleala taustal selgitatavaid sõnu, mis viitavad veeteedele või kohtadele veeteede ääres. *Valga* nimi on kõige tõenäolisemalt moodustatud slaavi laensõnast, millele vene keeles vastab *volok* ‘paatide ülevedamise koht’, nagu tegelikult on juba varem arvanud Max Vasmer (1923). Selle seletuse paikapidavust toetab ka paiga geograafiline asend. Teised välja pakutud seletused nii hästi ei sobi, sest ei leidu head nimeandmismotiivi. Veelgi enam, ka appellatiivi *valgma* ‘paatide väljatõmbamise koht’ aluseks võib olla appellatiiv *volok*, millele on lisatud sufiks *-ma* (**valka-ma* > *valgma*, vrd soome *reunamaa* > *reunama* ‘veer, serv’). *Valgma* järgi on Eestis kohti samuti nimetatud, kõige tuntum on Kärkna kloostri saksakeelne nimi (< 1253 *Valkena*) (EKNR). Samatähenduslik element on ka ajaloolises *Walgatabalwe* nimes.

Taheva nime aluseks on apellatiiv *taive* (või mõni muu lähedane läänemeresoome *taipa*-tüvesse kuuluv sõna, mis tähendab käänamist, vrd soome *taipale* ‘teekond, üleminekukoht’), mille tähenduseks sobiks Eesti oludes kõige paremini ‘käänukoht jõel; hargnemine peajõelt lisajõe’. See maastikukoht on hiljem saanud mõisanimeks – mõis paikneb kohale kõige lähemal. Hiljem on *Taheva* nimi hakanud tähistama väga erinevaid kohti, nt abimõisat, kogu paikkonda, valda, raudteejaama jm. Samasse nimepessa kuuluvaks võiks lugeda ka *Taebla* ja *Taevere* ning ka Sangaste kihelkonna saksakeelse nime *T(h)eal*. *Mustjõgi* ja *Peetri jõgi* on Koiva lisajõed ehk harud. Mustjõe tänapäevane nimi on läbi-paistev, kuid võib sellegipoolest olla küllalt vana. Jõe on nimetatud kooskõlas asulatega kord *Tsooru* (*Fierenhof*), *Taheva* (*Thaywa*) või *Saru* (*Scharra*) järgi. *Taheva* kui jõenimi on olnud kõige laiemalt tuntud. Peetri jõe nimi pärineb arvatavasti 18. sajandist. Jõe varasem nimi on *Ihte jõgi*, läti keeles aga *Melnupe* ‘Mustjõgi’.

Saru geograafilist asendit vaadates on ilmne, et nime etümologiseerimisel ei paku võrdlus sarvega tuge. Nimi võis algupäraselt olla hüdronüüm (sellele viitavad üleskirjutused dokumentides) ja pärineda idapoolsetes läänemeresoome keeltes kuigivõrd tuntud soome-ugri päritolu sõnast *sar(a)* < **sa(a)ra* ‘oja, jõeharu’. *Hargla* on algupäraselt olnud ka hüdronüüm (*Hargla oja*), mille tähenduseks samuti ‘haru’, ent siin on tegemist nooremast keelekihistusest pärineva nimega kui *Saru*. *la*-element hüdronüümides on Eesti alal küllaltki tavaline erinevalt Soomest, kus sufiks tähistab asustusüksusi. Artiklist ilmneb, et kohanimede etümologiseerimisel on peale nimede häälikuliste kujude võrdlemise tähtis tunda ka koha geograafilist iseloomu ning tajuda omaaegse nimeandja motiivi. Ilmekalt tuleb esile ka asustusnimede ja vetenimede tihe seos ning asjaolu, et piirialade kohtadel on kasutusel paralleelnimed.

Täienduseks teisele artiklile võib lisada järgmist.

Valga nime ei saa otseselt tuletada vene sõnast *вóлок*, kuid ainult vene keeles on tekkinud või pigem tänapäevani säilinud selle sõna tähendused ‘paatide lohistamise tee, teekonna maismaaosa kahe vooluvee vahel’. Teistes slaavi keeltes tähendab vastav sõna enamasti noota vm kalapüügiriista (ühine nimetaja sellises semantilises hargnemises on kindlasti tähendus *tõmbama*). Muinasvene keelest alates on selles sõnas tegemist pleufoonilise vokalismiga, kuid vananovgorodi keeles polnud see lõplikult realiseerunud veel isegi 12. sajandil, nt kirjalpilt *за вѣлькъ* (Zaliznjak 2004: 39–41, 363).

Sõnade algupärane *CVCC struktuur on säilinud mõnes väikeses lääneslaavi keeles, aga ka balti keeltes. Läti keeles on olemas sõnad *valkā* ‘vedama’, *valks* ‘kraav; äkiline tõmme’ ja isegi *valka*, mis on vene sõna *вóлок* vasteks märgitud vene-läti sõnaraamatus („Krievu-latviešu vārdnīca“, 1959) (Lembit Vaba teade). Seega pole ehk Valga nime puhul põhjust rääkida otseselt muinasvene laenust, aga vene keeles kõige reljeefsemalt säilinud tähendusest, mis kehtib ka Valga kohanime tekkimisel balti keelte levikuala põhjapiiril.

Taheva nime esimestes üleskirjutustes leidub liigisõna *vesi*, mis on ilmselt sünonüümne liigisõnaga *jõgi*, kuid millele pole artiklis piisavat tähelepanu pööratud. Allikatest on hiljem välja tulnud uusi nimenäiteid, millest selgub, et

Eesti alal on *vesi* olnud enamasti jõenimede liigisõnaks, nt 1563. aastal on Võrumaal *Viitina piirkonnas* kirja pandud nimi **Hatovesi* (на речке на Гатовеси) (tänapäeval tundmatu) ning *Mustjõgi* on **Mustvesi* (по рекъ по Мустовесу) ja **Taheva jõgi* (за рекою за Тяговесью) (Selart 2016: 88, 90, 92). Ambus on viidanud varasematele uurijatele, kes on arvanud, et Emajõe varasem nimi võis olla **Emavesi*, kuid see arvamus oli põhjustatud venekeelsest üleskirjutusest *Омовжа*; samas Liivimaa kroonika *Mater aquarum* sisaldab tõlgitult ikkagi -*vesi*-komponenti (Ambus 1960: 741). Veel on *vesi*-komponent selgesti äratuntav Torma kihelkonna Avijõe (Avijõgi) nime üleskirjutuses 1599 *Łogowiec* ja Lohusuu (alevik) venekeelses nimes *Логовесь* ning asustusnimes *Mustvee* (linn) (vrd 1601 *Mustvett* (küla), 1696 *Mustweddist* (küla), 1638 *Mustajäcki* (jõgi)) (EKNR). *Mustvee* nime puhul on Valdek Pall oletamisi pakkunud (EKNR), et **Mustvesi* võis olla Peipsi paralleelnimi, kuid ükski allikas seda ei kinnita. Artiklis *Mustvee* nimest on Pall (1975: 236) leidnud Lutsist pärit keelenäite (*viiharu, viist lätt haru*), kus *vesi* tähendab *jõge*. Kuigi kõik paremad argumendid räägivad nime *Mustvee* jõenimest pärinemise poolt, on Pallil arusaadavalt olnud seda raske pooldada, sest on olnud vähe näiteid, kus liigisõna *vesi* tähendanuks *jõge*; lisaks veel Soome näited, kus *vesi* esineb ainult järvenimedes. Nüüd, kus näiteid on rohkem, võiks siiski pidada *Mustvee* nime pärinemist jõenimest tõestatuks.

Vaid kahes järvenimes võib näha *vesi*-komponenti: Odalätsi järve nime saksa-keelses üleskirjutuses 1438 *Ottlevesschen zee* (järv) (EKNR) ja nimes *Veisjärv*, kus on toimunud võimalik metatees *vesi* > *veis*. Kahjuks pole nime *Veisjärv* kohta teada 16. sajandist varasemaid mainimisi ja seepärast ei saa metateesi kinnitada. Soomes on aga *vesi* küllaltki levinud liigisõna suurte järvede nimetamisel. Soome *vesi*-liigisõnaga järvenimesid on suurel hulgal Sise-Soomes ja arvatavasti on nimemall sündinud 14. sajandil või juba enne seda Soome karjalaste hulgas, kust see on levinud Savo maakonda ja muutunud järgnevatel sajanditel produktiivseks, kuid Hämes leiduvate *vesi*-nimede algupära on ebaselge. Savost on nimemall rännanud Venemaa Karjalasse 17.–18. sajandil. (Kuzmin 2014: 207–211) Kuzmin peab samas võimalikuks, et mall on laenatud venelastelt, kes kasutavad terminit *voda* ‘vesi’ märkimaks kalastamispaiku, kuid soomerootslaste järvenimed, mis sisaldavad liigisõna *vatten* ‘vesi’, on tulnud rootsi keelest (Kuzmin 2014: 209–211). Võimalik, et ka Eestisse on see mall tulnud vene keele kaudu, sest enamik liigisõna *vesi* sisaldavaid nimesid on kas venelaste üles kirjutatud või asuvad alal, kus on olnud eesti-vene segaasustust. Vanavene kroonikates esinebki Piirissaarest (*Жалачко*) põhja pool oleva Lämmijärve nimi kujul *Жалацкая вода* ‘Piirissaare vesi’ (Ambus 1960: 739). Soome Vesijärvedega seoses väärrib mainimist, et kahes neist voolab sisse või välja Vääksynjoki (jõgi) ja Pauli Rahkonen peab võimalikuks, et need Vesijärve nimed on tekkinud rahvaetümolooogia teel: *Vesijärvi* < **Veksijärvi* (atribuudis sisaldub kadunud apellatiiv **viks*, mis viitab kahe järve välisele jõe) (Rahkonen 2013: 166–167). (Apellatiiviks võib olla ka **veeksi* vm.)

Saru nime juures on artiklis mainitud, et lõunaeesti keel on algupäraselt kuulunud pigem idapoolse läänemeresoome keelevormi juurde. On jäänud täpsustamata,

et mõeldud on eelkõige sõnavaralisi suhteid (*sar*-algulised sõnad), mitte häälikuloolisi lahknevusi murrete vahel. Keeleajaloo seisukohast pooldab autor uuri-musi, mille järgi on lõunaeesti keel kõige varasem läänemeresoome algkeelest eralduja ja ainus sisemaamurde järglane (vt nt Kallio 2007).

Saru nime aluseks olev *sar*-alguline sõna ei ole läänemeresoome päritolu, vaid on tekkinud mingis teises lääne-uurali keeles, milles ei ole toimunud $\check{s} > h$ muutust. Sealt on see sõnana laenatud läänemeresoome keeltesse ja säilinud eelkõige kohanimedes. Sarnase tähendusega sõna *haru*, mis on arvatavasti nime *Hargla* aluseks, on aga tekkinud läänemeresoome keeles. Lause „Vanem nimi on kivilinenud tähistama asulat ja tähendusest ajendatud häälikumuutus on jäänud toimumata“ ei kehti keeleajaloo seisukohast.

Hargla ja *la*-nimede küsimuse täienduseks tuleb öelda järgmist. Mõni nimi, mis esmapilgul näib sisaldavat *la*-sufiksist, nt *Tamula*, *Vagula*, *Hargla*, seda tege-likult ilmselt ei sisalda, sest *l* leidub juba tüves, mida näitavad nimede nominatiivivormid. Tänapäevased Eesti asustusnimed on enamasti kõik kasutusel genitiivis, kuid neist on suulises pruugis olnud kasutusel ka nominatiivivorme. Neid leiab näiteks rahvakeelest, saksakeelsetest nime üleskirjutustest või mujalt. Loodus-nimed on enamasti kasutusel nominatiivi kujul, kuid ka neis on võimalik algse genitiivivormi üldistumine nominatiivi vormiks. Näiteks *Tamula* ja *Vagula* järve puhul on rahvalikus ütluses *Tammul iist*, *Vakul vaos* ‘Tamula (tule) eest, Vagula vajub (selga)’ peidus nimede nominatiivikujud ning nimekujust *Harjel* võib välja lugeda seda, et *l* kuulus nime tüvesse. Seega saame reeglipärase nimede käänami-se, nagu *Tammul* : *Tamula*, *Vakul* : *Vagula*, *Harjel* = **Hargel* : *Hargla*. On selge, et need nimed ei sisalda *la*-sufiksist.

Kuid on olemas ka teistsuguseid järvenimesid, kus *-la* võib olla sufiks, nt nimes *Lõõdla*. *Lõõdla* nimest on teada ka rahvakeelne kuju *Lõõdva*, mis võiks Evar Saare hinnangul näidata võimalikku siirdumist (*a*)*va*-lõpuliste veekogude rühmast (EKNR). (*a*)*va*-sufiks on omasem küll jõenimedele, kuid seda on varem esinenud ka mõnes järvenimes, nt nimes *Kahkva* (EKNR) ja võib-olla ka nimes *Meelva*. Liigisõna *jõgi* vahetumist (*a*)*va*-sufiksi vastu näeme nimes, mis 1627. aastal on kirja pandud kujul *Waydjeggi* (*Vaidjõgi*) ja mida tänapäeval teatakse kui nime *Vaid(a)va*. *la*-lõpuliste nimede probleem vajab edasist uurimist ja ka laiemat konteksti vaatlemist.

Kolmandas artiklis arutletakse kahe nime – *Koiva jõgi* ja *Aheru järv* – päritolu ja tähenduse üle. *Koiva* jõe nimele on tähendust otsitud juba 19. sajandil, ent kõik välja pakutud lahendused on olnud häälikulooliselt või tüpoloogiliselt sobimatud. Kõige parema vihje, et tegu pole läänemeresoome päritolu nimega, on esitanud Jorma Koivulehto (1986) ja selle seisukoha on uude valgusse seadnud Petri Kallio (2015). Koivulehto märkis, et nii nagu mõnes balti ja germaani sõnas on konsonantühend laenatud metateetiliselt, nii on see toimunud ka *Koiva* nimes. Tuletuskäik on võinud olla **Gawja* > **Kaiva* > *Koiva*. Wolfgang Schmid (1998) on pakkunud nimele ka etümoloogia. Ta on võrrelnud saksa sõna *Gau* ‘piirkond jõeorus’ (germaani algkujul **gawja*) ja balti keelte *Gauja* nimepesa. Sõna *Gau* rekonstruktsioonil **gawja* ei ole kindlat indoeuroopa etümoloogiat ja Schmid

näeb *Gauja* (*Koiva*) nimes vanaeuroopa hüdronüümi⁶. Artiklis on peale Schmid'i etümoloogia pakutud võimalik nimeandmismotiiv, kus omavahel on võrreldud nimesid *Daugava* (*Väina*) ja *Gauja* (*Koiva*). Muistsele nimeandjale võis olla oluline, et Koiva on lähedale sisemaale viiv jõgi, võrreldes läbi mitme hõimu ala kaugele idateeale viiva Daugavaga. Praeguses uurimisseisus autor seda väidet enam ei poolda.

Petri Kallio (2015) peab jõenime *Koiva* laenamise ajaks kas meie ajaarvamise algussajandeid (võimalikuks laenualuseks balti **gaujā*) või veel varasemat aega (laenualuseks baltoslaavi **gouiaH*) (Kallio 2015: 40–41). Samasugused muutused vastupidisel laenamissuunal läänemeresoome algkeelest balti algkeelde ei toimiks. Kallio on väitnud (nagu ka Schmid enne teda), et tekkimine leedu sõnast *gaujā* 'kari' või läti sõnast *gūovs* 'lehm' on nii vana nime puhul välistatud. Kallio jätab kõrvale Schmid'i arutlused saksa sõna *Gau* (< germaani **gawja*) teemal ja pakub suurte jõgede nimedes tüüpilist 'valama, kallama' tähendust indoeuroopa sõnavara põhjal: baltoslaavi **gouiaH* < indoeuroopa **ǵʰou-iH-eh₂* 'valav'.

Kallio märgib, et ka Schmid (1998: 150) jõudis oma arutluses sama verbitüveni, mis esineb vanakreeka keeles kujul *χέω* [kʰeo], *χον* [kʰoe] 'valama', aga loobus seda pakkumast. Jõenimi ei saanud aga olla selliseks arenenud indoeuroopa-baltoslaavi ajaloolises kontinuumis, kus **g-* asemel oleks ootuspärane *satem*-keelte refleks **ž-*. Probleemist pääseb, kui oletada, et nii Läti-Eesti kui ka Leedu-Valgevene jõenimi tekkis siin varem kõneldud *centum*-tüüpi indoeuroopa keeles ja laenati substraadina baltoslaavi algkeelde (Kallio 2015: 41–42). Nime algupärase päritolu küsimuses jõuab Kallio seega Schmidiga sarnasele järeldusele (Schmid: germaani-eelne vanaeuroopa, Kallio: tundmatu *centum*-keel), küll aga erineb nime etümoloogia. Schmid pakub võrdlust saksa sõnaga *Gau* 'piirkond orus jõe ääres', Kallio võrdlust indoeuroopa algkeele verbiga.

Valter Lang (2018) on kirjutanud, et Kallio häälikulooline argumentatsioon, mille järgi jõenime *Koiva* laenusuund saab olla ainult balti või sellest varasemast

⁶ Schmid esindab nn vanaeuroopa hüdronüümide koolkonna uurijaid. Selle suuna rajajaks on Hans Krahe. Suunda on tänapäeval palju kritiseeritud, kuigi leidub küllalt palju (peamiselt Saksa) nimeuurijaid, kes Krahe alustatud paradigmas jätkavad.

Detailsest kriitikast, mida on esitanud indoeuropist Harald Bichlmeier (nt Bichlmeier 2010), selgub, et küsimus pole mitte ainult nimetuse *vanaeuroopa* (sks *alteuropäisch*) kasutamises. Vanaeuroopa nimetuse ainsaks eeliseks on, et see jätab nimetusega kaetu piiritlemise lahtiseks, samas on mõeldud ikkagi indoeuroopa keeli ja mitte võimalikke substraatkeeli peaaegu tundmatutest kadunud keelkondadest. Viimasel ajal kasutavad mõned selle koolkonna uurijad *loode-indoeuroopa* mõistet; terminina käibib veel ka *üksikkeelte-eelne* (sks *voreinzel-sprachlich*) (Bichlmeier 2010: 5–8). Bichlmeier on leidnud, et probleem polegi nimetuses, vaid selles, et vanaeuroopa paradigmasse kuulujad ei soovi seada germaani, keldi või slaavi (baltoslaavi) keeletaseme rekonstruktsioone vastavusse indoeuroopa algkeele rekonstruktsioonidega.

Indoeuropistikas on 20. sajandi keskpaigast toimunud tohutu areng, teooria abil avastatud ja pikalt vastupanu kohanud larüngaalid on saanud rekonstruktsioonide lahutamatuks osaks, kuid vanaeuroopa paradigmas töötavad uurijad kasutavad jätkuvalt Hans Krahe aegset „lihtsamat“ rekonstruktsioonimetoodikat, asetades selle mõtteliselt (aga ebaõigesti) indoeuroopa algkeele ja üksikkeelte vahelisse „vanaeuroopa“ perioodi (Bichlmeier 2010: 11–17).

baltoslaavi algkeelest läänemeresoome algkeelde, sobib hästi kokku juba aasta-kümneid arheoloogias teada olnud tõsiasjaga, et Koiva jõe piirkonna ja Väina alamjooksu esemeline kultuur oli kuni 10. sajandini baltipärane. Rooma rauaajal rajati Koiva alamjooksul nii tarandkalmeid kui ka baltipäraseid kääpaid – selle alusel oli seal siis tegemist segaasustusega. On tõenäoline, et segaasustuse algus on tagasiviidav kindlustatud asulate perioodi hilispronksiajal, kui lääneurali ja (proto)balti segaasustus esines hoopis laiemas mõõtnes. (Lang 2018: 246)

Läti uurijad (Balode, Bušs 2015) peavad nimesid *Koiva* ja *Gauja* pigem eri algupära olevaks. Kui tunnustada Kallio laenuetümoloogiat ja Langi väiteid arheoloogia põhjal, siis pole enam põhjust pooldada Kazimieras Buga hüpoteesi, et nime *Gauja* on siirdnimena Põhja-Lätisse kaasa toonud siin läänemeresoome keele välja tõrjunud latgalid (vt Vaba 2019: 299), kelle algkodu lähedal on olemas Leedu-Valgevene samanimeline (leedu *Gáuja*) jõgi. Kallio (2015: 42) on samuti leidnud, et oletus nimesiirdest pole vajalik, kui mõlemad jõed paiknevad Baltikumi varase indoeuroopastumise (3. aastatuhat eKr) piirkonnas.

Koiva nime ennistähendus jääb ka pärast viimaseid uurimusi hämaraks, kuid see on nii vanade nimede puhul loomulik. Siiski on viimase aja uurimused teemat konstruktiivselt edendanud.

Nüüdseks on selgunud, et ka Soomes esineb *Koiva*-nimesid, eriti Lõuna- ja Ida-Soomes, nt *Koivaanjoki* (jõgi) ja *Koivaanoja* (kraav). *Koivaanjoki* Lieksa piirkonnas voolab välja järvest nimega *Koivas* ja suubub teise järve. Ilmselt ei ole need nimed omavahelises seoses Eesti-Läti piirialal voolava Koiva jõe nimega. Janne Saarikivi arvates võivad Soome *Koivas* : *Koivaan* -nimed olla osaliselt seotud sõnaga *koib* ‘jalg’ ja verbiga *koiveta* ‘kõndida’ ning osaliselt võivad need olla mingid ülekäigukohad või maakitsused.

Artiklis olen pidanud tõepäraseks, et *Aheru* nimi on lühenenud atribuudist **Ahi-* ja kas maastikusõnast **õru* ‘oja’ või *järu* ‘järv’. Kumbki seletus pole laitmatu, sest järve väljavool, oletatav **õru* on liiga silmapaistmatu objekt võrreldes järvega ja *järu* maastikusõnana pole Lõuna-Eestis levinud. Probleemi võti võiks ehk peituda asustusnime vaheastmes. Naabruses oleva Ähijärve küla nime on 1627 üles kirjutatud kui *Ayer Kuella* ja Aheru küla nime kui *Ayhero Kuella* (EKNR). Niisiis võiks ikkagi tegu olla liigisõna *järv* lühenemisega.

Kui *Aheru järv* kuulub nime poolest kokku Ahijärvedega, siis sisaldab nime esikomponent läänemeresoome keeltes hääbunud uurali sõna, mis ersa ja mokša keeles on *aštums ~ aštems* ‘elama, paiknema, viibima, seisma, istuma, varjul olema (jt lähedased tähendused)’. Artiklis olen nimetekke aluseks pidanud Ahijärvede paiknemist piiridel: need võiksid olla järved, kus kehtib eriline, naabritevaheliste suhetega reguleeritud kord. Selle tähistamiseks kasutatud sõna on kokku viidav mordva keeltes registreeritud tähendustega. Enn Ernits arvab Paul Ariste varasemale seletusele toetudes ja täiendavaid ersa keele tähendusi lisades (‘kinkimine, annetamine’), et nimetekkes on olnud määrav ikkagi ohverdamiskoha tähendus (Ernits 2015: 700–701). Ernitsa seisukohtadega tutvumine paneb järeldama, et kumbagi seletust ei saa välistada.

Ahijärvede nimedes ja ka Aheru nimes ei sisaldu tõenäoliselt läänemeresoome **akja* (< alggermaani **agjā*), mis sobib küll semantika poolest tunduvalt paremini

algupäraste piirikohtade nimedesse, aga selle sõna nõrga astme kajastused Lõuna-Eesti kohanimes ei sisalda kusagil *h*-d ning Ernits peab selle sõnaga seostuvateks külanime *Aakaru* esikomponenti *Aa*-, külanimed *Aiamaa* ja *Aiaste* esikomponente ning kadunud külanime **Agende* (Ernits 2015: 704–706).

Neljandasse artiklisse on koondatud kogu Hargla vetenimistu ja on proovitud leida igale nimele etümoloogia. Juba varem on teada olnud, et hüdronüümid on nimevara vanim kihistus, ent ka hüdronüümide rühma sees on eri vanusega kihte. Vanimat kihti on tihti raske etümologiseerida. Suhteliselt vähe hüdronüüme on tulnud isikunimedest ja need on kindlasti kõige noorem rühm, mille puhul on sageli teada isegi nime andnud isik.

Siinses uurimuses on välja toodud Hargla hüdronüümide viis rühma:

- (1) primaarsed keeleliselt ebaselged või raskesti etümologiseeritavad nimed, nt *Koiva* (jõgi), *Säägüssuu* (soo), *Tsijjasuu* (soo), *Vaidva* (jõgi);
- (2) primaarsed sõnavaraliselt arusaadavad, kuid nimeandmismotiivilt ebaselged nimed, nt *Kammisuu* (soo), *Luustoja*, *Pussisuu* (soo), *Riisoja*;
- (3) primaarsed läbipaistvad nimed, nt *Kalmusõlont* (tiik), *Kubijakraav* (oja), *Kõrdsisuu* (soo), *Tsõõriksuukõnõ* (soo);
- (4) sekundaarsed teisest kohanimest tulenenud vetenimed, nt *Hansi suut* (vana jõeharu) < *Hansi talu*, *Hirresaarõsuu* (soo) < *Hirresaar* (metsatukk), *Korgõmäe järv* < *Korgõmägi*, *Ritsike oja* < *Ritsike kõrts*;
- (5) sekundaarsed isikunimest tulenenud vetenimed, nt *Ella jõgi* < eesnimi *Ella*, *Kaulina suut* (soot) < läti perekonnanimi *Kauliņš*, *Panteri järv* < perekonnanimi *Bander*, *Piitre järv* < eesnimi *Peeter*.

Selle uurimuse jaoks on artikli materjalist tehtud veel edasine analüüs⁷. Käsitletud Hargla materjalis, kus vete ja soode nimed on loetud veel üheks rühmaks, on vetenimesid 53% ja soonimesid 47% (431 nimest on vetenimesid 227 ja soonimesid 204).

Kui eraldada vetenimed ja soonimed, on tulemused järgmised. Hargla vetenimedest on primaarseid läbipaistvaid nimesid 46%. Nimeandmismotiivilt ebaselgeid, kuid sõnavaraliselt arusaadavaid vetenimesid on 6%. Keeleliselt ebaselgeid ja raskesti etümologiseeritavaid vetenimesid on 8%. Sekundaarseid teisest kohanimest tulenenud vetenimesid on 34% ja isikunimest tulenenud vetenimesid 6%. Vt tabel 1.

⁷ Artiklisse „Etunimed ja teised Hargla hüdronüümid“ on sisse lipsanud mõned näpuvead. Järgnevas analüüsis on arvestatud, et vetenimed *Pulga ett* ja *Pangi suut* peaksid olema isikunimedest lähtunud vetenimed rühmas, mitte teisest kohanimest tulenenud nimede rühmas. Nimi *Olina suut* (soot) on paigutatud isikunimelähteste kohanimed rühma, kuid see peaks suure tõenäosusega olema teisest kohanimest lähtunud nimede rühmas. Artiklis on lk 36 *Äihve*, kuid õige on *Äihve*; lk 43 nime *Kuusõsuu* (soo) aluseks on apellatiiv *kuus* ‘kuusk’; lk 52 *Valgõsuu* (soo) nime aluseks on *valgõ* ‘valge’; lk 60 on indoeuroopa algkeele sõnakuju **au(e)*, kuid peab olema **au(e)*-; lk 67 on III vältes mõlemad nimekujud, nii *Kaulinõ* kui ka *Kaulina*.

Hargla kõigist soonimedest on primaarseid läbipaistvaid nimesid üle poole ehk 56%. Nimeandmismotiivilt ebaselgeid, kuid sõnavaraliselt arusaadavaid soonimesid on 3%. Keeleliselt ebaselgeid ja raskesti etümologiseeritavaid soonimesid on 16%. Sekundaarseid teisest kohanimest tulenenud soonimesid on 20% ja isikunimest tulenenud soonimesid 5%. Vt tabel 1.

Tabel 1. Hargla vete- ja soonimede eri kihtide analüüsi kokkuvõte.

	Arv	Primaarsed keeleliselt ebaselged või raskesti etümologiseeritavad nimed.	Primaarsed nimeandmismotiivilt ebaselged, kuid sõnavaraliselt arusaadavad nimed.	Primaarsed läbipaistvad nimed.	Sekundaarsed teisest kohanimest tulenenud nimed.	Sekundaarsed isikunimest tulenenud nimed.
Vetenimed	227	8% (18)	6% (14)	46% (104)	35% (79)	5% (12)
Soonimed	204	16% (33)	3% (6)	56% (114)	20% (41)	5% (10)

Rühmad on enam-vähem võrreldavad, kuid silma jääb, et etümoloogiliselt hämaraid soonimesid on poole rohkem kui hämaraid vetenimesid ning et vetenimedes on rohkem sekundaarsust kui soonimedes. Veteniimede sekundaarsuse suurt osakaalu saab seletada sellega, et nimesüsteemis on asustusnimed muutunud keskseks ja tuntumaks ning asustusnime kaudu saab taotleda täpsust ka veekogu nimetamisel. Varasematel aastasadel on harilikult muidugi just veekogu olnud asulale nimeandjaks ja ajapikku on tekkinud nimeandmise ahelad, näiteks järvenimi > asulanimi > järvenimi, nagu *Valgjärv* > *Valgjärve küla* > *Valgjärve järv*. Läbipaistmatute nimede suurem osakaal soonimede hulgas võiks põhjendada jätkuvat vajadust analüüsida soonimesid koos veekogunimedega, sest soonimed võivad endas sisaldada ikkagi väga vanu järvenimesid.

Kui aga vete- ja soonimed rühmitada nimeandmispõhimõtete järgi, on tulemus teistsugune. Ebaselge nimeandmispõhimõtte järgi antud nimesid on nimede koguhulgast u 18% (431st 80 tk). Ülejäänud enam-vähem teada oleva nimeandmispõhimõttega nimed (357 tk) võib jaotada rühmadesse, kasutades süntaktilis-semantilist analüüsi (vt ptk 3.1).

Nimeandmispõhimõtete järgi on nimerühmad järgmised:

- (1) asukoht, kas täpne või suhteline (147 nime ehk 34%);
- (2) koha (looduslik) omadus, nt suurus, kuju vms (69 nime ehk 16%);
- (3) koha peal olev või olnud objekt (68 nime ehk 16%);
- (4) koha suhe inimesega (omand, kasutus, sündmus jms) (67 nime ehk 16%).

Enim veekogu- ja soonimesid on antud asukoha järgi. See rühm on nii arvukas, sest sisaldab enamjaolt nimesid, mis on antud teise kohanime järgi. Teised rühmad on omavahel võrdsed.

Kohanimekartoteegi koostamise algusest kuni ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasi koostamiseni ehk umbes 70–90 aasta jooksul on soonimedest kadunud 27,4% ja vetenimedest 32,1%. Ka teistes Eesti piirkondades tehtud vastavad uurimused näitavad nimekadu 30% ulatuses. Vetenimede hulgas on kraavinimesid, väiksemate ojade ja lätete nimesid, mis on võinud maaparandustööde käigus kaduda, sest objekt on ise kadunud. Sootide ja teiste jõeluhaäärsete objektide nimed on kadunud eluviisimuutuste tõttu (nt pole sealt enam tehtud heina või karjatatud loomi). Soid on põlluks tehtud, kuivendatud või on need kinni kasvanud. Ka mingi piirkonna inimestest tühjaksjäämine (nt maaparanduse tõttu) on põhjustanud nimede käibelt kadumise. Teisalt võib öelda, et säilinud vetenimesid on umbes 70% ja see pole sugugi halb tulemus, sest lühikese aja jooksul võib ühe piirkonna mingis nimeliigis toimuda väga suuri muutusi. Nimede muutumist ja vahetumist ei saa Hargla alal väga hästi uurida, sest varasemat uurimismaterjali on lünklikult. Nimede kirjalikes jäädvustustes esineb küllaltki palju häälikulist varieerumist, seda mõneti põhjusel, et piirkonnas on kasutusel nii võru kui ka eesti keel, nt nimes *Peeli* ~ *Piili jõgi* on *Peeli* eesti kirjakeelne nimi ja *Piili* Võrumaa kohalik nimekuju.

Lisas on esitatud valik autori koostatud nimeartiklitest „Eesti kohanimeraamatu“ jaoks (2016 paberil, 2018 veebis). Valimisse on võetud artiklid, millel on seos vetenimedega ehk mis on:

1. otsesed hüdronüümid, st siin järvede, jõgede ja ojade nimed, nagu *Aheru* ~ *Kandsi järv*, *Kaarnajärv*, *Koiva*, *Kärnjärv*, *Mustjõgi*, *Nahijärv*, *Neitsijärv*, *Peeli jõgi*, *Peetri jõgi*, *Põrgujärv*, *Päästjärv*, *Pühajõgi*, *Pühajärv*, *Tsõõrikjärv*, *Ubajärv*, *Vaidva*, *Väike Emajõgi*;
2. veekoguaärseid maastikusõnu kajastavad nimed, sest oluline on ka see, kuidas on määratletud loodust veekogude ümber, nt *Kallaste*, *Konnuküla*, *Korva niit*, *Laanemetsa*, *Sooblase*, *Taheva*, *Valga*;
3. asustusnimed, mis lähtuvad hüdronüümidest ja nendega seotud maastikusõnadest, nt *Ahli*, *Hargla*, *Hürova*, *Ilmjärve*, *Koikküla*, *Koiva küla*, *Koivaliin*, *Laguja*, *Lepa*, *Leppura*, *Pihkura*, *Pühajärve*, *Saru*, *Ura*.

Valitud artiklites tuleb selgesti esile seos hüdronüümide ja asustusnimede vahel. Enamik nimesid on suhteliselt vanad ja nende aluseks pole isikunimi. Esile tõuseb *Püha*-nimede pesa, mis märgib pühaks peetavaid kohti.

Pärast „Eesti kohanimeraamatu“ ilmumist on esile tulnud ka uusi fakte ja infot. Näiteks Lõuna-Eesti *Püha*-nimeliste kohtade pühaks pidamine seostub Heiki Valgu (2015: 33–34) arvates veelahkmega ja jõgede algusega (Võhandu ja Väike Emajõgi algavad samast piirkonnast, kuid suubuvad eri veekogudesse). Oma rolli võib mängida ka paiknemine kõrgustiku alal. Ka Väikest Emajõge, mis voolab välja Pühajärvest, on nimetahud Pühajõe (Mellin). Soome kohanimede kohta on arvatud, et *pyhä* tähendab vastavates nimedes piiri (nt SPNK), kuid Janne Saarikivi (2017: 1–11) on selle väite ümber lükanud, uurinud selle väite tekkimise põhjust ja näidanud, et *Pyhä*-nimelisi kohti on Soomeski pühaks peetud ja nende paikadega ei seostu tavaliselt eraldatus või piir. Piiri tähendus kehtib

vaid üksikute nimede kohta. Jelena Berezovitš (2000) on uurinud selliseid vetenimesid ja leidnud, et pühaks pidamine seostub püha ehitise või risti läheduses olemisega, vee või veekogu mõne erilise omadusega (läbipaistvus, kaunidus vms) (viidatud Saarikivi 2017: 9 järgi). Eesti nimed ei kinnitanud samuti piiride olemasolu.

Kalliküla nime olen „Eesti kohanimeräämatuse“ arvanud pärinevaks muistsest isikunimest, kuid keelejuht Alfred Käärmani arvates võib see siiski tuleneda ojanimest (*Kalli oja*) (KN). Ojanimi *Kall* (nagu keelejuht seda nimetab) on andnud nimesid ka ümberkaudsetele soodele ja heinamaadele ning on olnud nimesüsteemis keskne. On raske arvata, milline nimi oli primaarne, kuid autor kaldub pigem arvama, et primaarne oli külanimi, mille järgi nimetati ka oja.

Selles töös on **vastuse saanud olulised uurimisküsimused** (need on kirjas ptk-s 1.1). Järgnevalt on vastused lühidalt kokku võetud. Hargla vetenimed kitsamalt ja Lõuna-Eesti vetenimed laiemalt on peamiselt läänemeresoome päritolu, enamikku neist saab seletada (lõuna)eesti keele põhjal. Hargla hüdronüümides esineb nii läänepoolsele võru keelele kui ka ainult Hargla alale omaseid kohaliku keele erijooni, kuid mõistagi ei saa kõik erijooned esineda kohanimedes. Olgu siin näiteks toodud kõige iseloomulikumad häälikujooned: pärast lõpukadu tekkinud konsonantühend on kahesilbilistes sõnades alles ja švaavokaali pole tekkinud, nt sõnades **atra* > *atr* jt ja nimes *Kokrjärv*; *u-* või *ü-*lõpulise diftongi järel esineb siirdehäälik *w* (mujal võru keeles esineb *vv*), nt *Sauwõhauwamägi*; kõrgete pikkade vokaalide diftongistumine, nt *Tiukõnõ* > *Teiukõnõ*, *Koivaliin* > *Koivalein*. Ainult kohanimedes levinud joonena mainitagu Eesti nimede iseloomulikku erijoont, nimeosade kokkutõmbumist, mis on esindatud ka Harglas, nt nimest *Mustura* (heinamaa) on saanud *Mustru* jt.

Uuemate (u 100–150-aastaste) nimede hulgas on läti perekonnanimede alusel moodustatud vetenimesid. Hargla kihelkonnas on palju läti päritolu talunimesid ja perekonna- ning hüüdnimesid, mis ei näita substraadi olemasolu, vaid inimeste rännet ja omavahelist suhtlust. Piiriäärset kohalikku keeleliitu on iseloomustanud nimede tõlgitavus. Tõlgetes esineb huvitavaid tähendusnihkeid, mille tõttu on sündinud kordumatu semantilise sisaldusega nimesid, nagu soonimi *Jahusuu* (läti *smiltis* ‘liiv’ > läti *milti* ‘jahu’ > eesti *Jahusuu*). Ilmselt on sool kõigepealt olnud lätikeelne nimi **Smilšu purvs* ‘liivasoo’, mida kohalikud eestlased on oma vähese läti keele oskuse pinnalt ümber tõlgendanud *Jahusooks*. Nimi on sündinud kindlasti eestlaste hulgas. Rahvapärane tõlkimine on võinud kohanimedes esinevatele apellatiividele luua muust eesti keelealast erinevaid tähendusi, nt *kraav* võib Harglas märkida mitte kaevatud, vaid looduslikku objekti, nt *Kubijakraav* pole olnud mitte kraav (vrd alamsaksa *grave*), vaid soise põhjaga org (vrd läti *grava* ‘jäärak’). Tüpoloogilist sarnasust on ka eesti- ja lätikeelsete kohanimede vahel, nt teravatipulise mäe kohta on mõlemas keeles kasutatud sünonüümset rahvakeelset terminit *Sikksälj* ja *Äžmuguras*. Hargla alal on ka slaavi päritolu isikunimesid, millest on moodustatud talunimesid. Seega on varasema asustuse ja keelekontaktide järgi hea uurida, kui arvestada kõiki nimeliike, mitte ainult hüdronüüme.

Selge on, et isegi hüdronüümid pole oma vanuse poolest homogeenne rühm. Hargla vetenimed on jagatud kihtidesse arusaadavuse-mittearusaadavuse alusel, ent neile kihtidele on raske täpset vanust määrata. Vanim nimi on üle 2000 aasta vana ja noorimad nimed 50–100-aastased, ülejäänud mahuvad sinna vahele. Leidub nimesid, millel on vana läänemeresoome taust (nt *Taheva*, *Aheru järv*). Läänemeresoome päritolu olevaks on varem arvatud ka *Koiva* ja *Valga* nimi, mille kohta on aja jooksul kõige rohkem etümoloogiaid esitatud, kuid millest kõik on osutunud vääraks. Mida rohkem nimesid uurida, seda väiksemaks muutub arusaamatute nimede osakaal. Osa nimedest aga jääbki hea etümoloogiata, näiteks Hargla vetenimedest u 12–18%. Need võivad näidata mingi tundmatu nimekihi olemasolu läänemeresoomeliste nimede all.

Hargla vetenimesid võib pidada suhteliselt hästi säilinuks: ligikaudu 70–90 aasta jooksul on säilinud umbes 65% nimedest. Nimede kadumist on põhjustanud maastiku muutused ja piirkondade tühjaksjäämine.

Asustusnimed ja vetenimed on tihedalt seotud: harilikult on vetenimede järgi nimetatud asulaid, nt *Koiva* (jõgi) > *Koivaliin* (linn), ent ka asustusüksuste järgi veekogude nimetamine näib olevat suhteliselt varajane, nt Ümera piirkond andis tõenäoliselt nime jõe (nimi oli olemas juba 13. sajandil). Kuid aja jooksul on nimede suhted läinud keerulisemaks, nimeandjate vaatepunktid teisenenud ja nimeandmise tavad muutunud, nii et algsest veekogunimest on saanud asustusnimi ja sama asustusnime järgi on uuesti nimetatud ka veekogu. Asustusüksus on nimeandjale kindel orientiir ja selle järgi on hea nimetada ka veekogu.

„Eesti kohanimeraamatus“ oleks võinud olla ka ajaloost tuntud nimi *Ümera jõgi*, mis pakub huvitavaid mõttekäike hüdronüümide ja asustusnimede seostest. Jõenime üks tänapäevaseid kujusid on läti keeles *Jumara* ning see jõgi voolab Lätis Valmiera lähedal Koivasse. *Ymera*, mida tuleks lugeda kui *Imera*, ei pruugi aga algselt olla jõenimi, vaid hoopis asustusnimi, mis on jõenimele üle kandunud. Nii viisi saab nimekuju *Ymera* seostada Eestis levinud *Im*-alguliste asustusnimedega (üks kindel näide leidub ka Salatsi liivi alal), mille aluseks on isikunimi.

30 liigisõna hulgas, mis esinevad Hargla hüdronüümides, on ka ainult sellele piirkonnale omaseid, nt *ett* ‘vana jõesäng, mis on ühest otsast jõega ühenduses’, *lont* ‘lomp, loik’ ja *õrts* ‘tüma koht maas; kinni kasvanud hõljuv järvekallas’. Piirkondlikes liigisõnades leidub ka tähenduste eriarenguid – nii näiteks on apellatiiv *oja* saanud tähenduse ‘org’ või *kaiv* tähenduse ‘allikas; madal koht’. Nimematerjali võrdlemine näitab, et apellatiiv *oja* võis tähendada *urast* veel väiksemat vooluvett, ajutiselt kuiva voolusängi, nii nagu see liigisõna esineb tänapäeval muuhulgas kuivapõhjaliste salkorgude nimedes. Kohanimedes esineb vähesel määral läti keelest laenatud maastikusõnu, kuid vetenimede moodustajaks pole need saanud. Kohanimede varasemates üleskirjutustes võib esineda varem kasutusel olnud liigisõnu, mis tänapäevaks on kadunud, nt *vesi*, mida on kasutatud märkimaks liigisõna *jõgi*.

Hüdronüümide uurimise kontekstis vajaksid edasist uurimist järgmised probleemid:

- (1) substraatseid jõe- ja järvenimesid tuleks otsida laiemalt alalt kui ainult ühest kihelkonnast; ka soonimedes on arvestatav hulk ebaselgeks jäänud nimesid;
- (2) Läti ala läänemeresooe päritolu kohanimed (nii tänapäevased kui ka kirjalikes allikates leiduvad nimekujud) vajaksid põhjalikku koondamist ja analüüsimist;
- (3) lähema vaatluse alla tuleks võtta Leivu ala kohanimed ja selgitada välja võimalikud substraatinimed, vajaduse korral teha selleks välitöid;
- (4) põhjalikumat käsitlemist vajaksid kogu Eesti ala *la*-lõpulised hüdronüümid, aga ka liigisõna *vesi* sisaldavad hüdronüümid ja samuti *Ema-* ~ *Imä-* algulised nimed;
- (5) Eesti tänavanimede puhul jäetakse kasutuses tavaliselt ära liigisõna *tänav*. Ka suuremate jõe- ja järvenimede puhul võib liigisõna kasutuses ära jääda (nt *lähme Vaidvasse või Lõõdlasse ujuma*), ent lähemat uurimist vajab, mis tingimustel saab ärajätt toimuda;
- (6) veekogude tähtsusest inimesele räägivad folkloristlikud lood, nt rändavatest järvedest, uppunud kirikutest, laste uputamisest, loomade ohverdamist, Pikse elupaigast Võhandu jões, pühaks peetud veekogudest jms; selles kontekstis vajaksid uurimist nimed, mis on antud võimaliku sündmuse järgi;
- (7) jõgede ääres elavatele inimestele on jõe järgi orienteerumine loomulik (Saru külas võib miski asuda *alan-* või *mäelpuul* 'all või üleval' nii horisontaal- kui ka vertikaalteljel, vt Saar 2011) – kognitiivne keeleuurimine ja nime-teadus koos võiksid selles vallas midagi uut pakkuda. Näiteks võiks uurida, kuidas muistsed nimeandjad võisid näha ja nimetada maastikku enda ümber (ülemised, alumised, tagumised jm kohad) või kuidas kehaosade nimetusi on kasutatud kohanimede moodustamiseks;
- (8) mitmed maastikuga seotud apellatiivid, aga ka näiteks kalanimetused, vajaksid edasist etümoloogilist uurimist.

Nimede igakülgne uurimine edandab teadusharu, on kasuks nii Eesti kui ka sugulaskeelte nimeuurimustele ning selle tulemusena moodustub tõepärasem pilt Eesti kohanimedest ja nendega tihedalt seotud maastikusõnadest.

6. KOKKUVÕTE

Doktoritöö käsitleb Hargla ala vetenimesid ja nende tähendusi. Hüdronüümide poolest pole see ala küll kuigi tüüpiline muude Võrumaa aladega võrreldes, sest keskmise suurusega vooluveekogusid on siin rohkem, kuid see pakubki vetenimede päritolu seisukohalt huvitavaid andmeid.

Töö koosneb sissejuhatusest, kokkuvõttest, lisast ja artiklitest. Sissejuhatavas osas võetakse laiemalt kokku publikatsioonide taust ja avatakse põhjalikumalt teoreetilisi vaatepunkte, milleks polnud artiklites alati ruumi.

Vetenimesid pole Eestis süsteemselt uuritud, kuid mujal maailmas on sellega palju tegeldud. Ka meie naabermaades (Leedus, Lätis, Rootsis) ja sugulaskeelte kohta (soome, vepsa, karjala) on sellel teemal olemas häid uurimusi. Eestis on uuritud enamasti üksikute nimede etümoloogiaid, aga piirkondlikes uurimustes Põhja-Tartumaalt, Saaremaalt ja mõnevõrra ka Võrumaalt on vetenimesid muude kohanimede hulgas käsitletud. Siinne uurimus annab lühikese sissevaate Eesti ja naaberalade vetenimede uurimise luku.

Varasematel aastakümnetel on kohanimede uurimine tähendanud peamiselt nende leksikaalse päritolu selgitamist. Tänapäeval arvestatakse rohkem ka nimede tüpoloogiaga (nimede andmise põhimõtetega), sest iga sõna ei saa olla nimi või selleks kujuneda. Paljud nimed moodustatakse teiste nimede alusel või olemasolevaid nimemustreid kasutades. Isegi hüdronüümides on olemas isiku- või teisel kohanimel põhinevaid nimesid, nt *Piitre järv* või *Kasari jõgi*. Ühe piirkonna nimesid käsitledes annab nimede mitmekülgne vaatlemine mitmekesisema pildi – võib uurida nii nimede päritolu kui ka nende kasutust. Siinne uurimus käsitleb ühe Lõuna-Eesti piirkonna hüdronüüme ehk vetenimesid ja on täienduseks varasematele samateemalistele uurimustele.

Vetenimede hulka on siiani käibiva definitsiooni kohaselt arvatud ka soonimed, ent sood võiksid olla omaette liigniiskete objektide kategoorias, sest nad pole keelekasutajate arvates tüüpilised veekogud ega ole suuremas osas ka moodustunud järvedest. Mõnel Eestist erineva loodusega maal, kus soid on vähe, võib ka liigniisked alad arvata veekogude hulka. Teisalt pakuvad soonimed (võib-olla just järvedest tekkinud soode nimed) põnevaid ja läbinähtamatuid etümoloogiaid.

Suur osa selle uurimuse materjalist on kogutud 1990. aastate lõpul ja 2000. aastatel otse keelejuhtidelt, teine osa kohanimekartoteegist ja ajaloolistelt kaartidelt. Keelejuhtidelt on süsteemse küsitluse ja heade kaartide olemasolu korral saadud olulist teavet, eriti nooremate nimede päritolu kohta. Kartoteeki kogutud materjalis selline info tihti puudub, ent kui see ka olemas oleks, puuduks ikkagi vahetu side keelejuhiga ja adekvaatne arusaam sellest, kas väljapakutu on tõene või liigitub rahvaetümoloogia valdkonda. Kohalik keel on vähemal või suuremal määral esindatud ka selle ala kohanimes.

Uurimuses on esitatud etümoloogia igale kihelkonnas esinevale hüdronüümile (431 tk); on vaadeldud veekogude nimede püsimist, vahetumist ja kadumist ning esile tulnud keelekontakte. Valikuliselt on võrdluseks kaasatud vetenimesid kogu

Lõuna-Eesti alalt ja piiriäärselt Põhja-Läti alalt, mille nimedes leidub läänemeresoome substraati. Uurimuses ei käsitleta Põhja-Eesti vetenimesid; selle põhjuseks on nii keelelised (Põhja- ja Lõuna-Eesti keelelised erinevused) kui ka geograafilised seigad (erinev maastik ja veekogude iseloom). Uurimuses arvestatakse lisaks võrdlev-ajaloolisele meetodile, etümoloogiale ja sotsioonomastilisele vaatepunktile ka asustusajaloo, etnolingvistika, topograafia, looduse ja semantika teguritega. Kuigi kohanimede etümoloogiline analüüs, mis on selles uurimistöös keskne, on küll kõige traditsioonilisem nime uurimise viis, on see praegu Eestis aktuaalne seoses hiljuti ilmunud „Eesti kohanimeraamatu“ (2016 paberil, 2018 elektrooniliselt) ja mõne aasta pärast ilmuva „Eesti perekonnanimeraamatuga“, milles uuritakse just nime ajalugu, päritolu ja tähendust.

Hargla ala vanemate ja tuntumate või ka suuremate ja huvitavamate kohtade nimesid on sageli käsitletud juba kirjanduses, nt *Koiva* või *Valga* nime. Need on ilmekad näited sellest, kuidas kõikvõimalikud nime aluseks pakutud eestikeelsed sõnad ei pruugi viia nime õige etümoloogiani, sest nimi võib pärineda hoopis mõnest teisest keelest, nagu *Koiva* nimi algselt tundmatut päritolu indoeuroopa keelest. Eestikeelseid apellatiive on nime aluseks pakutud aga seepärast, et on õigeks peetud seisukohta, nagu peaksid läänemeresoome ala tähtsate kohtade nimed olema lähtunud mingist läänemeresoome keelest. Läti uurijad on aga eelistanud pärinemist pigem balti keeltest.

Analüüsitud nimedest vanim (etümoloogia õigsuse korral kindlasti üle 2000 aasta vana) on jõe nimi *Koiva*, mis on läänemeresoome keelde laenatud algbalti keelest, kuhu see on omakorda tõenäoliselt võetud tundmatut päritolu indoeuroopa keelest.

Vanimasse, kuid arvatavasti ikka läänemeresoomepärasesse kihti liigituvad sellised nimed nagu *Aheru järv*, *Ahli jõgi*, *Taheva* (küla) jt. Samasse rühma kuuluvad ka hämaraks jäänud tähendusega nimed, nagu *Mõhklussuu* (soo), *Reksi-kaiv* (madal koht), *Säägüssuu* (soo), *Tääsperä* (varem olnud soo), *Ut'a ett* (vana jõe koht), *Viirnaoja* jms.

Omaette rühm on vetenimed, mille leksikaalne koostis on enamasti arusaadav, kuid ometi pole teada või on raske arvata, miks selline nimi on antud, nt *Sarisuu* (soo), *Tikõ järv*, *Toruoja* jt.

Poole kogu Hargla vetenimevarast moodustavad aga läbipaistvad nimed, mille hulgas on:

- koha omadusi (suurust, kuju vms) iseloomustavaid nimesid, nt *Siväoja*, *Tsõõriksuu* (soo);
- veekogu (kunagist) või selle lähedast floorat kirjeldavaid nimesid, nt *Kalmusõlont* (tiik), *Kõosuu* (soo);
- fauna järgi nimetatud veekogusid, nt *Pardsiett* (vana jõe haru), *Kokrjärv*;
- maastikuobjekti järgi nime saanud veekogusid, nt *Lannusuut* (soot), *Ojasuu* (soo);
- lähedal asuva objekti järgi nime saanud veekogusid, nt *Keldreoja*, *Sillakõsõ oja*;

- looma- või isikunimest lähtunud veekogunimesid, nt *Kikkasuu* (soo), *Lamba-oja*;
- objekti kasutusest lähtunud veekogunimesid, nagu *Linaleotussuu* (soo), *Oiutussuut* (tiik);
- omandisuhte või kasutaja järgi saadud veekogunimesid, nagu *Kubijakraav*, *Lätisuu* (soo);
- sündmuse järgi antud veekogunimesid, nt *Lambauputus* (soo), *Riidjärv*, *Surmasuut* (soot);
- metafoorsed nimed, nt *Härjäsilm* (tiik), *Põrgujärv*.

Ligikaudu veerandi Hargla vetenimedest moodustavad teise kohanime alusel loodud vetenimed. Kõige harilikum on olnud veekogu nimetamine talunime põhjal, nt *Handu haud* (vana jõeharu) < *Handu talu*, *Kivitse kaiv* (allikas) < *Kivitse jõgi*; nime aluseks on saanud ka külanimi, ehitise nimi vm, aga ka loodusnimed.

Nooremad hiljuti tekkinud veekogud on nime saanud pigem selle rajaja või omaniku järgi (*Ella jõgi* < in *Ella*, *Kulla jõgi* < pn *Kuld*) või ka assotsiatiivsetel põhjustel, nt tuntud vanema nimega *Piitre jõgi* assotsieerub noorem nimi *Piitre järv*, mis on pandud selle rajaja kohaliku metsäulema Peeter Tamme nime järgi.

On arusaam, et vanad veekogunimed ei tulene harilikult isikunimedest, vaid nende aluseks on pigem koha omadused või väljanägemine (suurus, värv, pikkus, kõverus vms). Väide leidis kinnitust ka selles uurimuses: Hargla vetenimede puhul on enamik nimesid antud täpse või suhtelise asukoha järgi. Koha omaduste, koha peal esinevate objektide ja inimesega suhte järgi on nimesid antud võrdses suurusjärgus.

Kõikidele nimedele pole võimalik leida usutavat tähendust või nimeandmis-motiivi. Eero Kiviniemi on kujutanud sellist olukorda „sarvena“, mille alumine ots on kõver – see peaks näitama, et mida vanem on nimi või mida varem on see keelde tekkinud, seda raskem või isegi võimatu on sellele leida head seletust. Hargla vetenimede puhul jäi etümoloogiata 12–18% nimedest.

Umbes 70–90 aasta jooksul on soonimedest kadunud 27,4% ja vetenimedest 32,1%. Kadumisprotsent on võrreldav Eesti teistest piirkondadest tehtud sarnaste tulemustega. Teisest küljest võib öelda, et u 70% nimedest on püsinud, mis on küllaltki hea tulemus. Nimede kadumise põhjusena on Terhi Ainiala Soome kohta esile toonud maastiku muutumise, inimeste eluviisi teisenemise ja piirkonna inimestest tühjaks jäämise. Siinne uurimus kinnitab, et see kehtib ka Eesti kohta. Kui Hargla vetenimed on vahetunud, on need vahetunud ikkagi omakeelsete nimede vastu. Analüüsitud vetenimed osutavad, et pikaaegne omakeelsete nimede olemasolu näitab läänemeresoome asustuse kõrget iga piirkonnas.

Hüdronüümide päritolu on valdavalt küll läänemeresoomeline, kuid kihelkonnas on palju läti päritolu talunimesid ning esineb läti keelseid perekonna- ja hüüdnimesid. See tõendab inimeste rännet ja omavahelist suhtlust. Mõne läti perekonnanime põhjal on moodustatud ka vetenimesid, kuid need nimed on suhteliselt noored.

Siinne uurimus on teinud kättesaadavaks Hargla kihelkonna kõik vetenimed, esitanud neile päritoluseletusi ning näidanud ühe Lõuna-Eesti piirkonna vetenimede eripalgelisust ja kihte. Emajõgede näitel on siinne töö osutanud, et ka suurte veekogude nimed on hõlpsad vahetuma, kui selleks leidub hea põhjus. Uurimus on demonstreerinud mõne nimeelemendi pärinemist apellatiivist *urg* : *ura* näitel; on esitanud kohanime *Taheva* aluseks täpsema apellatiivi *taival* ja leidnud, et *Ahi*-algulised vetenimed on võimalikud ka teistsugusel kujul (*Aheru*); on pakkunud arutlusi mõne vetenime üle, mis on olulised kogu läänemeresoome kontekstis, eriti näiteks *Koiva* ja *Ilmjärve* nimi; on pakkunud Eesti kultuuriloos olulisele nimele *Ümera* uue etümoloogia ja näidanud, et alati pole ka ajalooliste nimede puhul hüdronüüm primaarne. Lisaks on vanade ajalooallikate publikatsiooni järgi leidnud uut kinnitust *vesi*-lõpuliste jõenimede olemasolu.

Hargla asustusnimed näitavad, et elanikke on sellesse piirkonda juurde tulnud nii Läti kui ka idaslaavi aladelt, kuid vetenimed on ikkagi läänemeresoomelikud. See tõendab, et kui kohalik keel püsib sama, jääb vetenimistu keelekontaktist mõjutamata. Samas jäi siinses uurimuses osa nimesid etümoloogiata – see võib viidata mingile tundmatule keelelisele päritolule, mida pole veel õnnestunud kindlaks teha.

SUMMARY

The hydronyms of Hargla parish in the Estonian-Latvian border area

The aim of this dissertation is to research the etymologies of the hydronyms of Hargla parish, Võru county, South Estonia.

Hargla parish is located near the southern border of Estonia, right by the Vidzeme region in northern Latvia. Throughout history, Hargla has been both the border and contact area, the periphery and the local centre, a region where the Baltic and Finnic languages, Latvian and Estonian meet. These contacts from different eras are also reflected in local language and place names. This dissertation focuses on the Hargla region because of its archaic language and interesting ethnographic background, which have had an impact on the parish's place names. Studying local place names allows the author to learn more about her home region's historic settlement. In terms of hydronyms, Hargla area differs from other regions in the Võru county because it has more fluvial waterbodies which makes it interesting to explore the origin of various hydronyms in the area.

Although there is a lot of research on hydronyms worldwide, not much attention has been paid to the field in Estonia. Names of a few larger water bodies such as *Emajõgi* (river), *Koiva* (river), *Pedja* (river), *Peipsi järv*, *Võrtsjärv* (lake) etc. have been researched in Estonia. Marja Kallasmaa (1996, 2000, 2010, 2003) has researched hydronyms in Saaremaa, Hiiumaa and Western Estonia and Valdek Pall in Northern Tartumaa (1969, 1977) together with other place names.

This research complements a previous one on a region in South Estonia. It offers an etymology to each hydronym present in the area. Moreover, it examines the preservation, changes in and disappearance of hydronyms, and the linguistic contacts in the area. In addition to the etymologic and socio-onomastic points of view, the research also takes into account the settlement historic, ethnolinguistic, topographic, natural and semantic characteristics. To draw comparisons, hydronyms from all South Estonia (south side of Emajõgi and the area between Peipsi lake and Pärnu bay) as well as from border areas in Northern Latvia where the Finnic substrate is present, are included in the study. Northern Estonian hydronyms are not included in this study because of linguistic (differences between Southern and Northern dialects) as well as geographic (different landscape and features of waterbodies) reasons.

Although the etymologic analysis is the most traditional way to research toponyms, it has been in the focus again in Estonian onomastic research last ten years. Estonian place names have been studied etymologically by a group of Estonian onomasticians and a book has been published – *Eesti kohanimeraamat* (The Dictionary of Estonian Place Names) recently (2016 in print, 2018 e-book) and another book, *Eesti perekonnanimeraamat* (The Dictionary of Estonian Surnames) will come out in a few years. Both of these books examine the history, origin and meaning of names.

The dissertation includes 431 hydronyms from Hargla and about 10 hydronyms from other areas in South Estonia. These names have been chosen from

Place Name Archive of the Institute of the Estonian Language as well as the Database of Place Names of the historical county of Võrumaa. The author has also conducted fieldwork in the area and collected place names in the end of the 1990s.

An important factor in examining the history and etymology of names prove to be the historic recordings of these names. In terms of Hargla place names, their first written recordings reach back to the document *Livländische Güterurkunden* that originates from 1386 (LGU I: 119). Based on this document, the Uexküls – the owners of Vana-Antsla manor – were dividing their assets. Additionally, the document mentions a lake named *Uppehawde* (Uabajärv), which is rare because it was not common to write down natural place names at the time.

This research consists of an introduction, summary, additional part and articles. In the introductory part, the background of the publications is summarised and theoretical viewpoints are elaborated on as the volume of articles could not enable to do that. In addition, new factors have become apparent after the publications during further research; these have also been covered in the introduction.

First, the term *hydronym* and its scope has been addressed in the research. The term *water body* describes a body of water in a draught in the ground which may have emerged naturally or artificially, may be temporary or permanent, flowing or non-flowing. Hydronyms are the names of water bodies, they form a part of natural names and refer to an object that has occurred naturally. However, the borderlines are not always clear-cut and hydronyms may also denote artificially formed objects (artificial lakes, ponds, ditches, etc.) which function as natural objects. Hydronyms may refer to either the surface of a water body or to the underwater part (such as bays, shallows, fords, etc.). Hydronyms comprise the names of all water bodies and parts thereof. In some places (incl. in Estonia), swamp names or helonyms (from the Greek word *hélos* ‘swamp, swampy area’) have also been included among the names of water bodies by definition, but this is disputable.

Estonian geographers do not define swamps directly as water bodies, but sometimes (e.g. in hydrology) swamps count as such. Swamp is a wetland that may contain water bodies (such as swamp lakes, bog pools), but a swamp could rather be classified under the category of waterlogged objects. As 1/3 of Estonian swamps have emerged by way of lakes taken over by plants and 2/3 have emerged by way of the soil becoming swampy (Arold 2005: 51, 115–117) and a swamp is not a typical water body in the view of a language user, helonyms should not be considered as part of hydronyms in Estonian practice. In another language and country where there are only a few waterlogged areas, helonyms may, of course, be classified as hydronyms. In Estonian context, name researcher Marit Alas (2015, 2016) has done it in her research as well as name researcher Peeter Päll in the Place Name Database (KNAB) compiled by him, but they have not further substantiated their decision.

Etymological research of place names means the identification of the origin of place names, research of lending and spread thereof, finding out the name elements, comparison of forms recorded in historical sources, identification of the linguistic origin of the primary name, etc. It is presumed in the etymological research of place names that all names have been intelligible and characteristic of the place in the moment of their origination (Ainiala 2012 et.al: 86). Both linguistic and extralinguistic factors must be in place. Searching for a lexical meaning only in the words that the place names contain was a very common practice almost until the end of the 20th century and often led researchers to the wrong track. In this research, the author has tried to avoid mere lexical analysis of place names and extralinguistic factors (e.g. the landscape where the places are located) have been taken into account as well. Special attention has been paid on the name strata or the existence of names of different ages.

Although this research is etymological, socio-onomastic aspect cannot be overlooked. Socio-onomastics studies the use of names and cannot help much in the identification of the meaning of names; however, subjects of disappearance, change and preservation of names do come up in the course of collecting and concentrating the material. The subject of the interaction of languages or language contacts become particularly evident in border areas (such as in Kõrve and in Leivu areas) where names have been adapted and translated to a great extent. It often remains unclear which name was primary because the naming patterns in Estonian and in Latvian are similar in many respects, e.g. in both languages the appellative *sikksälg* (the back of a goat) is used to denote a sharp-crested hill > Leivu *Sikksälgä küla* (village) and the synonymous name *Āzmuguras* in Latvian. But, for instance, *Saules kalns* ‘sun hill’ in the onomasticon of Kõrve is a recurrent place name in many other parts in Latvia while *Päevamägi* ‘sun.Gen. + hill’ is not typical in the onomasticon of South Estonia. It could be presumed in this case that the Latvian name is the primary one.

The research and theoretical views of the authors Terhi Ainiala (1997), Janne Saarikivi (2006), Irma Mullonen (1994, 2002), Eero Kiviniemi (1990), Ritva Liisa Pitkänen (1986), Laimute Balode (1985), Ojārs Bušs (2003), Laimute Balode and Ojārs Bušs (2015), Valdek Pall (1969, 1977), Marja Kallasmaa (1996, 2000) etc. were role models in writing this research.

This dissertation attempts to answer the following research questions:

- What is the origin of hydronyms of South Estonia in general, and the origin of Hargla hydronyms more specifically? Do all these hydronyms origin from South Estonian language? Are there hydronyms derived from other languages in Hargla and its nearby regions? Are there several name strata in Hargla hydronyms and what are they? Can something be stated on the previous settlement system of a region and linguistic contacts solely on the basis on hydronyms? There are many archaic characteristics in the language; are they also present in the names? Are the names relatively old and well-preserved?

- How have the understandings concerning specific names' etymologies changed throughout history? How are place names and hydronyms connected? How have the location influenced the choice of place names?
- What are the most unique generic words connected to hydronyms in the area?

Answers to these questions have been sought in four publications.

In the first article, two Finnic words **urka* and **orka* 'stream, little river' that appear in the Estonian, Livonian and Latvian language and place names are discussed. The appearance and the semantics of the word and the etymologies are analysed. Using the old recordings, it has been shown that the contemporary appellatives *ura* and *ora* are two variants of one word. The original form can be reconstructed as **urka* because the *u*-forms are more widely spread and also exist in Livonian. In the analysed material there has been no proof of the initial form **orka* and it does not become clear how **urka* ~ **orka* and **orko* can be more specifically related because the stem vowels of these words are different. Some possible *ora*-names in Finnic languages might have changed to *Orava*-names via folk etymological analysis because such pattern has already existed in the language. The major opinion is that *urg* : *uru* 'burrow, lair', *urgas* : *urka* 'den, lair, hole', *urge* : *urke* 'sinus', *urk* : *urga* 'hole in the ice', *urk* : *urgi* 'the line drawn on the field to divide harvest land', *urg* : *ura* 'stream', *org* 'valley' and Finnish *urkama* 'cavity, pit, river bed', and *orko* 'hollow, dingle' are etymologically connected. The words have connections also with a Uralic word **ura* 'road, path; water-course, river bed'. An apellative **orko* probably has the other origin.

The second article focuses on some etymologies of place names on the southern border of Estonia, which are related to the water bodies and waterways. Names *Valga*, *Taheva*, *Saru*, *Hargla*, *Hargla oja*, *Mustjõgi* and *Peetri jõgi* are under examination. The majority of the examples are from South Estonia, but some are also from other areas of Estonia as well as other Finnic-speaking areas. There are some fossilized appellatives in Estonian place names, which can be explained by other Finnic languages. At first glance the names of these places remain etymologically obscure. According to researchers, the etymology of the name of the town Valga originates from the Slavic appellative, which is *volok* 'portage' or 'the place at which two navigable rivers are closest to each other and where ships and freight can be transported on dry land by the shortest route from one river to the other' in Russian. The plausibility of the explanation is supported by its location. The other suggested etymologies seem to be implausible because of a lack of convincing naming motivation. Furthermore, the etymology of the equivalent appellative *valgma* 'portage' is also likely to be *volok* with suffix *-ma* (**valka-ma* > *valgma*). There are also some other toponyms named as *valgma* elsewhere in Estonia. The name of the monastery of Kärkna Falkenau (Ger) is well known. The historical name *Walgatabalwe* also includes the equivalent element. The name *Taheva* (village) originates from the appellative *taive*, which means 'beginning of the journey' or 'confluence'. *Taebla* and *Taevere* belong to the same name cluster, probably with some other place names, for example, the

German name of Sangaste parish *T(h)eal* (borrowed from South Estonian into German in Middle ages). The rivers *Mustjõgi* and *Peetri jõgi* are tributaries of the river Koiva (Latv *Gauja*). The name *Mustjõgi* (*must* ‘black’, *jõgi* ‘river’) is transparent for speakers of contemporary Estonian. The same river has been called with different names in historical sources. The river has also been named in accordance with various riverfront villages, such as Tsooru (*Fierenhof*), Taheva (*Thaywa*), and Saru (*Scharra*). The river name Peetri jõgi, known in Latvian as *Melnupe* (*melns* ‘black’, *upe* ‘river’), dates back to the 18th century and originates from a personal name. An earlier name of the same river was *Ihte jõgi*; the etymology of this name is opaque. A look at the geographical location of Saru village suggests that the earlier hypothesis about its origin from the appellative *sarv* ‘horn’ is not well substantiated. The name may have been a genuine hydronym (there are a few references from the 1600s), stemming from the appellative *sar(a)* < **sa(a)ra* ‘brook; tributary’, which is better known in Eastern Finnic languages. The village name *Hargla* originates from the hydronym (Hargla brook) as well. It also means a brook or a tributary. In Estonian the *-la*-suffix at the end of hydronyms is rather common, unlike Finnish where the suffix *-la* denotes settlement names.

This article shows that besides knowledge of the old records of place names, it is also essential to be familiar with the geographical location of the place and understand the naming motives. When all this is taken into account, etymologies will be more reliable.

In addition to the third article, the following may be added. Some names which at first glance seem to contain the Finnic *-la*-suffix, e.g. *Tamula* (lake), *Vagula* (lake), and *Hargla* (brook), probably do not as *l* already exists in the stem, demonstrated by the name forms in the nominative case. Modern place names in Estonia are mostly used in the genitive case, but in oral language, also nominative forms have been in use. These could be found in folk sayings, e.g. *Tammul iist*, *Vakul vaos* ‘Tamula (move), Vagula lapses (to the back)’. Information can be extracted also from German transcripts, e.g. from the name form *Harjel* we know that *l* belonged to the name stem. Thus, we can get the regular declining such as *Tammul* : *Tamula*, *Vakul* : *Vagula*, *Harjel* = **Hargel* : *Hargla*. At least these names do not contain the *-la*-suffix.

But different lake names exist where *-la* may be a suffix, e.g. in the name *Lõõdla*. From the name *Lõõdla*, a vernacular form *Lõõdva* is recorded, which may, in the opinion of Evar Saar (EKNR) demonstrate a possible transfer from the group of water bodies ending with *(a)va*. *(a)va*-suffix is more characteristic of river names but it has occurred also in a few lake names before. This problem needs further research and also the observation of a wider context.

The third article looks at the origin of two hydronyms – Gauja (Koiva) River and Aheru Lake. Bodies of water are probably the first types of objects that were given names because people needed them for food and transportation purposes. Hydronyms are, on average, the oldest name strata and because of that include a

lot of names of opaque origin (approximately 25% in Finland), difficult etymologies, and very old names. A complete overview of hydronyms in Estonia has not yet been written. This article aims to continue to explore the origin of two names. Estonian and Latvian researchers have debated the origin of the name Koiva for decades. Different etymologies for this name were offered as far back as the 19th century. However, these etymologies have not been adequate either phonetically or typologically. This article presents the majority of these many etymologies. The name Koiva has not been discussed in Estonian for over a hundred years. Nevertheless, internationally, this name has probably been solved. Jorma Koivulehto (1986) has claimed that Koiva is not of Finno-Ugric origin. Koivulehto explains that in the name *Koiva*, just like in some Baltic and Germanic words, a consonant cluster is metathetically borrowed: **Gawja* > **Kaiva* > *Koiva*. Wolfgang Schmid (1998) has offered the most plausible etymology for Koiva. Schmid compares the German word *Gau* ‘river valley area’ (Germanic protoform **gawja*) with other Gauja names in Baltic languages. The word **gawja* has no specific Indo-European etymology and Schmid believes that the name *Gauja* (*Koiva*) contains an Old European hydronym. In addition to Schmid’s etymology, this article also offers a possible motive for the name, which compares the Daugava River (*Väina*) with Gauja (*Koiva*). This motive for naming should be clearer when we look at the geographical locations of those rivers. The estuaries of these two rivers are located close to each other. When giving names, the ancient name givers considered the direction and the point where the river was leading. Daugava has been an important international waterway, while Koiva has led to inland nearby.

The name *Aheru* belongs together with other Estonian place names based on the stem *Ahi-* which are usually located on some ancient borders. The name *Ähijärv* also belongs to this name cluster. The direct meaning for the specific part of the name *ahi* has disappeared from modern Estonian, but it could be connected with the words *aštums* ~ *aštems* in Erzya and Moksha, which primarily express ‘staying’.

Therefore, the roots of these two names, *Koiva* and *Aheru*, are deeper than it looks at first glance. *Koiva* seems to belong together with Old European (older as clearly Germanic or Balto-Slavonic layers) substrate names and *Aheru* with names of Uralic origin.

After this article, a research was published by Petri Kallio who considers the time of lending the river name Koiva either being the first centuries of the Christian era (the possible base for lending is the Baltic **gaujā*) or even earlier (the base for lending Balto-Slavic **gouiaH*) (Kallio 2015: 38–39). Similar changes on a reverse lending direction from Proto-Finnic to Proto-Baltic would not work. Kallio has not directly etymologized the name *Gauja* but has demonstrated that emergence from the Lithuanian word *gaujà* ‘cattle’ or Latvian word *gūovs* ‘cow’ is excluded and attention should be paid to the etymology by Wolfgang Schmid (1998) which offers the meaning ‘to pour’ that is typical in the names of big rivers on the basis of Indo-European vocabulary. However, Kallio notes that Schmid’s

etymology is not phonetically compatible with *satem*-type Baltic languages and it seems conceivable that these hydronyms have been lent to the Baltic languages, while an even earlier language where these hydronyms may have come into being would be an unknown *centum*-type Indo-European language. The theory of the so-called Old European hydronyms that Schmid defends is not considered to be credible by Kallio (2015: 41–42). Latvian researchers (Balode, Bušs 2015) regard the names *Koiva* and *Gauja* rather as of different origins. It has appeared by now that *Koiva*-names also occur in Finland, especially in Southern and Eastern Finland, e.g. *Koivaanjoki* (river) and *Koivaanoja* (ditch). *Koivaanjoki* in Lieksa region starts from a lake called *Koivas* and flows into another lake. Those names are probably not connected to the name of *Koiva* river that flows in Estonian-Latvian border area. In Janne Saarikivi's opinion, Finnish names *Koivas* : *Koivaan* may partially be linked to the word *koib* 'foot' and the verb *koiveta* 'to walk' and partially denote some crossings or isthmuses.

If *Aheru järv* (lake) belongs together with *Ahijärve* lakes, the first component of the name contains a Uralic word which in Erzan and Mordvin languages is *aštums ~ aštems* 'to live, to be located, to stay, to stand, to sit, to be sheltered (and other close meanings)' and which has disappeared in Finnic languages. Enn Ernits considers on the basis of Paul Ariste's earlier explanation and adding additional Erzan meanings ('giving, donating') that the crucial role in the emergence of the name has been played by the meaning of a place of sacrifice (Ernits 2015: 700–701). I have taken the basis for the emergence of the name to be the location of *Ahijärve* lakes on the borders; these could be lakes where special arrangements apply, regulated by neighbourly relations. The word that has been used to indicate this is compatible with meanings registered in the Mordvin languages (Faster 2014: 38–39). Examination of the views of Ernits leads to the conclusion that either explanation cannot be excluded. Finnic **akja* (< Proto Germanic **agjā*) is probably not included in the names of *Ahijärve* lakes as well as in *Aheru*. Semantics-wise, it fits significantly better in the names of original border places, but the reflections of the weak grade of this word in South Estonian place names do not contain *h* anywhere and Ernits holds that the first component *Aa-* of the village name *Aakaru*, first components of village names *Aiamaa* and *Aiaste* and a lost village name **Agende* (Ernits 2015: 704–706) are associated with this word.

The fourth article provides an etymological and socio-onomastic analysis of all hydronyms which appear in the name stock of Hargla parish, located on the Estonian-Latvian language border. The article highlights 30 generic words which appear in the hydronyms of Hargla parish, and shows their regional peculiarities, e.g. special generics and distinctive developments in word meanings. For example, appellatives *ett* 'branch of an old river', *vanaett* 'older branch of an old river' and *jakusuu* 'swamp continuing e.g. after the forest' are known only in Hargla parish; similarly to the use of appellative *oja* 'stream' indicating a gully on the riverside where water only flows during the rain or melting snow, and which is mostly dry at other times. Many diminutive generic words are used, nt *suukõnõ* 'swamp' in

diminutive, *järvekene* ‘lake’ in diminutive – the existence of numerous diminutive nouns has been considered as Latvian influence by Lembit Vaba (2011: 236).

The article also discusses the change in and disappearance of hydronyms. The most common type of change is phonemic variation, partially because the region is bilingual (Estonian and Võro).

Hydronyms are divided according to their etymology into five groups:

1. Transparent primary names (219 names), comprising linguistically understandable and clearly motivated names. Most of these have their roots in words related to nature, e.g. *Haina|suu* (hay.Gen. + swamp). There are less names describing location: *Peräljäärv* (the remotest + lake), the object itself: *Palanu|suu* (burned + swamp) or its intended use: *Hobõsõ|kopõl* (swamp) (horse.Gen. + paddock). Metaphorical names occurred even more rarely, e.g. *Härjä|silm* (small lake) (bull.Gen. + eye.Nom.), also translations from Latvian of folk etymology, nt *Jahu|suu* (‘flour’ Gen. + ‘swamp’), cf. Latvian *milts* (mask pl tant) ‘flour’, which has been confused with the word *smiltis* (fem pl tant) ‘sand’. 37.5% of these names are today no longer in use.
2. Primary names for which the motivation is unclear, but which are lexically understandable (20 names), e.g. *Imä|kana oja* (mother.Gen. + chicken.Gen. + brook). These may have originated from the same appellative that have the same meaning today but not necessarily. 30% of these names are today no longer in use.
3. Primary names which are linguistically opaque and difficult to etymologize (51 names). This group contains the oldest names, e.g. *Koiva* (*Gauja*), which is supposedly of Baltic origin, and *Aheru järv*, of Finnic origin. This group has seen the largest percentage of disappearing names, as 41.1% of the names denoting small objects have gone out of use.
4. Secondary names formed on the basis of other toponyms (119 names). Most of these are based on names of farmsteads, man-made objects or natural names, e.g. *Küüdre talu* (farmstead) > *Küüdre kraav* (ditch). 16.7% of them have disappeared. Good preservation in comparison with other groups demonstrates that the relative proportion of hydronyms named after another place in the onomasticon is growing.
5. Secondary names derived from personal names of either Latvian or Estonian origin (22 names), e.g. *Ella jõgi* (river) < forename *Ella*, *Kulla jõgi* < surname *Kuld* : Gen. *Kulla*, *Kaulinõ* ~ *Kaulina suut* (meander separated from the river) < Latvian surname *Kauliņš*, *Olinõ* < *Olin* (meander separated from the river) < Latvian surname *Oliņš*. 19% of these names have disappeared.

The study shows that the percentage of names that have disappeared is highest among primary names (36.2%) and much lower among secondary names 76 (17.8%). According to Terhi Ainiala (1997: 239), roughly a quarter of hydronyms in Finland have disappeared. The percentage of disappearance of hydronyms in Hargla parish is 31%, which is, however, similar to two other parts of Estonia investigated by Alas (2015, 2016). The reasons for the disappearance of names

include the emptying of villages and changes in the landscape (as in Finland as well), but also changes in the form of land use (from farmsteads to collective farms and back).

For the purpose of this research, further analysis of the material has been carried out in the article. In the covered Hargla material where hydronyms and helonyms have been grouped into one, hydronyms cover 53% and helonyms 47% (of 431 names, there are 227 hydronyms and 204 helonyms).

46% of Hargla hydronyms are primary transparent names. 6% are unclear as regards motivation, but comprehensible lexically. 8% are hydronyms that are linguistically opaque and etymologized with difficulties. Secondary hydronyms derived from another toponym form 35% and hydronyms derived from personal names form 5%. See Table 1.

More than half or 56% of Hargla helonyms are primary transparent names. 3% are unclear as regards motivation, but comprehensible lexically. 16% are linguistically opaque helonyms and these are etymologized with difficulties. Secondary helonyms derived from another toponym form 20% and helonyms derived from personal names form 5%. See Table 1.

Table 1. Summary of the analysis of different layers of Hargla hydronyms and helonyms.

	Number	Primary linguistically opaque names or names etymologized with difficulties.	Primary names that are unclear as regards motivation but lexically comprehensible.	Primary transparent names.	Secondary names derived from another toponym.	Secondary names derived from personal names.
Hydronyms	227	8% (18)	6% (14)	46% (104)	35% (79)	5% (12)
Helonyms	204	16% (33)	3% (6)	56% (114)	20% (41)	5% (10)

The groups are more or less comparable, but it could be perceived that there are more than half of etymologically opaque helonyms than there are opaque hydronyms, and that hydronyms comprise more secondarity than helonyms. The great proportion of secondarity in hydronyms can be explained by the fact that settlement names have become central and more well-known in the name system, and accuracy in naming a water body can also be sought through a settlement name. In the previous centuries, the water body has, of course, been the usual name giver to the settlement and over time name-giving chains have emerged such as lake name > settlement name > lake name, e.g. *Valgjärv* (lake) > *Valgjärve küla* (village) > *Valgjärve järv* (lake named after the village). Helonyms may contain very old lake names.

From the beginning of the compilation of place name card index until the compilation of the historical place name database of Võrumaa, that is, in about

70–90 years, 27.4% of helonyms and 32.1% of hydronyms have disappeared. Among hydronyms, there are ditch names, names of smaller streams and sources that may have disappeared in the course of land improvements because the object itself has disappeared. The names of objects on the riverside have disappeared due to changes in lifestyle (e.g. no more hay has been made there). Swamps have been turned into fields or taken over by plants.

In the additional part of the research, a selection of name articles compiled by the author for “The Dictionary of Estonian Place Names” have been presented. “The Dictionary of Estonian Place Names” (2016 on paper, 2018 in the web) presents the etymologies of the most important places in Estonia and in nearby areas connected to Estonian settlement in 6211 articles. Each official settlement name in Estonia has its own article in the “The Dictionary of Estonian Place Names”. In addition, it contains a selection of name articles for unofficial settlement names and natural names. The sample of natural names has been somewhat random and sometimes a name has been included only because it is attractive by its linguistic form.

Mariko Faster wrote 175 articles for the “The Dictionary of Estonian Place Names”, in some cases together with Evar Saar. This publication includes 39 selected place name articles from Hargla parish, adjacent area from Latvia (of name that are in Estonian and important for Estonians) as well as from Sangaste and Otepää region.

The sample includes articles that are connected with hydronyms or that are:

1. direct hydronyms, i.e. names of lakes, rivers and streams such as *Aheru ~ Kandsi järv* (lake), *Kaarnajärv* (lake), *Koiva* (river), *Kärnjärv* (lake), *Mustjõgi* (river), *Nahijärv* (lake), *Neitsijärv* (lake), *Peeli jõgi* (river), *Peetri jõgi* (river), *Põrgujärv* (lake), *Päästjärv* (lake), *Pühajõgi* (river), *Pühajärv* (lake), *Tsõõrikjärv* (lake), *Ubajärv* (lake), *Vaidva* (river), *Väike Emajõgi* (river);
2. names that reflect words denoting landscape bordering water bodies, because the way of defining nature around water bodies is also important, e.g. *Kallaste* (village), *Konnuküla* (village), *Korva niit* (meadow), *Laanemetsa* (village), *Sooblase* (village), *Taheva* (village), *Valga* (town);
3. settlement names that follow hydronyms and related landscape words, e.g. *Ahli* (village), *Hargla* (parish, village), *Hürova* (village), *Ilmjärve* (village), *Koikküla* (village), *Koiva* (village), *Koivaliin* (linn), *Laguja* (village), *Lepa* (village), *Leppura* (farmstead), *Pihkura* (farmstead), *Pühajärve* (village), *Saru* (village), *Ura* (locality).

The connection between hydronyms and settlement names emerges clearly in the selected articles. The majority of names are quite old and are not based on a personal name. The cluster of *Püha*-names stands out, which denotes places that are considered sacred.

After the publication of “The Dictionary of Estonian Place Names”, new facts and information have also become known. For instance, Heiki Valk (2015)

believes that the consideration of places named *Püha* in South Estonia associates with a watershed; probably with the upland area and beginning of rivers as well. It has been argued for Finnish place names that *pyhä* means border in the corresponding names (SPNK), but Janne Saarikivi (2017) has rejected this argument and shown where this opinion has come from. Estonian names did also not confirm the existence of borders.

I have deemed the name of *Kalliküla* (village) to originate from an ancient personal name in the “The Dictionary of Estonian Place Names”, but the informant Alfred Käärmann thinks, however, that it may derive from a stream name (*Kalli stream*) (KN). The stream name *Kall* (as the informant calls it) has given names also to the surrounding swamps and meadows and has been central in the name system. It is difficult to guess which name is primary, but the author tends to believe that it was the village name, after which also the stream was named.

The historically known *Ūmera river* near Valmiera, Latvia, might also initially not be a river name but a settlement name that has transferred to the river name. Thus, the name form *Ymera* may be connected to the settlement names beginning with *Im-* widespread in Estonia (a concrete example can be found in the region of Salaca Livonian) the basis of which is a personal name.

In the first transcripts of the name *Taheva*, the generic word *water* can be found. It is probably synonymous with the generic word *river*, but not enough attention has been paid to that in the article. New name examples have emerged from the sources later, showing that in the area of Estonia, *water* has mostly been the generic word for river names, e.g. 1563 in Viitina area, Võrumaa, the name **Hatovesi* (на речке на Гатовеси) (unknown today) has been written down and Mustjõgi is **Mustvesi* (по рекъ по Мустовеси) and **Taheva jõgi* (за рекою за Тяговесью) (Selart 2016: 88, 90, 92). In Finland, however, *water* is a quite widespread generic word for big lakes. There are plenty of lake names with the generic word *water* in inland Finland and the name model has probably come into being among the Finnish Karelians, but it is possible that the model has originally been lent from the Russians who use the term *voda* ‘water’ to denote good fishing spots, but the lake names of Finno-Swedes that contain the generic word *vatten* ‘water’ have emerged from Swedish (Kuzmin 2014: 207–211). It is possible that it has arrived to Estonia through Russian as most of the names that contain the generic word *water* have either been written down by Russians or are located in an area where Estonian-Russian mixed settlement has existed.

Brief answers to the research questions are the following. The origin of hydronyms is mainly Finnic, only one name may be of older Indo-European origin (*Koiva* ~ *Gauja*). There are no primary names of Baltic or Latvian origin, but there are many farmstead names, surnames and nicknames of Latvian origin in Hargla parish, which do not show the existence of a substrate but the migration of and communication between people instead. A few Latvian surnames have formed hydronyms, but these names have emerged during the last 100–150 years. It would have been better to research late migration precisely by means of personal names, not hydronyms. The majority of hydronyms could be explained

on the basis of the local language, but a part of even small water bodies or swamps remained without etymology (12–18% on average). The author divided hydronyms into five groups (see Article 1) and holds that primary opaque names form the oldest group of names and hydronyms derived from personal names are the youngest layer (some names in this group may be of 50–100 years of age only). Unique generic words that occur in hydronyms were addressed in the first article and the generic word *urg* : *ura* ~ **org* : *ora* in more detail in the fourth article. Hydronyms are relatively well-preserved: about 65% of names have survived during approximately 70–90 years.

Of special linguistic features that occur in place names, a few most characteristic should be mentioned. In Hargla dialects, many old-fashioned features can be found, but understandably not all of them cannot occur in place names. The most characteristic features are named as examples, e.g. the consonant cluster that has emerged after the apocope remains in words with two syllables and schwa has not emerged, e.g. in words **atra* > *atr* etc. and in the name *Kokr|järv* ‘crucian.Nom. + lake’; glide *w* occurs after the diphthong ending with *u-* or *ü* (elsewhere in Võru language, *vv* occurs), e.g. *Sauwõ|hauwa|mägi* ‘savi.Gen. + auk.Gen. + hill’; diphthongization of high long vowels, e.g. *Tiukõnõ* > *Teiukõnõ* (first name *Tiiu* in diminutive), *Koivaliin* > *Koivalein* (‘town and castle (*liin*) near Koiva river’). A strong special feature of Estonian names is the contraction of name parts that occurs also in Hargla, e.g. the name *Must|ura* (‘black’ + ‘small river’) (meadow) has become *Mustru*.

The largest number of etymologies throughout the times have been presented for the names *Koiva* and *Valga*. Different etymologies have been written down in the second and third article. For the name *Koiva*, meanings have been searched for from the Finnic languages, but the name belongs most probably to the Indo-European name stratum. Settlement names and hydronyms are closely connected: as a rule, settlements have been named after hydronyms, e.g. *Koiva* (river) > *Koivaliin* (town), but naming water bodies after settlement units also seems to be a relatively early phenomenon, e.g. Ümera region probably gave the name to the river (the name existed already in the 13th century). But relations between names have become more complicated, viewpoints of name givers have altered and the traditions of name-giving have also changed over time, e.g. after the settlement that once received its name from a lake, the lake has also been renamed.

Hydronyms ending with *-la*, hydronyms containing the generic word water as well as names beginning with *Ema-* ~ *Imä* that were briefly touched upon in this work require further research.

This research offers an insight in the hydronyms of a region in South Estonia in particular, but more generally, also in the issues on hydronyms in all South Estonia and the meanings and changes related to them.

KIRJANDUS

- Aab, Eha 1978. Verb Hargla murrakus. Diplomitöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele õppetoolis.
- Aikio, Ante 2000. Suomen *kauko*. – Virittäjä, 612–613.
- Aikio, Ante 2003. Suomen saamelaisperäisistä paikannimistä. – Virittäjä 1, 99–106.
- Aikio, Ante 2007. The Study of Saami Substrate Toponyms in Finland. – Borrowing of Place Names in the Uralian Languages. *Onomastica Uralica* 4, 159–197.
- Ainiala, Terhi 1997. Muuttuva paikannimistö. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ainiala jt 2008 = Ainiala, Terhi, Minna Saarelma, Paula Sjöblom. Nimistöntutkimuksen perusteet. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ainiala 2012 *et. al.* = Ainiala, Terhi, Minna Saarelma, Paula Sjöblom. Names in Focus. An Introduction to Finnish Onomastics. *Studia Fennica Linguistica* 17. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Ainiala, Terhi, Jan-Ola Östman 2017. Socio-onomastics. The pragmatics of names. John Benjamins Publishing Company.
- Alas, Marit 2015. An overview of the place name systems of two coastal areas in Estonia. In: Oliviu Felecan (ed.). Name and Naming. Proceedings of the Third International Conference on Onomastics “Name and Naming” Conventional / Unconventional in Onomastics (415–427). Cluj–Napoca: Editura Mega, Editura Argonaut.
- Alas, Marit 2016. The Changes in Place Names on the Northern Coast of Estonia. In: Carole Hough, Daria Izdebska (eds.). ‘Names and Their Environment’ Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences Glasgow, 25–29 August 2014 (51–58). Glasgow: University of Glasgow.
- Alvre, Paul 1985. Eesti ja liivi keeleaines Henriku Liivimaa kroonikas (III). Kohanimed. – Keel ja Kirjandus 1, 32–36.
- Ambus, Ada 1960. Lõuna-Eesti kohanimesid Pihkva kroonikais. – Keel ja Kirjandus 12, 736–743.
- Arold, Ivar 2005. Eesti maastikud. Tartu Ülikool. Geograafia Instituut. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Balode 1985 = Балодэ Лаймуте Витаутовна. Образование названий озер Латвийской ССР. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Академия наук Латвийской ССР Институт Языка и Литературы им. А. Упита. Рига.
- Balode, Laimute 2005. Itämerensuomalaiset joennimet Daugavan varrella. – Vuosikirja 2004, 24–28.
- Balode, Laimute 2007. Once again on some potential Finno-Ugrisms in Latvia. – Topics on the ethnic, linguistic and cultural making of the Russian north. Вопросы этнического, языкового и культурного формирования Русского Севера. Beiträge zur ethnischen, sprachlichen und kulturellen Entwicklung des russischen Nordens. Nuorluoto, J. (ed.). *Slavica Helsingiensia* 32. Helsinki: Helsingin yliopisto, 52–63.
- Balode, Laimute 2010. Par dažiem somugru cilmes hidronīmiem Latvijā. – Pa somugru pēdām Baltijas jūras krastā. Following Finno-Ugrian footsteps along the Baltic Sea coast.: Materials of an International Conference, Turaida, April 23, 2009. Beitīņa, L. (ed.). Rīga: Zinātne, 37–41.
- Balode, Laimute 2015. Criteria for Identifying possible Finnicisms in Latvian Toponymy. – Contacts between the Baltic and Finnic languages. Junttila, S. (ed.). *Uralica Helsingiensia* 7. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 49–73.

- Balode, Laimute, Bušs, Ojārs 2007. On Latvian Toponyms of Finno-Ugrian Origin. – Borrowing of Place Names in the Uralian Languages. *Onomastica Uralica* 4. Debrecen-Helsinki, 27–44.
- Balode, Laimute, Ojārs Bušs 2009. Some Latvian toponyms of Finno-Ugric origin (names with Pu/Pū). – The Baltic languages and the Nordic countries: Papers presented at the conference held at the University of Oslo, Faculty of Humanities, Department of Linguistics and Nordic Studies, June 19–20, 2009. Berg-Olsen, S. (ed.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 17–30.
- Balode, Laimute, Ojārs Bušs 2015. No Abavas līdz Zilupeī. Vietvārdu cilmes īsā vārdnīca. From Abava to Zilupe. The origin of Latvian geographical names. A short dictionary. Rīga.
- Berezovitsġ 2000 = Березовиġ, Елена Львовна. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте: дис. доктор филологических наук: 10.02.01 – Русский язык. Екатеринбург.
- Bielenstein, August 1892. Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert: ein Beitrag zur ethnologischen Geographie und Geschichte Russlands (mit einem Atlas von 7 Blätter). St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- Bichlmeier, Harald 2010. Bairisch-österreichische Orts- und Gewässernamen aus indogermanistischer Sicht. – Blätter für oberdeutsche Namenforschung 46 (2009 [2010]), 3–63.
- Bilkis, Laimutis 2008. Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- BFL = Est- und Livländische Brieflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels- und Gütergeschichte Est- und Livlands, in Uebersetzungen und Auszügen. I Th. Dänisch und Ordenzeit. Hrsg. von F. G. Bunge und R. Toll, 1. Bd. Reval 1856. 2. Bd. Reval 1857; II Abd. Schwedische und polnische Zeit. Hrsg. von E. Pabst und R. Toll, 1. BD. Reval 1861.
- BHO = Baltisches historisches Ortslexikon. Teil I. Estland (einschließlich Nordlivland). Begonnen von Hans Feldmann. Herausgegeben von Heinz von zur Mühlen. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. Herausgegeben im Auftrag der Baltischen Historischen Kommission von Paul Kaegbein und Gert von Pistohlkors. Band 8/I. Böhlau Verlag, Köln–Wien 1985.
- BHO II = Baltisches historisches Ortslexikon. Teil II. Lettland (Südlivland und Kurland). Herausgegeben von Hans Feldmann und Heinz von zur Mühlen. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. Band 8/II. Böhlau Verlag, Köln–Wien 1990.
- Bilkis, Laimutis 2008. Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Blomqvist, Marianne 2000. Svenska ortnamn i Estland med estniska motsvarigheter. Rootsi kohanimed Eestis eesti vastetega. Viron ruotsalaisia paikannimiä virolaisine vastineineen. Swedish place-names in Estonia with Estonian equivalents. Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner. Volym 158. Ekenäs.
- Boiko, Kersti 1993a. Baltijas jūras somu ġeogrāfiskie apelatīvi un to relikti Latvijas vietvārdos. Disertācija filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmija. Latviešu Valodas Institūts.
- Boiko, Kersti 1993b. Baltijas jūras somu ġeogrāfiskie apelatīvi un to relikti Latvijas vietvārdos. Balto-Finnic geographic words and their relicts in toponymy of Latvia. Ostseefinnische geographische Appellativa und ihre Relikte unter Ortsnamen Lettlands. Disertācijas kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga.

- Breidaks, Antons 2007. Darbu izlase, 2. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Daugavpils Universitāte.
- Bušs, Ojārs 2003. Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni. Rīga.
- Bušs, Ojārs 2019. Mozaika: onīmu un apelatīvu cilme, nozīme, lietojums. Darbu izlase. Sast. Ilga Jansone, Marita Silkāne. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Dambe, Vallija 2012. Darbu izlase. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Dunsdorfs 1974 = Der grosse schwedische Kataster in Livland 1681–1710. Kartenband von Edgars Dunsdorfs. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handligar, del 72. Melbourne 1974.
- EE = Eesti entsüklopeedia. <http://entsyklopeedia.ee/> (15.03.2019)
- EES = Metsmägi, Iris, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar. Eesti etimoloogiasõnaraamat. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Eisen, Matthias Johann 1920. Rändavad järved. – Eesti Kirjandus 9–10, 11–12, 305–317, 321–332.
- Eisen, Matthias Johann 1923. Pedja. – Eesti Keel 3, 65–70.
- Eisen, Matthias Johann 1925. Millal asutati Valga ja kust pärit see nimi? – Postimees 14.06.1925, nr 157, 4.
- EJN 2006 = Eesti järvede nimestik. Looduslikud ja tehisjärved. Koostaja Ruta Tamre. Keskkonnaministeeriumi Info- ja Tehnokeskus. Tallinn.
- EJOK 1986 = Eesti NSV jõgede, ojade ja kraavide ametlik nimestik. Koostanud K. Arukaevu. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Eesti Veemajandusinspeksioon.
- EKNR = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko Faster, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop. Eesti kohanimeraamat. Eesti Keele Instituut, Võru Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum. 2018. Tallinn: Eesti Keele Instituut. Veebiversioon. <https://www.eki.ee/dict/knr/> (18.08.2019).
- EKNR 2016 = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko Faster, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop. Eesti kohanimeraamat. Eesti Keele Instituut, Võru Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ekss/> (18.08.2019).
- EM 2002 = Hella Keem, Inge Käsi. Eesti murded VI. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- EM 2014 = Mari Mets, Anu Haak, Triin Iva, Grethe Juhkason, Mervi Kalmus, Miina Norvik, Karl Pajusalu, Pire Teras, Tuuli Tuisk, Lembit Vaba. Eesti murded IX. Lõunaestlase keelesaarte tekstid. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool.
- EMK 2009 = Karl Pajusalu, Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll, Jüri Viikberg. Eesti murded ja kohanimed. Toim. Tiit Hennoste. Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EO = Kettunen, Lauri 1955. Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen. Suomalaisen Tiedeakademian Toimituksia. Sarja B, nide 90, 1. Helsinki.
- Ernits, Enn 2015. Lõuna-Eesti *a(h)i-* ~ *ä(h)i-*alguliste kohanimede päritolust. – Keel ja Kirjandus 10, 697–710.
- Faster, Mariko 2009. Place Name Elements *ura* and *ora* in South Estonian. – Linguistica Uralica XLV 4, 299–306.
- Faster, Mariko 2013a. Veekogude ja teekonnaga seotud kohanimedid Eesti lõunapiiril. – Emakeele Seltsi aastaraamat 58 (2012). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 39–57.

- Faster, Mariko 2013b. Nulgast mäeni. Ülevaade Setomaa nimevarast. – Arvis Kiristaja. Setomaa kohanimed. Seto Instituudi toimetised 1, 201–215.
- Faster, Mariko 2014. Kaks Hargla kihelkonna vetenime. – Emakeele Seltsi aastaraamat 59 (2013). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 28–45.
- Faster, Mariko 2015. *Jumalõluuk nõssi taivadõ* ehk keelesaared jälle pildil. – Emakeele Seltsi aastaraamat 60 (2014), 263–272.
- Faster, Mariko 2018. Etunimed ja teised Hargla hüdronüümid. – Emakeele Seltsi aastaraamat 63 (2017). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 31–76.
- HLK 1982 = Henriku Liivimaa kroonika. Tõlkinud Richard Kleis. Toimetanud ja kommenteerinud Enn Tarvel. Tallinn: Eesti Raamat.
- Hoffmann, István; Rácz, Anita; Tóth Valéria 2017. History of Hungarian toponyms. Buske.
- Hupel 1774–1782 = Hupel, August Wilhelm. Topographische Nachrichten von Lief- u. Ehstland. Bd. I–III. Riga 1774–1782.
- Jung, Jaan 1881a. Läti Hendriku Liiwi maa kroonika ehk Aja raamat. Alguskirja järele välja annud J. Jung. Esimene vihk. Tartus. Trükitud H. Laakmann'i kulu ja kirjadega.
- Jung, Jaan 1881b. Läti Hendriku Liiwi maa kroonika ehk Aja raamat. Alguskirja järele välja annud J. Jung. Teine vihk. Tartus. Trükitud H. Laakmann'i kulu ja kirjadega.
- Jung, Jaan 1883a. Läti Hendriku Liiwi maa kroonika ehk Aja raamat. Alguskirja järele välja annud J. Jung. Kolmas vihk. Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused 57. Tartus. Trükitud H. Laakmann'i kulu ja kirjadega.
- Jung, Jaan 1883b. Läti Hendriku Liiwi maa kroonika ehk Aja raamat. Alguskirja järele välja annud J. Jung. Neljas vihk. Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused 57. Tartus. Trükitud H. Laakmann'i kulu ja kirjadega.
- Jung, Jaan 1896. Welches ist der Fluß Imera? – Sitzungsberichte der gelehrten estnischen Gesellschaft 1895. Dorpat 1896, 110–113.
- Junttila, Santeri 2015. Tiedon kumuloituminen ja trendit lainasanatutkimuksessa. Kantasuomen balttilaislainojen tutkimushistoria. Helsinki.
- Kahro, Marek 2009. Aspekte talupoja usulisest maailmapildist 17. sajandi lõpul Põlva kihelkonna näitel. Bakalaureusetöö. Tartu ülikool, filosoofiateaduskond, ajaloo ja arheoloogia instituut. Käsikiri Tartu ülikooli raamatukogus.
- Kallas, Oskar 1903. Kraasna maarahvas. Helsingi: Soome Kirjanduse Selts.
- Kallasmaa, Marja 1996. Saaremaa kohanimed I. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Kallasmaa, Marja 2000. Saaremaa kohanimed II. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Kallasmaa, Marja 2002. Eesti kohanimeuurimisest. – Onomastica Uralica 2. <http://mnnytud.arts.unideb.hu/onomural/kotetek/ou2a.html>.
- Kallasmaa, Marja 2003. Läänemurde loodus- ja viljelusnimed. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kallasmaa, Marja 2010. Hiiumaa kohanimed. Toimetanud Eevi Ross. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kallio, Petri 2007. Kantasuomen konsonanttihistoriaa. – Sámit, sánit, sátnehámit. Jussi Ylikoski ja Ante Aikio (toim). Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Helsinki, 229–249.
- Kallio, Petri 2015. The Baltic and Finnic Names of the River Gauja. – Contacts between the Baltic and Finnic Languages. Uralica Helsingiensia 7. Helsinki, 38–48.
- Kallio, Petri 2018. Vanhan kirjaeteläviron äännehistoriaa. – Valitsõmisjaotusõst keeleaoluuni. Haldusjaotusest keeleajalooni. From administrative division to historical linguistics. Võro Instituudi toimõndusõq 33. Toimõndanuq Jüvä Sullõv. Võro, 118–144.

- Kampmann, Mihkel 1904. Esivanemate jälgedel. – Linda 48, 2. detsember. Viljandi, 951–954.
- Kask, Ilmar 1964. Eesti NSV järvede nimestik. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Keem, Hella 1940. Hargla personaalpronoomenid. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- Keem, Hella 2007. Võru keel. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Võru Instituut. Tallinn.
- Kettunen, Lauri 1955. Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia. Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Sarja B, nide 90. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Kiviniemi, Eero 1971. Suomen partisiippinimistöä. Ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilön- ja paikannimet. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero 1975. Paikannimien rakennetyypeistä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero 1977. Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero 1990. Perustietoa paikannimestä. Suomi 148. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koemets, Enn 1933. Murdepiir Karula ja Hargla vahel ning Karula Ähejärve murde erinevusi naabrusest. Tartu ülikooli seminaritöö. Tartu. Käsikiri.
- Koivulehto, Jorma 1986. Pinta ja rasva. – Virittäjä 90, 164–177.
- Konsa, Marge 2005. Vaade Karula kõrgustikult Lõuna-Eesti muinasajale. – Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat IV (2004). Tartu, 11–29.
- KMM = Koiva-Mustjõe maastikukaitseala. Voldik. 2012. Keskkonnaamet. https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/public/Koiva-Mustjoe_A4_est.pdf (20.08.2019).
- KN = Eesti Keele Instituudi kohanimkartoteek. <http://heli.eki.ee/kohanimed/>.
- KNAB = Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaas (KNAB). Tallinn 2001–. <http://www.eki.ee/knab/knab.htm> [koost. Peeter Päll].
- Koß, Gerhard 2002. Namenforschung. Eine Einführung in die Onomastik. 3., aktualisierte Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- KOTUS = Kotus. Üts hää paik! [Mõniste, Taheva ja Karula piirkonna koduleht.] www.kotus.ee (20.08.2019).
- Kuzmin, Denis 2014. Vienan Karjalan asutushistoria nimistön valossa. Helsinki: Uni-grafia.
- Kuus, Aime 1948. Morfoloogiline ülevaade Hargla Mõniste murdest. Koopia (Paul Lehesmets 1952) Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- Kõivupuu, Marju 2009. Hinged puhkavad puudes. Huma kirjastus.
- Lang, Valter 2018. Läänemeresoome tulemised. Muinasaja teadus 28. Tartu Ülikooli kirjastus.
- Laul, Silvia 1997. Lõunaestlaste ja volga rahvaste ühiskultuurist. – Keel ja Kirjandus 9, 577–584.
- Laul, Silvia 2001. Rauaaja kultuuri kujunemine Eesti kaguosas (500 eKr – 500 pKr). Muinasaja Teadus 9. Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad 7. Tallinn.

- LCD = Liber Census Daniae. Kong Valdemars Jordebog. Rigsarkivet, Arkivfunktionen for samlinger af arkivalier dannet af Rigsarkivet, C 8.
<https://www.sa.dk/ao-soegesider/billedviser?epid=17004022#123495,18115000>
 (24.07.2019).
- Leino, Antti 2007. On Toponymic Constructions as an Alternative to Naming Patterns in Describing Finnish Lake Names. *Studia Fennica Linguistica* 13. Helsinki: Finnish Literature Society.
- LELS 2002 = Viitso, Tiit-Rein, Valts Ernštreits. Līvōkīel-ēstikīel-leṭkiel sōnārōntōz. Liivi-eesti-lāti sōnaraamat. Lībiešu-igauņu-latviešu vārdīca. Tartu Ülikool, Latviešu valodas aģentūra. Tartu/Rīga.
- LGU I, II = Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1207 bis 1500). Herausgegeben von Hermann von Bruiningk und Nicolaus Busch. Kommissionsverlag von Jonck & Poliewsky. [Bd. I.] Riga 1908. Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1501 bis 1545). Im Auftrage und auf Kosten des Lettländischen Bildungsministeriums herausgegeben von Dr. Hermann von Bruiningk. Bd. II der Livländischen Güterurkunden. Kommissionsverlag von A. Gulbis. Riga 1923.
- LKE = Lietuvių kalbos enciklopedija. Lithuanian language encyclopedia. Vytautas Ambrazas, Aleksas Girdenis, Kazys Morkūnas, Algirdas Sabaliauskas, Vincas Urbutis, Adelė Valeckienė, Aleksandras Vanagas; parengė Kazys Morkūnas; redagavo Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- LKOT = List of Key Onomastic Terms.
<https://icosweb.net/drupal/sites/default/files/ICOS-Terms-en.pdf> (18.08.2019).
- Loopmann, August 1979. Eesti NSV jõgede nimestik. Tallinn: Valgus.
- Lõhmus, Alo 2010. Ajaloolase värske teooria: Ümera lahingut võisid alustada hoopiski sakslased. – *Maaleht* 25.09.
- Lõhmus, Salme 1925a. Konjugatsioon Mõnistes. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- Lõhmus, Salme 1925b. Mõniste murre. Konsonantism. Koopia (E. Pajusalu 1952) Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- Matvejev 2001 = А. К. Матвеев. Субстратная топонимия Русского Севера. Часть I. Екатеринбург. Издательство Уральского университета.
- Mellin = Mellin, Ludwig August. Atlas von Liefland oder von den beyden Gouvernements und Herzogthümern Lief- und Ehistland und der Provinz Oesel. (1791–1798).
- Mullonen 1988 = Муллонен, И.И. Гидронимия бассейна реки Ояти. Петрозаводск: Карелия.
- Mullonen 1994 = Муллонен, И.И. Очерки вепсской топонимии. РАН, Карельский научный центр, ИЯЛИ. Санкт-Петербург: Наука.
- Mullonen 2002 = Муллонен, И.И. Топонимия Присвирья. Проблемы этноязыкового контактирования. Петрозаводск: РАН. Карельский научный центр. ИЯЛИ.
- Mullonen, Irma 2007. Toponym Contacts along the River Svir. – *Borrowing of Place Names in the Uralian Languages. Onomastica Uralica* 4. Debrecen-Helsinki.
- Mäesalu, Ain 2010. Ümera lahingupaika otsimas. – *Eesti Loodus* 9.
http://eestiloodus.horisont.ee/artikkel3484_3441.html (18.08.2019).
- Napiersky, Carl Eduard 1835. Thomæ Hiärn's Ehst-, Lyf- und Lettlaendische Geschichte. Nach der Originalhandschrift herausgegeben und im Drucke besorgt Dr. C. E Napiersky. Riga, Dorpat und Leipzig: Verlag von Eduard Frantzen's Buchhandlung.
- Neus, Heinrich 1852. Zur Erklärung des Stadtnames Dorpat. – *Das Inland* 48, 885–890; 49, 904–910; 50, 926–933; 51, 946–949.

- Nigol, Salme 1957. Afrikaadid hargla murrakus. – Emakeele Seltsi aastaraamat 3. Tallinn, 82–103.
- Nigol, Salme 1958. *h*-häälik hargla murrakus. – Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused 2. Keelelisi küsimusi. Tallinn, 118–147.
- Nigol, Salme 1959. Häälikulooline ülevaade Hargla murrakust. Konsonandid. Kandi-daadiväitekiri. Tartu. Käsikiri.
- Nigol, Salme 1985. Hargla murrakut kogumas. Väljavõtteid murdepäevikust. – Kodumurre 17, 76–85.
- Nigol, Salme 1994. Hargla murraku konsonantism. Toimetanud Karl Pajusalu. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- Noreikis, Simonas 2018. Suomalais-ugrilaiseksi esitetty Liettuan vesistönimistö. Pro gradu -tutkielma. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus. Helsingin yliopisto. <https://docplayer.fi/113715680-Suomalais-ugrilaiseksi-esitetty-liettuan-vesistonimisto.html> (18.08.2019).
- OT = Onomastika termineid. <http://www.eki.ee/nimeselts/nimeterm.htm> (18.08.2019).
- PA I = Polnische Akten I, 1582–1591. 1970. – Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 5. Hrsg. Oleg Roslavlev. München.
- PA II = Polnische Akten II, 1586–1616. 1973. – Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 7. Hrsg. Oleg Roslavlev. München.
- PA IV = Polnische Akten IV, 1583–1590. 1973. – Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 6. Hrsg. Oleg Roslavlev. München
- Paas, Elvi 1930. Häälikulisi erijooni Hargla-Mõniste murdest. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- Pajusalu, Karl 1999. Eteläviron murremaisemat uudessa valaistuksessa. – Sananjalka 12, 145–166.
- Pajusalu jt 2009 = Pajusalu, Karl, Arvo Krikmann, Eberhard Winkler 2009. Lexical relations between Salaca Livonian and Estonian Dialects. – *Linguistica Uralica* XLV, 4, 283–298.
- Pajusalu, Karl, Winkler, Eberhard 2011. Salatsi liivi kohanimed keelekontaktide kajastajana. – Keel ja Kirjandus 3, 176–189.
- Pall, Valdek 1961. Veekogude nimedest endisel Põhja-Tartumaal. – Emakeele Seltsi aastaraamat VII. Tallinn, 74–85.
- Pall, Valdek 1969. Põhja-Tartumaa kohanimed. I. Toimetanud M. Norvik. Tallinn: Valgus.
- Pall, Valdek 1975. Mustvee. – *Fenno-Ugristica. Труды по финно-угроведению*. I. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 344. Tartu, 234–237.
- Pall, Valdek 1977. Põhja-Tartumaa kohanimed. II. Toimetanud Madis Norvik. Tallinn: Valgus.
- Palmeos, Paula 1959. Kahe Lõuna-Eesti murdesõna päritolust. – Emakeele Seltsi aastaraamat 5. Tallinn, 102–106.
- Pitkänen, Ritva Liisa 1986. Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 418. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Päll, Peeter 1986. Eestikeelsed naabrusnimed. – Keel ja Kirjandus 6, 330 – 341.
- Päll, Peeter 2003. Petseri- ja Pihkvamaa kohanimedest. – *Õdagumeresoomõ hummogu-piir. Läänemeresoome idapiir*. Toim. Karl Pajusalu ja Jan Rahman. Võro, 130–138.
- Päll, Peeter 2006 = Пезтер Пялль. О топонимике островных эстонских говоров. – *Baltų onomastikos tyrimai. Aleksandru Vanagui atminti. Lietuvių kalbos institutas*. Vilnius, 229–236.

- Päll, Peeter 2008. Siirdkohanimed keelesaartel? – Ettekanne seminaril „Lõunaestlased Lätis“ 12.12.2008 Lõunaestli keele- ja kultuuriuuringute keskuse seminaril Tartus. Slaidid.
- Rahkonen, Pauli 2013. South Eastern Contact Area of Finnic Languages in the Light of Onomastics. Jyväskylä: Bookwell.
- Raun, Alo 1937. Õpetatud Eesti Seltsi 100-aastasest tööst keeleteaduse alal. – Eesti Keel 7–8, 195–223.
- Reiman, Willem 1916. Eesti kohanimed. Teine järg 2. – Eesti Kirjandus 2, 25–32.
- Rev 1601 = Die Revision Livlands 1601. Estnisches Siedlungsgebiet. Hrsg. O. Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 3. Wolfratshausen–Waldram, [München] 1967.
- Rev 1624/27 DL = Das Dorpater Land 1624/27. Hrsg. O. Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 1. Wolfratshausen–Waldram, [München] 1965.
- Rev 1638 I = Liivimaa 1638. a. maarevisjon. Eesti asustusala I. Kaguosa. ENSV Riigi Keskarhiivi Tartu osakonna toimetused Nr. 1 (7). Tartu 1941.
- Riikoja, Heinrich 1934. Eesti järvede nimestik. Tartu: Tartu Ülikooli juures olev Loodusuurijate Seltsi kirjastus.
- Riispere, Kaie 1982. Noomen Hargla murrakus. Diplomitöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele õppetoolis.
- Roosaar, Lea 1958. Pildike Mõniste keelemurdest. Koopia Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- Rosenberg, Taimi 2004. Hargla noomeni muutmine. Tallinna Pedagoogikaülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 5. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- Rudzite, Marta 1968. Somugriskie hidronīmi Latvijas PSR teritorijā. Latviešu leksikas attīstība. Pēterā Stučkas Latvijas Valsts universitāte, Zinātniskie raksti. 86. sēj. Rīga: Zinātne.
- Rücker = Specialcharte von Livland in 6 Blättern. Bearbeitet und herausgegeben auf Veranstaltung der Livländischen Gemeinnützigen und Ökonomischen Societät; nach Struves astronomisch-trigonometrischen Vermessung und den vollständigen Specialmessungen gezeichnet von C. G. Rücker; gestochen im Topographischen Dépôt des Kaiserlichen Generalstabes. Livländische Gemeinnützige und Ökonomische Societät, [Dorpat] 1839.
- Saar, Evar 2004. Ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaas. – Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat III. Tartu, 98–107.
- Saar, Evar 2008. Võrumaa kohanimede analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 22. Tartu Ülikooli kirjastus.
- Saar, Evar 2011. Ruumisuhtesõnad Lõuna-Eesti kohanimedes. – Ruum, kotus ja kotussõnimeq. Võro Instituudi toimõndusõq 25. Toim. Jüvä Sullõv. Võro: Võro Instituut, 11–31.
- Saar, Evar 2017. *Udsali ja Adsele*. – Emakeele Seltsi aastaraamat 62 (2016). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 207–222.
- Saarikivi, Janne 2004. Über das saamische Substratnamengut in Nordrußland und Finnland. – Finnisch-Ugrische Forschungen 58. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 162–234.
- Saarikivi, Janne 2006. Substrata Uralica. Studies on Finno-Ugrian substrate in northern Russian dialects. Tartu University Press.
- Saarikivi, Janne 2007. On the Uralic Substrate Toponymy of Arkhangelsk Region: Problems of Research Methodology and Ethnoohistorical Interpretation. – Borrowing

- of Place Names in the Uralian Languages. *Onomastica Uralica* 4. Debrecen-Helsinki, 45–109.
- Saarikivi, Janne 2017. *Pyhän* käsitteestä ja alkuperästä. – *Elore* 24, 1/2017. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
- Schmid, Wolfgang Paul 1998. Das baltische Zentrum in der alteuropäischen Hydronymie. – *Baltistica* XXXIII (2), 145–153.
- Seim, Leeni 1927. Häälikuline ülevaade Hargla kihelkonna kaguosast. Vokalism. Koopia (Juta Teder 1952) Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- Selart 2016 = Selart, Anti (toim). The Pskovo-Pechersky Monastery During the Livonian War (1558–1582). Holdings in Estonia / Псково-Печерский монастырь во время Ливонской войны (1558–1582 гг.). Землевладение в Эстонии. Tartuer historische Studien, vol. 5. Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2016.
- Simm, Jaak 1973. Võnnu kihelkonna asustusalane toponüümika. Kandidaadiväitekiri. (Lisa. Toponüümide varasemad kirjapanekud ajaloolistes dokumentides). Tallinn.
- SLW 2009 = Salis-Livisches Wörterbuch. Herausgegeben von Eberhard Winkler und Karl Pajusalu. *Linguistica Uralica Supplementary Series. Volume 3*. Tallinn: Teaduste Akadeemia kirjastus.
- SPNK = Suomalainen paikannimikirja. Päätoimittaja Sirkka Paikkala. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Kotimaisten kielten keskus. Karttakeskus.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä* I–III. Päätoimittajat Erkki Itkonen ja Ulla-Maija Kulonen. SKST 556. KTKJ 62. Helsinki 1992–2000.
- Strandberg, Svante 2016. River Names. – *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Edited by Carole Hough. With assistance from Daria Izdebska. Oxford University Press, 104–114.
- Stoebke, Detlef-Eckhard 1964. Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namenssystems. (= Nord- und osteuropäische Geschichtsstudien IV.) Hamburg: Leibniz-Verlag.
- Sulkala, Helena 2004. Uus keel või vana murre? – Kiil' ja hindätiidmine. Keel ja identiteet. Toim Karl Pajusalu ja Jan Rahman. Võro Instituudi toimõndusõq 16, 146–162.
- Sutrop, Urmas 2004. Liivimaa kroonika *Ykescola* ~ *Ykescole* ja *Üksküla*. Tõnu Karma 80. sünnipäevaks. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 49 (2003). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 88–96.
- Šramek, Rudolf 1972/1973. Zum Begriff „Modell“ und „System“ in der Toponomastik. – *Onoma* 17, 55–75.
- Zaliznjak 2004 = Зализняк А. А. 2004. Древненовгородский диалект. Второе издание, переработанное с учетом материала находок 1995–2003 гг. Российская Академия Наук Институт Славяноведения. Язык. Семиотика. Культура. Москва: Языки славянской культуры.
- Zemzare, Daina 1940. Valodas liecības par Lejasciema novadu. Savākusi un apstrādājusi mag. phil. Daina Zemzare. Rīgā: VAPP Praktisko zinātņu apgādniecība.
- Zilliacus, Kurt 1966. Ortsnamen in Houtskär. Studier i Nordisk filologi 55. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 416. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Tarvel, Enn 1975. Kas Otšela tšuudid olid Koivalinna eestlased? – *Keel ja Kirjandus* 9, 549–553.
- Tarvel, Enn 2010. Ümera – eestlaste kuulsusrikas lahing 800 aastat tagasi. – *Eesti Päevaleht* 06.10.

- Toropov 1962 = Топоров, Владимир Николаевич 1962. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. Москва: Изд-во АН СССР, 1962. 270 стр. Соавт. О. Н. Трубачев.
- Troska, Gea 1995. Talunimed läbi aegade. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Truus, Johannes 1929. Häälikute vahekorraest Põlvas, Rõuges, Harglas, Karulas ja Vastse-liinas. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete õppetoolis.
- TT = Tieteen termipankki. Vetenskapstermbanken i Finland. The Helsinki Term Bank for the Arts and Sciences. tieteen termipankki.fi (20.03.2019)
- Tõnisson, Evald 1970. Muistsed liivlased ja Kuramaa liivlased. Keel ja Kirjandus 8, 461–466.
- Tõnisson, Evald 1974. Die Gauja-Liven und ihre materielle Kultur (11. Jh. – Anfang 13. Jhs.). Ein Beitrag zur ostbaltischen Frühgeschichte. Tallinn: Eesti Raamat.
- Uustalu, Koidu 1968. Mõisate ja mõisnike nimedest lähtunud kohanimedid Lõuna-Eestis. – Keel ja Kirjandus 12, 734–746.
- Uustalu, Koidu 1970. Eesti laene endisaegsete saksakeelsete kohanimede seas. – Keel ja Kirjandus 5, 280–288.
- Uustalu, Koidu 1972. Lõuna-Eesti saksakeelne toponüümia (mõisanimed). Väitekirj filoloogiakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. Käsikiri.
- Uustalu, Koidu 1978. Namenkundliche Miszellen aus dem 17. Jh. – Üld- ja rakenduslingvistika probleeme. Linguistica X. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Vihik 453. Tartu, 136–139.
- Vaba, Lembit 1974. Läti sõnalaene Harglas. – Keel ja Kirjandus 10, 605–610.
- Vaba, Lembit 1986. Siis, kui mindi raatsi peale: Eesti-läti suhete kajastusi Hargla palgi-parvetajate keeles. – Keel ja Kirjandus 9, 518–527.
- Vaba, Lembit 1987. Lisa Hargla parvetusloole. – Keel ja Kirjandus 5, 303.
- Vaba, Lembit 1989a. Balti laenud läänemeresoome maastikusõnavaras. – Keel ja Kirjandus 3, 138–141.
- Vaba, Lembit 1989b. Balti laenud läänemeresoome maastikusõnavaras. – Keel ja Kirjandus 4, 206–218.
- Vaba, Lembit 1997a. Uurimusi Läti-Eesti keelesuhetest. Tallinn-Tampere.
- Vaba, Lembit 1997b. Kas eesti keeles on läti maastikusõnu? – Keel ja Kirjandus 3, 152–156.
- Vaba, Lembit 2011. Kuidas läti-eesti keelekontakt on mõjutanud eesti murdekeele grammatikat ja sõnamoodustust – Emakeele Seltsi aastaraamat 56 (2010). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 204–246.
- Vaba, Lembit 2014. Mitmekihiline Setumaa. – Keel ja Kirjandus 12, 911–926.
- Vaba, Lembit 2019. Mis keelt kõnelevad kohanimed? Läänemeresoome-balti kontaktid Ojārs Buši toponüümikatöodes. – Emakeele Seltsi aastaraamat 64 (2018). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 290–316.
- Vahre, Lauri 1988. Keskaegsete maakirikute ja -kabelite nimipühakute kajastumine Eesti rahvakultuuris. – Kleio 1'88. Teaduslik-populaarne ajaloo almanahh. Tallinn: Perioodika. 1989, 38–45.
- Valgamaa 1932 = Eesti. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. V. Valgamaa. Toimetis: A. Tammekann, A. Luha, E. Kant. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Valk, Heiki 2015. Pühast Vöhandust, Pühälättest ja ohvrijärvest Otepää lähistel. – Ajalooline Ajakiri 1/2 (151/152), 3–37.
- Vanagas, Aleksandras 1966 = Ванагас А. П. Образование названий рек Литовской ССР: Автореф. Дис. ... канд. филол. наук. Вильнюс.

- Vanagas, Aleksandras 1970. Lietuvos TSR hidronimų daryba. Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. Vilnius: Mokslas.
- Vanagas, Aleksandras 1981a. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. Vilnius: Mintis.
- Vanagas, Aleksandras 1981b. Lietuvių hidronimų semantika. – Lietuvių Onomastikos Tyrinėjimai. Lietuvių kalbotyros klausimai XXI. Vilnius: Mokslas, 4–153.
- Vanagas, Aleksandras 1983 = Ванагас А. П. Образование, происхождение и семантика литовских гидронимов: Автореф. Дис. ... доктора. филол. наук. Вильнюс.
- Vanagas, Aleksandras 1988. Lietuvių vandenvardžiai. Vilnius: Mokslas.
- Vasmer, Max 1920. Üks Narva linna vana nimi. – Eesti Kirjandus, 197–203.
- Vasmer, Max 1921. Osteuropäische Ortsnamen. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis. B I. 3. Dorpat.
- Vasmer, M(ax) 1922. Nochmals der altrussische Name von Narva. – Archiv für slavische Philologie 38, 282.
- Vasmer, M(ax) 1923. Zur baltischen Ortsnamenforschung. – Sitzungsberichte der gelehrten estnischen Gesellschaft 1922. Dorpat, 75–76.
- VE 2006 = Väike entsüklopeedia. Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- VES 2002 = Võro-eesti synaraamat. Kokko pandnuq Jüvä Sullõv. Tartu-Võro: Võro Instituut’.
- Viitso, Tiit-Rein 2009. Livonian and Leivu: shared innovations and problems. – Linguistica Uralica XLV, 4, 269–282.
- Westrén-Doll, August Oswald 1927. Grundwörter in estnischen Siedlungsnamen. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1926. Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1926. Tartu: K. Mattiesen’i trükk, 7–26.

Muud allikad

- AVKA = Ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaas. <https://wi.ee/et/kohanimed/>
- KN = Eesti Keele Instituudi kohanimetekartoteek.
- KNAB = Kohanimede andmebaas. <http://www.eki.ee/knab/knab.htm>
- KRR = Kultuurimälestiste riiklik register.
- LVE = Latvijas vēstures enciklopēdija.
<https://www.letonika.lv/groups/?title=T%C4%81lava/32120>
- Maa-ameti kaardiserver.
- VD = Vietvārdu Datubāze.

LISA. Valik „Eesti kohanimeraamatu“ artikleid

Kallasmaa, Marja, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko Faster, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop 2018. *Eesti kohanimeraamat*. Tallinn.

DOI: [dx.doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-07004L](https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-07004L).

„Eesti kohanimeraamat“ (2016 paberil, 2018 veebis) esitab 6211 artiklis Eesti ja Eesti asustusega seotud lähialade tähtsaimate kohtade nimede etümoloogiad. Raamat valmis 16 autori, folkloristide, ajaloolaste, geograafide jt ühise jõupingutuse tulemusena. „Eesti kohanimeraamat“ on omaette artikli saanud iga Eesti ametlik asustusnimi. Lisaks on seal valik nimeartikleid mitteametlike asustusunimede ja loodusnimede kohta. Loodusnimede valim on olnud mõnevõrra juhuslik ja mõnikord on nimi sattunud valimisse ainult seepärast, et on oma keelelise kuju poolest atraktiivne.

„Eesti kohanimeraamatu“ jaoks kirjutas Mariko Faster 175 artiklit, mõnel juhul koos Evar Saarega. Liasse on valitud 39 kohanimeartiklit nii Hargla kihelkonnast, sellega piirnevalt Lätimaa alalt (nimedest, mis on eestikeelsed ja eestlastele olulised) kui ka Sangaste ja Otepää alalt.

Välja on valitud artiklid, millel on seos vetenimedega ehk mis on:

- (1) otsesed hüdronüümid, st siin järvede, jõgede ja ojade nimed, nt *Pühajärv*;
- (2) veekogude äärsed maastikusõnu kajastavad nimed, sest oluline on ka see, kuidas on määratletud loodust veekogude ümber, nt *Konnuküla* (< apellatiivist *kond* ‘heinamaa’);
- (3) asustusunimed, mis lähtuvad hüdronüümidest ja nendega seotud maastikusõnadest, nt *Koikküla* < Koiva.

Viited kasutatud allikatele on lisatud väljavõtte lõppu. Viiteid ei ole ümber tehtud, need on samad nagu raamatus. Seepärast pole viitamine päris laitmatu, näiteks autori nime ja aastaarvu taga on lisatähti, nt *Joalaid 2013a*, kuigi samalt autorilt on siin vaid üks teos jms. Viidatud allikate nimekirj järgib samuti raamatu süsteemi.

Väljavõtte tegemisel on kasutatud „Eesti kohanimeraamatu“ elektroonilist versiooni (2018), milles on võrreldes paberväljaandega (2016) muudetud tänapäevast halduskuuluvust ja mõne artikli puhul uuendatud sisu. Erinevus raamatu veebiversiooni ja väljavõtte vahel on kaardiviite vormistuses: siinses väljavõttes on paberraamatu viide, millele vastab elektroonilises allikas link. Mõlemad viited viivad sama kaardini. Veebiversioonis on lisaks loodud ka otselinke arhiiviallikatele.

Iga märksõnaartikli lõppu on lisatud link, mis juhatab vastava kohani „Eesti kohanimeraamatu“ elektroonilises versioonis. Kui nimele leidub kogu Eesti alalt sünonüüme (nt nime *Ura* puhul), avanevad lingi alt kõik nimeartiklid. Õige variandi leidmiseks on märksõna järel number, nt *Ura*².

Põhjaliku teabe nimeartikli ülesehituse kohta leiab „Eesti kohanimeraamatust“ (EKNR 2016: 9–12, 2018). Lühidalt sisaldab „Eesti kohanimeraamatu“ jaoks koostatud artikkel üldjuhul järgmist infot:

- märksõna (poolpaksus kirjas)
- nime hääldus (nurksulgudes ja kursiivis)
- kohakäänded (noolsulgudes)

- nime kohapealne hääldus, kirjakeelsed või rahvalikud variandid koos kohakäänetega
- kihelkonnalühend
- koha liik (alevik, järv, küla, linn vms) ja halduskuuluvus (maakond, vald)
- mõisakuuluvus 1918. aasta seisuga (sulgudes)
- vanemad, sh muukeelsed nimekujud koos dateeringuga
- kaardiviide
- koha kujunemise lühiiseloostus
- nime võimalik päritolu ja seletused
- koha teised nimed ja nende lühiiseloostus
- ametliku küla puhul sellega liidetud külad, võimaluse korral nende varasemad mainingud ja nimeseletused
- kohapärimus
- artikli koostaja nimetähed
- kasutatud allikad
- viipenimi, illustratsioon

Aheru järv = **Kandsi järv**, koh varem ka *Äherü* Har, Krl – järv Valga maakonnas Valga vallas Laanemetsa külas, 1627 *Ayhero Jerw*, *Ayhere*, *Ayar Jesar* (järv), 1627 *Ayhero Kuella* (küla), 1700 *Ayore Jerwe*, 1900 *SurwaJerw*, 1910 *Озеро| Цырѣ-Ахеро*. ⇒43C3 • Küla järve kaldal on vana, aga selle nimi on saadud tõenäoliselt järvelt. Aheru järve nimi kuulub kokku Eesti teiste *Ahi*-alguliste vetenimedega. Samasse nimepessa kuulub tõenäoliselt ka Ähijärv, vrd Aheru nime hääldusvarianti *Äherü* ja Aiu jõe varianti *Äiu*. Lõuna-Eesti *Ahi*- või *Ähi*-alguliste nimedega veekogud paiknevad mingitel vanadel piiridel. Aheru järvel kohtus Tartu piiskopi ja Koivaliina lossi valduste piir (hilisem Karula ja Koikküla mõisa piir). Seepärast on tõenäoline, et nime aluseks on kadunud läänemeresoome tüve **akja* : **ajja* – ‘äär, serv; piir’ nõrgaastmeline vorm. Samast sõnast pärit teised kohanimed Eestis on aga enamasti *Aia*- või *Ahja*-algulised. L. Kettunen on arvanud, et vähemalt mõnes nimes on nimelõpp *-ru* lühenenud sõnast *järv*, mis on tõenäoline ka selle nime puhul. *Ahi*-algulised nimed võivad veel seostuda tähendusega ‘olemine, elamine, varjupaik’ (vrd mordva keelte sõna *aštums*), millest on ehk arenenud lõunaeesti tähendus *ahikotus* ‘ohverduskoht’. Sel juhul oleks tegemist järvega, millele ohverdati. Kandsi järve nimi on hiline, saadud metsavahikoha järgi. Kandsi mets on kuulunud Koivaliina mõisale. Nimi Suurjärv näitab piirkonna kõige suurema järve staatust. Vrd Ahijärv¹, Ähijärv. – MF Ariste 1937: 34–38; EAA.308.6.253, L 1; EAA.3724.4.1370, L 1; EAA.3724.5.2835, L 1; EO: 186; Ernits 2015: 699–701, 704–706; Faster 2014: 35–39; KN; Rev 1624/27 DL: 96–98, 154

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=aheru+j%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Ahli² [‘ahli] <-le>, koh ka *Ahelo* <-sse> Har – paik (küla) Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas (Saru ms), 1627 *Ayalig* (veski), *Aglick Marcus*, *Aglick Peep* (talupojad), 1638 *Ayle Hans*, *Aylle Hinrich* (talud), 1684 *Ahillo* kylla, 1706 *Agly Peter*, 1744 *Dorff| Ahela*, *Dorf| Ahilo*, *Ahila Henno* ~ *Ahela Henno*, 1798 *Ahillo*, 1797, 1826, 1839 *Ahhelo* (küla). ⇒44A3 • 1386. a dokumendis koos teiste Mõniste ja Saru kohtadega mainitud nime *Oyl* on samastatud Ahliga, ent nimi seostub hoopis Oekülaga Antsla lähedal. Kõik need kohad kuulusid samale Uexkülliide suguvõsale. Rahva hulgas käibel olev nimekuju *Ahelo* on tuletatud arvatavasti vanade üleskirjutuste põhjal. Ahli on olnud XVII saj nii veskikoht kui ka talu, 1684 oli sellest

saanud juba küla. Ametlikult liideti 1977 Singa külaga. Külanimi, veskinimi ja talupoegade lisanimed on seotud jõenimega, mille päritolu pole täpselt teada. Tõenäoliselt kuulub Ahli samasse nimepessa *Ahi-* ja *Ähi-*alguliste veekogunimedega, ent võib ka seostuda sõnaga *ahel*, *ahil* või *ahl* 'veeloik, suurema loigu küljes olev veeloik'. – MF

EAA.308.2.169, L 1; EAA.567.3.168:5, 7, 14, 29, L 4, 6, 11p, 27p; EAA.1295.1.214:34, L 33p; EAA.1295.1.756:186, L 174; Kallasmaa 1991: 681; KNAB; LGU: I, 119; Mellin; Rev 1624/27 DL: 99–100; Rev 1638 I: 222; Rücker
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=ahli&F=M&C06=en>

Hargla¹ [*ˈhargla*] <'Hargla ~ -sse>, koh *Harglõ* <-dõ> Har – kihelkond ajaloolisel Võrumaal, sks *Harjel*, 1782 *Hargla kihhelkund*, 1798, 1839 *Harjel*. • Hargla on vana Võrumaa kõige noorem kihelkond, mis eraldati 1694 ↑Koivaliina khk-st. Hargla piirneb Karula ja Rõuge khk-ga, lõunas Lätimaa Koivaliina (Gaujiena) ja Opukalna (Apekalnsi) khk-ga. Enne 1558. a kuulusid Koikküla ja Laanemetsa mõis Karula (enne XV saj Sangaste) khk alla, Mõniste ja Saru mõis aga Uexküllide omandina Urvaste khk alla. 1667. a-st oli Hargla Koivaliina abikirik. Kogudus sai iseseisvaks samuti 1694. Kirik sai praeguse kuju 1873–1874 tehtud ümberehituse käigus. XIX saj keskel toimus kihelkonnas hoogne õigeusku minek ja Laanemetsa ehitati õigeusu kirik. Hargla khk-s on alati elanud eestlaste kõrval lätlasi. Juba A. W. Hupel teadis, et kihelkond sai nime Hargla jõelt (ojalt) (1798 *Hargla Fl.*, 1864 *Hargleoja*), mis on Mustjõe lisajõgi. Ojanimi tähendab tõenäoliselt jõeharu või harujõge. Oja on nimetatud 1586 (*per fluminem Sara* 'Hargla oja mööda'), nimes on esindatud keeleajalooliselt vanem sõna *sara 'haru'. Nimelõpp *-la* esineb mitme Lõuna-Eesti veekogu nimes. Vrd Hargla², Saru. – MF

BHO: 103; EAA.2486.3.243, L 24; ENE: II, 518–519; Faster 2013b: 51–52; Hupel 1774–1782: III, 294; Mellin; Rücker; Tarvel 1975; Valgamaa 1932: 216–266
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=hargla&F=M&C06=en>

Hargla² [*ˈhargla*] <'Hargla ~ -sse>, koh *Harglõ* <-dõ> Har – küla Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 Taheva vallas (Taheva ms), 1688 *Hergel* (tal), *Hergil Jacob*, *Hergil Ifwane* (talupojad), 1922 *Hargla alevik*. ⇒43C4 • Küla koht on vana, varem on seda nimetatud Taheva külaks (1805 *Taiwola*). 1627 oli Hargla oja peal kaks või kolm veskikohta, a-st 1688 on teateid kiriku ehitamisest oja vasakkaldale. Praegune kirik asub paremkaldal. Paremkaldal ja maanteest Mustjõe poole oli Hargla talu (*Hergel*). Vahest kõrtsi ehituse tõttu asustati see talu hiljem ümber Kallimõtsa. XIX saj algupoolest hakkas kirikuasula kasvama. Kirikumõisa maale, mis küündis kirikust koolini, ehitati palju väiksemaid elamuid, tekkis alevik, mis 1977 muudeti külaks. Harglas on XIX saj lõpul asutatud esimesi maa-apteeke. Aegade jooksul on Hargla nime kandnud paljud Hargla oja äärde asutatud kohad: veskid, kirik, talu ja küla. Hargla jaguneb kaheks, põhja pool on Kerikumõisa, lõuna pool Pilpaküla. Harglaga on 1977 liidetud Meosõ (Meose), Mälgi ja ↑Tammõküla; küla piiresse põhjas jääb ↑Essemägi. Vrd Hargla¹, Taheva. – MF

BHO: 103; Dunsdorfs 1974: 259; EAA.308.2.167, L 1; EAA.567.2.590:2, L 1p; EAA.1295.1.754:78, 92, L 75, 89; KNAB; Rev 1624/27 DL: 96
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=hargla&F=M&C06=en>

Hürova <-sse ~ -le>, koh *Hürivä* Har – küla Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas (Saru ms), 1938 *Hüriva* (tal), 1952 *Хюрова* (küla), 1970 *Hürova*. ⇒44A3 • Hürivä talu esineb kaartidel 1930. a-test, varem sellenimelist asustusüksust pole teada. Hürivä mäe ja Hürivä oja on tuntud tõenäoliselt juba varem. Oja kohta leidub teade kohanimetikartoteegis, et see on Pundsalt Saru mõisa viiva tee esimene kraav. Külanimi on saadud ojanimest, mis on tundmatut algupära. Hürovaga on 1977 liidetud ↑Saru asundus ehk Sarumõisa. – MF
Eesti TK 50; KN; KNAB; NL TK 25
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=h%C3%BCrova&F=M&C06=en>

Ilmjärve [*ˈilm.järve*] <- järve ~ -le> Ote – küla Valga maakonnas Otepää vallas, mõis, sks *Ilmjärw*, 1582 *Jelmeiar* (küla), 1627 *Illmer*, 1638 *Illmejerv* (küla), 1688 *Ilm Järf By*, 1721 *Ilmjerwsche Dorf* (küla), 1782 *Ilmjerw* (mõis), 1909 *Ilmjärve m* (mõis). ⇒39A3 • XVIII saj keskpaigas eraldus Ilmjärve mõis Otepää mõisast ning mõlemad jäid kroonumõisateks. Mõisanimi on saadud külalt, külanimi omakorda järvelt. Küla on olemas olnud hiljemalt XVI saj. 1920. a-tel tekkis mõisa maale Ilmjärve asundus, mis 1939. a paiku muudeti külaks. Ilmjärve nime (*Ilmjerw*) on 1685. a kaardil kandnud Kauru järv Kaurutootsi külas. Järv paikneb Võhandu jõe ülemjooksul ja on selle kõige esimene ehk ülemine järv. Mingis läänemeresoomest erinevas keelevormis, mida on siinmail kasutatud, tähendas sõna **ilim(e)* ‘ülemine’ (vrd alguurali **wilä ~ *wülä*). Sama algupära on Novgorodi lähedal oleva järve nimi Ilmen, eestipäraselt Ilmjärv (*Ильмень*, varem *Ильмерь*). On arvatud, et *ilm*-algulised nimed tulenevad sõnast *ilm*, mis tähendas õhku, ilma või taevast, ning et sel juhul on tegemist kohaga, mis mõjutab või teeb ilma. Selle nime puhul seletus hästi ei sobi, sest *Ilm*-algulised vetenimed Loode-Venemaal, Soomes ja Eestis paiknevad just vesikonna ülemises otsas. Vrd Ülemiste järv. – MF, ES
EAA.308.2.88; ERA.14.2.717 (Tartu maavalitsuse ettepanek 19. VI 1939 nr 3102 asunduste nimede muutmiseks); Häkkinen 2004: 1535; Joalaid 2013a: 69–70; Mullonen 2002: 235–238; PA I: 76; Rev 1624/27 DL: 108; Rev 1638 I: 10; Saaga: SRA Östersjöprovinsernas jordrevisionshandlingar, 55410/35:187, L 190p; Uustalu 1972: 34
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=ilmj%C3%A4rve&F=M&C06=en>

Kaarnajärv [*ˈkaarna.järv*] Ote – järv Valga maakonnas Otepää vallas Otepää külas, 1628 *Surri*, *Suri Jerw*, 1628 *Karnamah* (tal), 1638 *Karme*, *Kormant* (küla), 1685 *Karnama Jerw*, 1867 *Karnatz Jerw*. ⇒39A1 • 1628. a revisjonis on järve nimeks veel Suurjärv. Samal ajal on olemas olnud **Kaarnamaa* (*Karnamah*) talu ja järvest ida või kirde pool küla (1638 *Karme* ja *Kormant*). Hiljem külanimi kadus ja küla kohale tehti Anne ehk Kaarna karjamõis (sks *Annenhof*). Järvenimi vahetus XVII saj lõpuveerandil. Endisele külale ja järvele on nime andnud läheduses olev kahe tipuga silmapaistev Kaarnamägi Vana-Otepää külas, mille jalamil on praegugi Kaarnamäe talu. Mäenime aluseks on linnunimetuse *kaarna(s) ~ kaaren*. Nimeahel on siis olnud selline: *Kaarnamägi* › *Kaarnamäe järv* › *Kaarnajärv*. Järvest voolab välja Kaarnaoja. See on tekkinud juba järvenime eeskujul. Oja äärde allavoolu Kastolatsi küla maale on tekkinud veel uus Kaarna-nimede pesa. Seal on samuti Kaarnamägi ja Kaarna talud. – MF
EAA.308.2.88, L 1; EAA.2059.1.169, L 1; KNAB; Rev 1624/27 DL: 107–109; Rev 1638 I: 10–11
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=kaarnaj%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Kallaste⁴ <-sse ~ -le>, koh *Kallastõ* <pääle> ~ *Kalda* <-lõ> Har – küla Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas (Saru ms), u 1870 *Uskunna (Kallaste) Schulmeister Punks Juhhani p Henno Kalkun*, 1970 *Kallaste*. ⇒44A3 • Umbes XIX saj keskpaigas on Uskuna talu maast eraldatud maa kooli jaoks. 1870 ja veel 1907 on seal tegutsenud Uskuna ehk Kallaste kool. Koolimaja on suletud ilmselt XX saj I veerandil ja viidud üle Saru uude koolimajja. Hiljem on koht saanud taluks, mille järgi on XX saj II poolel nimetatud küla. Sovhoosi ajal kandsid Kallaste nime talu kõrvale rajatud sigalad ja viljakuivati. Nimi tuleb asukohast Mustjõe kaldal. Kallaste alla on koondatud piirkonna hajatalud, nii põlistalud kui ka Saru mõisa asundustalud. Neist moodustatud omaette külad olid kuni 1977 Ala-Põru ja Keräandsi (Kerahansu, samanimeline talu ise jäi Hürova piiresse). Vrd Vodi. – MF
EAA.1295.1.756:175, L 264; EAA.2072.9.626, L 1; KN; KNAB
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=Kallaste4>

Koikküla [*koik küla*] <-külla ~ -sse>, koh *Koik küla*, koh aj *Koova küla* Har – küla Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 Taheva vallas, mõis, sks *Adsel-Koikküll*, 1541 *Koyuenkul* (vakus), 1582 *Koiwekilla*, 1627 *Koywa*, 1688 *Koikyllhoff*, 1716 *Kowa Külla wallast*, 1798 *Koikül*, *Kowakülla M.* ⇒43B3 • Koivaliina (Gaujiena, sks *Adsel*) mõisa eestikeelses osas ehk Taheva vakuses on 1627 loetletud kolm küla: Taheva (*Taywa*), Koiva (*Koywa*) ja Aheru (*Ayhero Kuella*). Koikküla mõis moodustati XVIII saj Koiva ehk Koikküla ja Aheru küla maadest. Mõisa maale tekkis 1920. a-tel asundus, al 1977 küla. Nimi on saadud Koiva jõe nimest. Koikküla on kolmest Koiva jõega kokku puutunud eestikeelsest põliskülast kõige rohkem allavoolu paiknev. Nimekujudes on rööpselt käibinud kaks moodustusviisi, nimetavaline *Koiv* + *külä* › *Koikkülä* ja omastavaline *Koiva* (teisenenud kujule *Koova*) + *külä*. Teine nimekuju on tänapäevaks hääbunud. Mõisa saksakeelses nimesse lisati alati täiend *Adsel*-, et seda eristada Vana-Koiola nimest (*Kirrupäh-Koikküll*). XX saj on rahvalikus pruugis Koikküla asustust jagatud kolmeks kandiks: Mäekolk (praeguse Koikküla tuumik, sh eraldi seisvad Nuustaku ja Mänike), Alakolk (talud Koiva jõe ääres, praegu Koiva küla) ja Ujumõtsa kolk (talud Uju ehk Ujuste oja piirkonnas, praegu Lepa küla). Koikkülaga on 1977 liidetud osa Pügeri külast. Vrd Koiva¹. – ES, MF
BHO: 4; EAA.308.2.167, L 1; EAA.1297.2.1:27, L 25; KN; Mellin; PA I: 74; Rev 1624/27 DL: 97
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=koikk%C3%BCla&F=M&C06=en>

Koiva¹, koh ka *Koiv* ~ *Koova* (Har), *K^ooju* ~ *Kuova* (Lei), *Koeva* (San), *Kuiva* (Se, Vas) – jõgi Eestis ja Lätis, läti *Gauja*, 1224–1227 *Coiwa* ~ *Coiwe*, 1226 *Thoreda*, 1248 *Coiva*; sks *Treider Aa*, die| *Livländische Aa*. ⇒43B3 • Koiva on Läti kõige pikem jõgi (452 km), millest 22 km ulatuses on see Eesti-Läti piirijõgi. XIX saj uurijad on olnud seisukohal, et nimi tuleneb eesti sõnast *kõiv* ‘kask’, mis on Salatsi liivis *küü*, Kuramaa liivis *kõuvõ* ja *kõvaz*. See seletus ei ole tõepärane sõnade tüvevokaali tõttu, milleks on enamasti *o* või *u*. Veel on pakutud, et nimes võiks sisalduda sõna *koib* ~ *koiv*: *koiva* ja sel juhul oleks tegemist võrdlusnimega (jõgi nagu *koib* maastikus, mille kaldaid mööda sai jalgsi käia), ent Koiva on veel üsna hiljuti olnud parvetatav jõgi, nii pole olnud põhjust selle kaldal jalgsi matkata. V. Reiman on arvanud, et kuna rahvalauludes esineb nimevariant *Kuiv*, on tegemist „kuiva“ jõega. Koiva on suhteliselt suur jõgi, mis ei kuiva päriselt ära mitte kunagi, seetõttu ei ole „kuiva“ motiiv usutav. Läti uurijad on nime aluseks pakkunud leedu sõna *gaujá* ‘kari, rahvamurd, hunnik’ või läti *govs* ‘lehm’ vms, ent ükski seletus pole piisavalt põhjendatud. Mitmed

uurijad peavad kõige tõenäolisemaks seletust, et läti *Gauja* võiks tuleneda indoeuroopa tüvest *gou-* ‘kisendama’ ja viidata häälele, mida jõgi teeb. W. Schmid toob nimenäiteid, mis esinevad nii Lätis, Leedus kui ka vanapreisi aladel ning kuuluvad Gauja nimega samasse pessa, seega võib tegu olla muinaseuroopa või balti tüvega. Schmid võrdleb Gauja nime saksa sõnaga *Gau*, mis tähistab harilikult piirkonda orus vee ääres ja võib olla germaani keeltes substraatne sõna. Kohanimede põhjal võiks selle tähendus olla ‘maajõgi või jõgi, mis viib orgu asulate juurde, kuid pole liikumisteeks kuhugi kaugemale’. Muistne nimeandja võis ehk võrrelda Koiva (Gauja) jõge lähedal oleva Väina jõega, kuivõrd Väina on muistne tähtis veetee, Koiva aga lihtsalt sisemaale viiv jõgi. Igatahes pole Koiva nimi läänemeresoome päritoluga. P. Kallio on näidanud, et algbalti **gaujā* või veel varasem balti-slaavi **gouiaH* on laenatud algläänemeresoome **Koiva* nimeks ja mitte vastupidi. Kui nime etümologiseerida indoeuroopa tegusõnatüve **ghou-* ‘valama, kallama’ kaudu, peab see olema tekkinud mingis *centum*-tüüpi indoeuroopa keeles ja olema laen ka *satem*-tüüpi balti algkeeles. Saksa traditsioonis on jöenimi *Aa* (= Skandinaavia *â*) tähistanud lihtsalt mingi piirkonna suurt jõge, Koiva puhul Liivimaa kõige suuremat jõge. Nimevariant *Treider Aa* ja teised sarnased kujud viitavad Turaida linnusele. – MF

Bušs 2003: 27–29; ENE-EE: III, 123; HLK: 62; Kallio 2015: 38–48; Kluge 2002: *Gau*; KNAB; Koivulehto 1986: 170; LGU: I, 4, 19; Reiman 1916: 25–32; Schmid 1998: 145–153

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=koiva&F=M&C06=en>

Koiva² <‘külla ~ -le>, rahvak *Ala_kolk* Har – küla Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 Taheva vallas (Koikküla ms), 1977 *Koiva*. ⇒43B3 • Enne 1977. a asulareformi pole see külane eksisteerinud. Ala on kuulunud Koikkülale ja seal on asunud Koikküla talude poptsitared. Nimi on antud Koiva jõe järgi. Koiva küla kirdeosa on Moosuperä. Vrd Koiva¹. – MF

KNAB

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=koiva&F=M&C06=en>

Koivaliina [*koiva_liina*] <-‘liina>, koh ka *Koiva_liin*, *Koova_liin* (Har), *Kova_liin* ~ *Kuova_lein* ~ *Kõeva_liin* (Lei) – asula Lätis Vidzemes Hopa piirkonnas, praegune vallakeskus, läti *Gaujiena*, sks *Adsel*, 1224 *terra| Agzele*, 1443 *Atzel*, 1465 *Adtzell*, 1566 *om| Говъѣцко́го (гъзда)*. ⇒43C4 • Koivaliina linnus on ehitatud strateegiliselt olulisse paika, kus kohtusid Koiva veetee ja mõned maismaateed. Mõniste kandi rahvapärilises on tuntud muistset sõjateed, mis läks Koivaliina. *Adsele* linnuse esmamaininguks on peetud 1111. a, mil Novgorodi kroonika järgi toimus vürst Mstislavi sõjaretk Otšelasse (на Очелу). E. Tarveli arvates ei ole piisavalt argumente, arvamaks, et tegu on *Adsele* ehk Koivaliinaga. L. Vaba ja H. Valgu arvates võib häälikuliste ja uuemate arheoloogiliste seikade põhjal arvata, et tegu on siiski Koivaliinaga. Arvatakse, et linnus on ehitatud XIII saj lõpul. Enne seda oli seal puu- ja maalinn, mis läks Mõõgavendade ordu kätte. Kui XIV saj rajati Vastseliina ja Alüksne (Marienburgi) linnus, siis Koivaliina tähtsus vähenes. Vahepealsed enam kui sada aastat aga valitseti sealt kogu *Adsele* muinasmaakonda. XVII saj kuulusid linnuselääni koosseisu Koivaliina (*Adsele*) linnus, Humalaküla (sks *Hummelzeem*), Vaartu (läti *Zvārtava*, sks *Adsel-Schwarzhof*) jt mõisad ning Kaaramõisa, Taheva ja Koikküla mõis. Alates Põhjasõjast hakkas linnuse tähtsus vähenema ja pärast pommitamisi jäi see varemetesse. Linnuse juurde ehitatud mõisakompleks kuulus enne riigistamist Adolf von Wulfi perekonnale ning see on Läti suurimaid. Samale

perekonnale kuulus veel kümneid ümbruskonna mõisaid. Läti- ja eestikeelsed nimed viitavad asukohale Koiva (Gauja) jõe ääres. Lõunaestikeelne sõna *liin* Koivaliina nimes tähendab linnust. Linnuse saksakeelse nime *Adsele* etümoloogia pole selge, ent Liivi- ja Kuramaal leidub mitmeid *adzal*- või *adzel*-algulisi kohanimesid. – MF

BHO II: 8, 10; LGU: I, 115; Selart 2016: 117; Tarvel 1975: 549–553; Valk, Laul 2014: 186

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=koivaliina&F=M&C06=en>

Konnuküla [*konnu külä*] <-`küllä ~ -sse>, kirjak varem ka *Konnuküla* ~ *Konnu Har* – paik (küla) Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas (Mõniste ms), 1627 *Konkul Jacob*, 1638 *Konnukull Jacke*, 1684 *Konnaküll Thomas*, *Konnaküll Matz*, 1706 *Konokul Matt*, 1744 *Konnoküllä Tiedt*, 1798 *Koño* (küla), 1826 *Konno-küllä*, u 1920 *Konnuküla*. ⇒44A4 • Liideti 1977 Hüti külaga. Algselt oli tegemist vana Mõniste küla talurühmaga, mis paiknes kõige lähemal Mustjõe ja Vaidva jõe luhtadele – maastikule, mida kohalikus keelepruugis nimetatakse sõnaga *kond* : *konnu*. Seda sõna on kasutatud ka teistes Mõniste ja Saru piirkonna väikekülade ja talurühmade nimedes: Peräkonnu (1627 *Perecken Hanss*), Mõtuskonnu, Konnuvere jt. – MF

EAA.308.2.172, L 1; EAA.567.3.168:5, 15, L 4, 12p; EAA.1295.1.756:29, L 24; Eesti TK 42; Faster 2005: 94; KNAB; Mellin; Rev 1624/27 DL: 99; Rev 1638 I: 220

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=konnu%C3%BC%C3%A4&F=M&C06=en>

Korva niit [*ˈkorva niit*] Krl, San – soo Valga maakonnas, 1796 *Korwa Soo*, 1852 *Korwa niit*. ⇒43B1 • Korva niite on Eestis kaks. Üks on Karula ja Sangaste khk piiril, teine Hargla khk-s Villikel, kus on ka Korva talud. Korva nimega on Lõuna-Eestis kutsutud veel küla ja mõisat Lätimaal (läti *Karva*). Mõis on nime saanud XVI saj Jürgen Korwe järgi (baltisaksa suguvõsa von Korff). Korva talusid on tänapäeval Läänemaal Turvalepa külas (LNg) ja Järvamaal Järva-Madise külas (JMd). Nende nimede päritolu pole lähemalt uuritud. Hargla Korva talude ja niidu puhul võib arvata, et nimi näitab elaniku päritolu Läti Korva mõisast. Sangaste suure pindalaga Korva niidu (Korva soo) nime aluseks võiks olla pigem maastikusõna. Niitu läbib Väike Emajõgi, mida seal on kutsutud ka Korva jõeks. Soome kohanimeses ei tähistata *korva* konkreetset paika, vaid mingi objekti lähedust, nt *Lähteenkorva* (koht, mis on allika lähedal) või *Sillankorva* (talusilla kõrval). Korva niidu puhul on võimalik, et sõnaga *korva* sai kõnelda Väikese Emajõe lõigust, kus see voolas luhamaastikus mitme haruna, mitu haru kõrvuti. Korva kohanimi peaks sel juhul olema küllalt vana ja kasutajate jaoks hämardunud, nii et sellega pole enam seostatud muutuse *o > õ* läbi teinud sõnu *kõrv* ja *kõrval*. – MF, ES

BHO II: 297; EAA.1381.1.27, L 1; Mellin; SPK: 180–181

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=korva+niit&F=M&C06=en>

Kärnjärv [*ˈkärn_järv*], kirjak ka *Otepää Kärnjärv* Ote – järv Valga maakonnas Otepää vallas Sihva ja Mäha piiril (Pühajärve ms), 1825 *Kern jerw*. ⇒38C2 • Asub Annimatsil. Täpsustav täiend Otepää eristab järve teisest tuntud Kärnjärvest, Pindi Kärnjärvest Võrumaal. Nime häälikuliseks aluseks sobivad nii *kärn* : *kärna* ‘koorik, korp; nahahaigus’ kui ka *kärn* : *kärni* ‘kirn’. Esimesel juhul võiks nime seletada nii, et sellest järvest võis saada kärnasid tekitava nahahaiguse; teisel juhul võis järv kuju poolest meenutada kirnu, aga see seos ei ole nii selge. – MF

EAA.1368.1.12, L 1; EMS: *kärn*¹, *kärn*²; KN; KNAB

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=k%C3%A4rnj%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Laanemetsa [*laane_metsa*] <-`metsa>, koh *Lanna\_mõtsa* <-`mõtsa>, koh ka *Laanõ_mõtsa* Har – küla Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 Taheva vallas, mõis, sks *Lannemetz*, 1541 *Lanemets* (küla), 1551 *Lannemetz* (mõis), 1582 *Lanameczkul*, 1638 *Laanmets*, *Lannamets*, 1688 *Lennemetz Hoff*, 1798 *Lañemetz*, 1826 *Lanemõts*. ⇒43B3
 • Väike mõis ja küla on kogu aeg püsinud samades piirides. 1890. a-tel liideti Laanemetsa vallaga Koikküla ja Taheva vald. 1920. a-test on Laanemetsa asundus, al 1977 küla. Kohanime on juba pikka aega kasutatud nii *Lanna-* kui ka *Laane-* algulisena. Algusosa sisaldab maastikule viitavat sõna *land* : *lanna* ~ *lannu* ‘seisva veega looduslik lomp, pooleldi kinnikasvanud järv’. Sõna tähenduse hämardudes on sellest XIX saj tõenäoliselt rahvaetümoloogia teel saanud *laan* ‘laas (mets)’. Kuid on ka võimalik, et veekogu tähendaval sõnal on kogu aeg eksisteerinud pika *a*-ga hääldusvariant **laan(d)*. Nime järelosa on *mets* ~ *mõts*. Mõisat on XVII saj nimetatud ka poolakast omaniku järgi (1627 *Swentczidzken Hoff*, 1638 *Swansitzki*). Laanemetsa edelaosa tuntakse Laagustõ nime all. Laanemetsa küla on 1977 liidetud Juuristu, Keiri ja osa Pügeri külast. – MF
 BAL: 656; BHO: 289; EAA.308.2.167, L 1; Mellin; PA I: 74; Rev 1624/27 DL: 98; Rev 1638 I: 212; Uustalu 1972: 79
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=laanemetsa&F=M&C06=en>

Laguja <-sse ~ -le> Ote – küla Tartu maakonnas Nõo vallas (Pangodi ms), 1582 *Lagoya*, 1601 *Laggia Kuelle*, 1638 *Laggojekyllo*, *Laggoyakyll*, 1749–1762 *Laygoja külla*, 1796 *Dorff Laggoja*, 1909 *Dorff Ljapuja*. ⇒39A1 • Küla on nime saanud Laguja ojalt. Varem on see olnud **Lagaoja*, mis on lõunaeesti keeles ‘lai oja’. Külanimi on olnud alguses **Lagaojakülä*, mis on hiljem lühenenud *Lagojaks* ja siis muutunud *Lagujaks*. Samas on võimalik, et sõnakuju *oja* ~ *uja* on varieerunud ka Tartumaal. Ojanime puhul on liigisõna nimes topelt: *Laga* + *oja* › *Laguja* + *oja*. Ojanimi on igal juhul vanem kui külanimi. – MF
 BAL: 610; BHO: 314; EAA.1260.1.9:269, L 269p; ENE: IV, 338; EO: 48; KNAB; Mellin; PA I: 47; Rev 1601: 26; Rev 1638 I: 82
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=laguja&F=M&C06=en>

Lepa <-le>, koh *Lepä* Har – küla Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 Taheva vallas (Koikküla ms), 1688 *Leppora*, *Lippare*, 1782, 1798 *Leppa* (karjamõis), 1826 *Leppa Krügerin Trina*, 1839 *Leepenhof*, 1909 *Leppenhof*, u 1900 *Лепенгофъ*. ⇒43B3
 • XVII saj lõpus veel taluna kirja pandud Lepa muudeti XVIII saj jooksul karjamõisaks. 1920. a-tel jagati karjamõisa maad asundustaludeks ja tekkis Lepa küla. Eesti-läti keelepiiril asuva Lepa puhul on näha võõrapärase nimekuju võistlevat seisundit juba esmamainimisest alates (*Lippare*). XIX saj saavutas läti-saksapärase *Leepenhof* ülekaalu. Kui eestipärane nimi näib sisaldavat puunimetust *lepp*, siis lätipärase nimes (vana kirjaviisi kohane *ee* loeti *ie*-ks) võiks leiduda sõna *liepa* ‘pärn’. Kui usaldada 1688. a nimekuju *Leppora*, siis on see algselt olnud ojanimi. Tegemist võib olla ka Trapene mõisa Leppura (Lepuri) talust Mõniste lõunapiirilt siirdunud talupojaga. Lepa omaette piirkond on Präägi, küla on 1977 liidetud ↑Juuta. Veel on Lepa piires kunagise Koikküla osa Ujumõtsa kolk (talud Uju ehk Ujuste oja piirkonnas). Vrd Leppura. – ES, MF
 BAL: 655; Dunsdorfs 1974: 259; EAA.308.2.167, L 1; EAA.1295.1.754:43, L 41; Hupel 1774–1782: III, 294; Mellin; Rücker; Vene TK 42
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=lepa&F=M&C06=en>

Leppura [*ˈlepp_ura*] <-sse> Har – paik (küla) Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas (Mõniste ms), 1797 *Leppora Hans*, *Leppora Henno* (talupojad), 1826 *Leppora* (tal), 1839 *Lepporra*, 1907 *Leporra*, 1923 *Leppuri* (talud). ⇒44A4 • Liideti 1977 Karisöödi külaga. 1684. a kaardi järgi on hilisemas Leppura talus olnud *Tunno Mert*, Leppura nimi tuleb aga esile üle Läti piiri Lepuri (eesti keeles Üle-Leppura) talu juures (*Lepora Peeter under Adzell*, st Leppura Peeter Koivaliina mõisast). 1744 on kadunud *Mustamõtsa küla all üles loetud ka *Leppure Jacob*, seega on lisanimi lähiümbruses juba olemas olnud. Leppura nimi on praegusele Leppura talule kinnistunud XVIII saj lõpul. Nii Eesti kui ka Läti poole nimi on sama algupära ja koosneb kahest osast: puunimetusest *lepp* ja sõnast *ura* (mõnel pool ka *ora*) ‘oja, väike jõgi’. Läti nimi Lepuri on mitmuses. – MF
EAA.308.2.171, L 1; EAA.567.3.168:17, L 14p; EAA.1295.1.214:103, 104, L 102p, 103p; EAA.1295.1.756:99, L 90; EAA.2072.9.625, L 1; ÜAN
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=leppura&F=M&C06=en>

Mustjõgi [*ˈmust_ˌjõgi*] Har, Krl, Rõu – jõgi Valga ja Võru maakonnas, Koiva lisajõgi, 1563 *Mycmosecu*, 1627 *Schwartzbeche*, *Fursche Beche*, *Thaywa*, *Scharra*, 1638 *Schwartzbeche*, *Fyrische beche*, 1684 *Swart Beck*, 1685 *Swart Becken*, 1798 *Schwarzbach*, 1863 *Mustajõggi oder Schwartzbach*. ⇒43B4 • Varasemad kirjapanekud nimetavad jõge ka Tsooru (*Fierenhof*) või Taheva järgi või kasutavad saksakeelset samatähenduslikku nime *Schwarzbach* (‘must oja’). Mõistatuslik on 1627. a nimi *Scharra*, mis võib olla sama päritolu kui ↑Saru. Et ka Mustjõe nimi oli samal ajal kasutusel, näitab kaudselt 1561 mainitud asustusnimi *Mycmosepu* Vana-Roosa kandist, aga veel otsesemalt esmamaining *Mycmosecu*, milles liigisõna *jõgi* on asendatud liigisõnaga *vesi*. Mustjõgi ja Mustoja on harilikud vooluvete nimed. Selle Mustjõe puhul mainivad elanikud aeglast voolu, sellega seotud sügavust, mudasust ja vee läbipaistmatust. – ES, MF
EAA.308.2.168, L 1; EAA.308.2.170, L 1; EAA.1295.1.668, L 1; Faster 2013b: 47; Rev 1624/27 DL: 87, 94, 95, 99; Rev 1638 I: 48,185; Selart 2016: 90; Truusmann 1897a: 41
Märkus. Lisatud varasem maining 1563. 2019-05-29T22:44:12.
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=mustj%C3%B5gi&F=M&C06=en>

Nahijärv [*nahi_ˌjärv*], rahvak *Juksi järv* Ote – järv Valga maakonnas Otepää vallas Vidrike külas (Pilkuse ms), 1638 *Nahajerw*, 1750 *Naehjerw*, 1903 *Nahhi jerw*, 1934 *Nahi järv*. ⇒39A2 • Juksi järve nimi on saadud Juksi talult. Nahijärve nimi jääb aga hea seletuseta. Nime esmane üleskirjutus võib olla juhuslik ja on ehk seotud läheduses asuva Nahajärvega. 1628. a on Pilkuse mõisas elanud talupoeg *Nacki Peter*, kelle lisanimi võib olla järvenimega seotud. Eestis on veel Nahesaare talu (Amb) ja Nahe küla (HJn). Kaks Nahi talu on ka Lääne-Soomes Loimaa kandis. Nende näidete põhjal võib arvata, et sellise algusosaga nimed on mingit moodi seotud asustusega. – MF
EAA.2469.1.675, L 1; Karttapaikka; KN; KNAB; Rev 1624/27 DL: 109; Rev 1638 I: 10; RGADA.274.1.226:657, L 644p
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=nahij%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Neitsijärv [*ˈneitsi_ˌjärv*], rahvak varem ka *Näitsk_ˌjärv* Ote – järv Valga maakonnas Otepää vallas Pühajärve külas, 1638 *Neitzejerwe*, 1824 *Neitzik Jerw*, 1825 *Neitze Jerw*, 1937 *Neitsi järv*. ⇒39A2 • Pühajärve ühes otsas mõisahooned lähedal asetsev järv, mille nime aluseks on sõna *neitsi* ‘puutumatu tüdruk’. Varem on seda kohalikus keeles kutsutud ka Näitskjärveks, mis tuleneb samatähenduslikust sõnast *näits(i)k*.

Rahvas on arvanud, et Näitskjärve nimi tuleneb selle mädast ehk nätskest põhjast, kuid see on kindlasti rahvaetümoloogia. Nime taust võib olla hoopiski mütoloogiline, sest läheduses on ka Pühajärv. Soome kohanimesed esinevad nii mõnelgi korral *Neitsi-*, *Püha-* ja *Hiie*-algulised nimed koos ja nende taust on samuti mütoloogiline. □ *Neitsijärv on saanud rahva jutu järgi niiviisi. Noh, oli esimese öö õigus ja tüdruk pidi minema sinna mõisniku juurde. Ja ta ei läinud sinna mõisniku juurde, ta läks ja uputas enda ära sinna. See peab ikka ammu olema, kui see esimese öö õigus kehtis ja mõisnikul oli täis võim käes.* (2004) – MF

EAA.1368.1.11, L 1; EAA.1368.1.12, L 1; KM: EFA II 47, 42 (3) – 2004; KN; KNAB; Rev 1638 I: 58; SPK: 288

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=neitsij%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Peeli jõgi [*ˈpeeli jõgi*], koh *ˈPiili oja* Har, Rõu – jõgi Võru maakonnas Rõuge vallas, 1563 *на ручью на| Пиле*, 1839 *Peeli Fl.*, 1872 *Peele Bach*. ⇒44A4 • Peeli jõgi ehk Piili oja on Vaidva jõe lisajõgi. Nime tuntakse ka jõeäärsete talude ja heinamaade paikkonnanimena; Piili küla liideti 1977 Tunduga. Piili nimekuju on kohalik ja algupärane, ent selle tähendus tundmata. Jõenime on raske siduda vana isikunimega *Pylo*. Vrd Piilse. – MF

EAA.1402.1.43, L 1; KN; Rücker; Selart 2016: 91; Stoebe 1964: 63

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=peeli&F=M&C06=en>

Peetri jõgi [*ˈpetri jõgi*], koh *ˈPiitre jõgi*, koh varem *ˈPiitre _egi*, rahvak aj *ˈIhte jõgi* – jõgi Eestis ja Lätis, läti *Melnupe*, 1798 *Petersbach*, 1839 *Petri Fl.* ⇒43C4 • Peetri jõe nimi on suhteliselt uus. Üks oletus on, et see on tekkinud rahvapärase nimena paljude Peetrite järgi, kes elasid jõe ääres XVII–XVIII saj. Vrd Juulamägi (Vas), mitmete Juulade järgi. Teine võimalus on seostada jõe nime kadunud *Jakapiitre taluga (nt 1805 *Jakkapeter Johann*). Peetri jõgi (läti keeles *Melnupe* ‘mustjõgi’) ja Mustjõgi on põhimõtteliselt ühe jõe kaks haru, seepärast on nimed eri keeltes erinevad. Varasem jõenimi pärineb Ihte kültalt (†Tursa). Sellele viitab 1638. a üleskirjutus *Vchitkulle Jegge*. Ihte nime päritolu pole teada. – MF

EAA.567.2.581:5 L 4p; Faster 2013b: 47; Mellin; Rev 1624/27 DL: 217; Rücker

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=petri&F=M&C06=en>

Pihkura [*ˈpihk_ura*] <-le>, koh <pääle> Har – paik (küla) Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas (Mõniste ms), 1869 *Pihkora* (tal), 1907 *Pihkurra* (tal), 1900 *Pihkura* (küla). ⇒44A4 • Liideti 1977 Tundu külaga. Rootsi-aegsel kaardil pole Pihkura kohal ei talu ega isegi põllumaad. Nimi puudub ka 1826. a hingeloendis. Pastor Kolbe koostatud Hargla koguduse liikmete nimekirjas 1869 on mitu perekonda, kelle elukohaks on märgitud *Pihkora*. Talu on seega asutatud tühjale kohale, arvatavasti talumaade kruntimise käigus XIX saj keskel. Talu on nime saanud ojalt, Pihkura oja nime tuntakse tänapäevalgi. Nimi koosneb sõnadest *pihk(a)* ‘vaik’, mida tuntakse tänapäeval soome keeles, ja *ura* ‘oja, väike jõgi’. – MF

EAA.1295.1.226:31, L 58; EAA.2072.9.625, L 1; KNAB

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=pihkura&F=M&C06=en>

Põrgujärv [*ˈpõrgu_järv*] Har – järv Võru maakonnas Rõuge vallas Koemetsa külas (Saru ms), 1907 *Perrat Jerw*, 1964, u 1990 *Põrgujärv*, 2002 *Põrgujärv*↓ (*Peräjärv*). ⇒44A3 • Põrgujärv asub Ubajärvega niisama soisel pinnasel. Järve on nimetatud ka Peräjärveks. See asub suurematest küladest kaugel soode vahel metsas. Kõrvaliste

kohtade nimesid moodustatakse sageli sõnaga *perä* 'pära, tagumine ots'. Sama sisu kannavad nimeandjate jaoks Põrgu-nimed, näiteks Konnumäe järve (Krl) on mõnes teoses nimetatud Põrgujärveks. Nii Põrgu- kui ka Perä-nimedel on sama sisu: koht kusagil väga kaugel, kõige tagumises otsas. – MF

EAA.2072.9.626, L 1; EJN 1964: 156, 160; Eesti PK 20; KNAB

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=p%C3%B5rguj%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Päästjärv [*ˈpääst_ˈjärv*] Ote – järv Valga maakonnas Otepää vallas Meegaste külas (Arula ms), 1638 *Affwajerw*, 1909 *Pästjerw* (karjamõis), 1948 *Пеүстъярве*. ⇒38C2 • Tõenäoliselt on järvel olnud kaks nime: *Alajärv, millele viitavad Alajärve talud, ja Päästjärv, mille järgi on nimetatud karjamõis. Mõnel kaardil esineb veel nimi Peräjärv, kuid see on eksitav ja rahvas ei ole seda nime siinse järve kohta kasutanud. Järve mainitakse esmakordselt 1638. a revisjonis nimega *Affwajerw*, mis on ilmselt üleskirjutusviga (peaks olema *Allajerw*). Järve juures on olemas Alajärve talu ja sellest lääne pool on kaks Mäejärve talu ning kinnikasvanud järveke, mis võis olla *Mäejärv. 1909. a Richteri aadressiraamatus mainitud Päästjärve karjamõisa asukoht pole teada. Päästjärve nimi sisaldab arvatavasti sõna *pää* 'pea', liidet *-ste* ning sõna *järv*. Üks oletus on, et Päästjärve ja Arula mõisa lähedal asuvat Peräjärve on nähtud koos kui paari *pää* ja *perä* 'pära'. Teine võimalus on, et järvenimes sisaldub kadunud asustusnimi. Vrd nt Päästu talud ligastes (Krl). – MF

BAL: 611; KNAB; NL TK 25; Rev 1638 I: 89

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=p%C3%A4%C3%A4stj%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Pühajõgi² [*püha_ˈjõgi*], koh *Pühä_ˈjõgi*, rahvak aj *Pühä Võhandu* Kan, Ote, Urv – jõgi Põlva ja Võru maakonnas, 1684 *Helige Beck*, *Helige Bäckén*, 1798 *Wöhhandu Fl.*, *Pühhajõggi*, 1839 *Pühha Fl.* ⇒44C1 • XX saj on Võhandu jõe ülemjooksu Vagula järvest Kauru järveni (Ilmjärveni) tuntud Pühajõe nimega. XVII saj kirjalikes allikates on olukord teistsugune – alamjooksul ei kasutatud Võhandu nime, vaid nimetati jõge asustusnimedega: Kirumpää jõgi, Räpina jõgi. Just ülemjooksul on jõge tuntud siis Võhandu nimega, nt 1638 on Sõmerpalu kohta kirjas, et piirkonnast voolab läbi jõeke nimega Võhandu (*wæhand*), mis saab alguse Otepää Ilmjärvest. 1627 on Kärgulas olnud küla *Wohanda* (†Sulbi²) ja Linnamäel küla *Wiehandt* (†Alapõdra). Pühajõe nime ei esine kirjalikes allikates enne XVII saj lõppu. Kirjalikult hakati Pühajõge enam mainima pärast J. Gutsclaffi kirjeldatud Võhandu jõe pühaks pidamist ja Pühajõe vastuhakku 1642. a. Esimene kirjalik nimekuju *Helige Beck* 'püha oja' leidub Kärgula mõisa kaardil 1684. Jõe pühaks pidamist kinnitavad kohanimed Pühikmägi ja Pühälätte mõts Ilmjärvel Kolju (Kol'u) koolimajast põhja pool (1825. a kaardil *Pühhicke Meggi* ja niit *Pühhalätte*). Püha läte, mille sees olid enne Teist maailmasõda puust rakked, olevat jäänud kuivaks, kui lättest ülevalpool süvendati tee läbi mäekülje. 1979. a ilmunud Eesti NSV jõgede nimestik määratles Võhandu alguse Vagula järvest, Pühajõe suudme Vagula järves ja lähte hoopis Sirvaste külas. Traditsiooni järgi tuntud Ilmjärvelt algav ülemjooks sai nimeks Sillaotsa jõgi Sillaotsa talu järgi Koorastes. 1982 liideti Pühajõgi Võhandu jõega ja määrati ülemjooks ümber Saver-nasse. 2014 sai traditsiooniliselt tuntud ülemjooks, vahepealne Sillaotsa jõgi, tagasi oma ühe ajaloolise nime Pühajõgi (Pühajõgi). Vrd Ilmjärve, Võhandu jõgi. – ES, MF EAA.308.2.182, L 1; EJOK 1986; Loopmann 1979: 38, 40; LVVA.6828.4.385, L 1; Mellin; Rev 1624/27 DL: 61, 101; Rev 1638 I: 146; Rücker

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=p%C3%BChaj%C3%B5gi&F=M&C06=en>

Pühajärv [püha_järv], koh ka *Pühä_järv* Ote – järv Valga maakonnas Otepää vallas, 1510 *die| heilige See* ('püha järv'), 1628 *Poeha Jerwe*, 1638 *Pyhajerwe*, 1684 *Pöha Jerw*, 1825 *Pühha Jerw*. ⇒39A2 • Pühajärve on peetud Eesti üheks ilusaimaks järveks. Pühajärves on rahva teadmise järgi seitse saart, sh Inussaar, Kloostri Saar, Lepässaar, Sõsarsaared. Järvel on ka palju lahtesid ja mitu poolsaart. Soomes tähistab Pühajärvi sageli mingit piiri, kuid pole teada, et Otepää Pühajärv oleks mingi eriti põlise piiri märkija. Tegemist on pühaks peetud ja peetava järvega, sellest ka nimi. Vrd Pühajõgi. – MF
Bfl: I, 741; BHO: 109–110; EAA.1368.1.12, L 1; EAA.308.2.92, L 1; Eesti PK 20; ENE: VI, 339–340; KN; Rev 1624/27 DL: 114; Rev 1638 I: 58; SPK: 357–358
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=p%C3%BChaj%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Pühajärve [püha_järve] <-le>, koh ka *Pühä_järve*, koh varem ka *Pühäre* Ote – küla Valga maakonnas Otepää vallas, mõis, sks *Heiligensee*, *Wollust* (varem), 1782 *Pühha-järv* (mõis), 1836 *Heiligensee* (mõis), 1922 *Pühajärve* (küla). ⇒39A2 • Mõisat mainitakse esmakordselt, aga nimeta, 1398. a. Järgnevad kirjapanekud on *Võluste või *Valuste nimega (1417 *Wollust*, 1508 *Hof Wollust*; külane 1582 *Waliusth*, 1628 *Walluste*, 1749–1762 *Walluste Dorf*). Kuigi mõisat on mainitud varem, näib nii, et mõisasüda on nime saanud seal varem eksisteerinud küalt, sest *ste*-lõpp viitab eestipärasele nimele. Nimi oli kasutuses kuni XIX saj keskpaigani, ent tänapäeval on see tundmatu. On teada, et kohalikud elanikud kutsusid mõisat juba XVIII saj lõpul Pühajärve nimega (*Pühajärv*). 1836 lasi omanik oma valdused saksa keeles ümber nimetada *Heiligensee*'ks, mis vastab tähenduslikult eestikeelsele Pühajärve nimele. 1920. a-tel tekkis Pühajärve asundus, mis 1977 muudeti külaks. Mõisa peahoone ümber on arenenud tänapäevane küla, mis on kokku kasvanud Otepää aedlinnaga. Pühajärve külaosad on Rüüvlikülä järvepoolses küljes ja Lillekülä maanteest põhjas. Kaugemad paigad on loodes Kannistiku ja Laose, viimane nimi on karjamõisa järgi. □ *Otepään oli kuningas Pühan, sellega oli ka järvel Pühani nimi. Otepää kuningal oli 12 last. Siss lask Pühan järve täita 12 saart, ega latse jaoks üits. Üte saare täitmise jaoks oli tarvis 1000 paari härgi. Talvega saanu üits saar valmis. Nendest om säitse saart alles, viis saart om aga ära vajunu, nii on suvisel ajal umbes 4 jalga vett pääl. Pühajärve mõisa om ollu kesk valda enne Põhjasõda, Vooluste mõisa nime all. Pääle Põhjasõja om mõisa tehtud sinna, kus ta om praegu, Pühajärve veere pääl. Siss oli ikka Vooluste nime all. Kui Villapoi Pühajärve mõisa omanik oli, siis lask tema Riian nime muuta. Nii et Pühani järvele sai nimeks Pühajärv ja mõisale Pühajärve mõisa. See nime muutmise maksis Villepoil 2000 hõberubla. Vanarahva mälestuse järgi, et sääl, kus asub nüüd mõisa, olnud enne klooster. See tee, mis kõrtsi mant mõisade üle tuleb, olevat vana Juudas täitnu umbes 140 aastat tagasi. Vesi om katsipidi üle tee lainetanu. Siis hakkanu mõisniku katsipidi teed järve täitma. Nimelt Paumann, Sampson, Strük ja Srenk. Srenk täitis põhjapoolse osa järve näiteks kandudega täis. Ja Siivest täitse viimase osa, ja tegi suure tee üle. (1939) Vrd Pühajärv. – MF
BHO: 109; EAA.1260.1.9:153, 316, L 154p, 317; ENE: VI, 340; KM: ERA II 242, 283 (3) – 1939; KN; KNAB; LGU: I, 150, 197; PA I: 76; Rev 1624/27 DL: 114; Uustalu 1972: 201–202
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=p%C3%BChaj%C3%A4rve&F=M&C06=en>*

Saru <`Sarru ~ -le> Har – küla Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas, mõis, sks *Saara*, 1386 *Sarrega*, *Sarrego* (vakus, küla), 1419 *Sargo* (vakus), 1443 *Tzergo* (vakus), 1449 *Tzargo* (vakus), 1529 *Sarck* (mõis), 1542 *Sarge* (mõis), 1627 *Sara Moysa*, 1638 *Sarwehoff* (mõis), 1684 *Sarwe kylla*, *Sarwe hoff*, 1744 *Saru* (mõis), *Sarukülsche Krug* (kõrts), *Sarrokkull ~ Sarrakull*, *Sarro*, *Sahrüküll* (küla), 1782 *Sahren*, *Saru*, 1798 *Saro* (karjamõis), 1839 *Sara* (mõis), *Saaruweski*. ⇒44A4 • Saru on tänapäeval Eesti pikim ridaküla. Sellise asustuspildi on tinginud maastik: kõikide põlistalude krundid küünivad pikkade ribadena jõest metsani. Krunte läbib Võru–Valga maantee, mille ääres paiknevad reana majapidamised. Saru mõis ja küla on pikka aega eksisteerinud kõrvuti. Saru mõisa maale 1920. a-tel rajatud asundus (Sarumõisa) liideti 1977 Hürova külaga. Külanime päritolu kohta arvatakse harilikult, et nimi tuleb sõnast *sarv* (*sarv* : *saru*, nagu *järv* : *järu*). Varaseimad kirjanekud enne XVII saj seda arvamust siiski ei kinnita, samuti puudub hea motivatsioon vana küla nii nimetada. Külanime lähteks pole ka ilmselt isiku- ega talunimi, vaid selleks võib olla kadunud sõna **saarg(u)* : **saaru* (nagu *veerg* : *veeru*) > *Saru*, mille tähendus võiks olla sama mis soome murrete, vepsa ja lüüdi sõnal *sar(a)* < **sa(a)ra* ‘oja, jõeharu’. Sõna esineb tihti liigisõnana vepsa jõenimedes. Siinsel juhul on sõna võinud tähistada peajõe Mustjõe kui üht Koiva haru (vrd 1627 jõenimi *Scharra*) või siis ühte lõiku jõel, kuhu suubub mitu harujõe. Saru on olnud selle jõe äärne vana tuumikküla. Saru asendit vaadates sobib selline seletus hästi, sest siin voolab Mustjõkke mitu harujõe: Uskuna oja, Vaidva jõgi ja Peetri jõgi. Suur küla koosneb eri osadest, millest mõni on olnud varem omaette küla. Andrusõl (küla kuni 1977) paiknesid Saru vallamaja, kool ja raamatukogu, nimi pärineb isikunimelähtesest talunimest. Saru põhiosas paiknevad põlistalud, seda on mõnikord varem jagatud Mäekülaks ja Alakülaks, ent nende piirid ja paiknemine on ebaselged. Läänepoolset osa tuntakse Konnuvere nime all. Veel edasi lääne poole on Lauavabriku, endise Saru raudteejaama (1896–1970) juurde moodustunud tööstusküla (kuni 1977 Saru asund), nimetatud Saru lauatehase või lauavabriku järgi. – MF

EAA.308.2.167, L 1; EAA.308.2.170, L 1; EAA.308.2.172, L 1; EAA.567.3.168:7, 9, 12, 20, 28, L 6, 6p, 9p, 17p, 26p; EAA.1865.2.1/4:13, L 13; EAA.1295.1.756:142, L 132; ENE: VII, 94; Faster 2013b: 48–51; Hupel 1774–1782: III, 294; LGU: I, 119, 208, 312, 338; LGU: II, 485, 890; Mellin; Mullonen 1988: 28; Rev 1624/27 DL: 87, 99; Rev 1638 I: 216; Rücker

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=saru&F=M&C06=en>

Sooblase [*`sooblase*] <-le>, koh *`Suublasõ* <-lõ> Har – küla Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 Taheva vallas (Taheva ms), 1688 *Soblas*, *Sablas*, 1805 *Soblasse Karl*, *Soblasse Peter*, 1826 *Soblasse*, 1839 *Solbasse* (**Soblasse*), 1864 *Soblasse*, u 1900 *Ала-Соблазе*, *Мяэ-Соблазе* (talud), 1970 *Sooblase* (küla). ⇒43C3 • Sooblase on XVII saj olnud talu Taheva külas. Külana on kirjas XX saj II poolest (1970). Perekonnanimede paneku ajal anti sealsele rahvale perekonnanimeks *Soomlais*. Talu lähedal on olnud talu järgi nimetatud heinamaa Soobla kond (1864 *Sobla Kond*). Nime algusosa tuleb ilmselt sõnast *soo*, aga järeloa jääb hea seletuseta. Võib-olla on nimi juba enne dokumentidesse jõudmist lühenenud ja sisaldab sõnu *soo* + *päälse*. Teisalt võib tegu olla vähetuntud liisnimega, vrd 1544 *Toc Sublas* Rannus. Sooblasega on 1977 liidetud ↑Vallikülä. – MF

Dunsdorfs 1974: 259; EAA.308.2.167, L 1; EAA.567.2.590:3, L 2p; EAA.1295.1.754:104, 105, L 101, 102; EAA.1376.1.4, L 10; EAA.2486.3.243, L 25; KNAB; PA I: 232; Rücker; Vene TK 42

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=sooblase&F=M&C06=en>

Taheva <-le> Har – küla Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 Taheva vallas, mõis, sks *Taiwola*, 1541 (*Wacke*)| *Tayewes*, 1551 *Tayuen*, *Tayues*, 1564 *Таговецъ*, 1582 *Thaiwenkul*, 1627 *Taywa*, 1688 *Taiwola*, *Taiwula*, 1711 *Taiwala*. ⇒43C3 • Taheva nimi on praegusesse asukohta üle kandunud XX saj, mõjutajateks Taheva mõisa järgi nimetatud raudteejaam (kuni 1977 Taheva asund) ning hiljem Taheva metsapunkt (Metskonna küla, liideti 1977 Tahevaga). Praeguse küla nimi oli varem ↑Kaaramõisa. Ajalooline Taheva mõis ja küla asusid lõuna ja kagu pool. Taheva mõis rajati XVII saj, selle maale tekkis 1920. a-tel asundus, mis 1977 liideti Tsirgumäe külaga. Vana Taheva küla vastab praegusele Hargla ja Sooblase külale. Üks võimalus Taheva nime seletada peitub esimeses üleskirjutuses. Seal esinev *-wes* võib viidata sõnale *vesi*, mis on sage komponent eriti Sise-Soome järvenimedes. Eesti kohanimedes *vesi* levinud ei ole (v.a näiteks ↑Mustvee). Rahvasuus on variant *Taivakülä*, mida on analüüsitud kui *taevas* + *küla*. Tõepärasem on, et nime aluseks on sõna *taive* ‘käänukoht, käänak’, mitte samatähenduslik *taival* ~ *taipale*, nagu varem arvatud. Taheva juures suubub Mustjõgi Koiva jõkke ja seda veeteed Riiga on kasutatud veel XX saj. Ka Soome mõningaid *Taivas*-algulisi nimesid võiks seostada just sõnaga *taive*, mitte *taival*. XVI saj on *Thaywa*, *Staiwa* olnud Mustjõe varasem nimi. Praeguse Taheva külaga on 1977 liidetud Matimäe küla. Vrd Hargla², Kaaramõisa, Sooblase. – MF
 Ambus 1960: 743; BHO: 576; EM: 103; Faster 2013b: 44–46; PA I: 74; SSA: *taival*; Tarvel 1975: 552–553; Uustalu 1972: 131
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=taheva&F=M&C06=en>

Tsõõrikjärv [*tsõõrik_järv*] San – järv Valga maakonnas Valga vallas Väljakülas, 1814 *Kuicksilla Jerw*. ⇒43B1 • Varem on järvel olnud sillakoha järgi antud nimi Kuiksilla järv. Mõnel kaardil on seda järve nimetatud ka Presnikovi järveks, ent too asub Tsõõrikjärvest 1,3 km põhja pool Lossiküla lähedal. Hiljem on järvele nimi saanud selle kuju järgi: *tsõõrik* on lõunaeesti keeles ‘ümmargune’ ning see omadus on hea koha eristaja. Järv on suhteliselt ümmargusem kui teised lähieümbruse järved. – MF
 EAA.1874.1.2540, L 1; Saar 2008: 107
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=ts%C3%B5%C3%B5rikj%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Ubajärv [*uba_järv*] Har – järv Võru maakonnas Rõuge vallas Koemetsa külas (Saru ms), 1386 (*See zu*)| *Uppehawde*, 1627 *Hubba Jerw*, 1638 *Vbbj Jerwe*, 1744 *Huba hawa*, 1798 *Ubba S.*, 1839 *Ubbahawa S.*, 1907 *Abbahawa Jerw*, u 1900 *Оз.*| *Уба-ярвъ*, u 1920 *Uba j.* ⇒44A3 • Ubajärv jääb Saru ja Vana-Antsla mõisa piirile ja on olnud soisest pinnasest hoolimata tähtis kalajärv, sellest ka küllalt varane mainimine. Nimi on varem olnud pikem, *Ubahavvajärv või *Ubahaavajärv. Keskmise nimeosa väljalangemine on kolmeosalistes nimedes sage. Nimes on lõunaeesti sõnad *huba* ‘pude, rabe, mäda’ ja *haud* : *havva* (mida on varieeritud *haava*) ‘auk, lohk’. Nime põhjal on tegu tüma augu taolise järvega. Järvele on raske ligi pääseda, sest kaldad on soised. – MF
 EAA.567.3.168:9, L 7; EAA.2072.9.626, L 1; Eesti TK 42; LGU: I, 119; Mellin; Rev 1624/27 DL: 99; Rev 1638 I: 217; Rücker; Vene TK 42; VMS: II, 594
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=ubaj%C3%A4rv&F=M&C06=en>

Ura² <‘Urga ~ -sse ~ -le’ Har – paik (küla) Võru maakonnas Rõuge vallas, kuni 2017 Mõniste vallas (Mõniste ms), 1826, 1858 *Urra*, 1907 *Alla Silla*. ⇒44A4 • Ura talu on Tiitsa talust välja ehitatud 1826. Tänapäeval kannab Ala-Silla nime, mida rahva hulgas praegu ei tunta. Laiemalt on tuntud paikkonnanimi Ura, kuni liitmiseni Villikega 1977 oli Ura küla. Talu on nime saanud ojalt, mis voolab talu lähedal Peetri jõkke. Vanemas lõunaeesti keeles tähendas *ura* väikest jõge või oja. – MF
EAA.1295.1.756:97, 111, L 88, 101; EAA.1865.1.136:49, L 48p; EAA.2072.9.625, L 1
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=ura&F=M&C06=en>

Vaidva [ˈvaidva] – jõgi Eestis ja Lätis, läti *Vaidava*, 1627 *Waydjeggi*, 1790 *Widdau Bach*, 1867 *Waidau Fluss*. ⇒44A4 • Lätikeelse nimekuju *Vaidava* viimane osa *-ava* (eestikeelses nimekujus *-va*) esineb paljudes Läti veekogunimedes ja on sama päritolu kui ladina *aqua* ‘vesi’. Nime algusosa *Vaid-* jääb aga hämaraks. Siiski on Ruusmäe kandist üles kirjutatud nimi **Vaidjärv* (1627 *See Wayde*), mis on tõenäoliselt Vaidva jõega seotud. Nimi võib tähistada Murati järve, millest Vaidva jõgi algab. Murati järve nimi on saadud asustusnimest. Läti poolal Murati lähedal on tänapäeval olemas ka järvenimi *Vaidavas ezers* (‘Vaidva järv’), mis on antud kas Vaidva jõe järgi või on sellele üle kandunud nimi, mis tähistas esmalt Murati järve. Teine *Vaidavas ezers* asub Lätimaal Kocēni piirkonnas, ent see pole Vaidva jõega seotud. Siiski algab sellest järvest lühike jõgi *Strīkupe*, mille rööpnimeks on samuti *Vaidava*. Vaidava järve kuju on aga väga sarnane Murati järvega – mõlemad on piklikud. Niisiis võib Vaidva jõe nimi olla saadud järvelt. Mõnikord on arvatud, et jõenimi tuleb lätikeelsest tegusõnast *vaidēt* ‘oigama, ohkima, kaeblesma, hädaldama, halama’. Põhja-Lätis on teisi jõgesid, mille nimi tuleb häälditusverbist, ent kui algupärane on järvenimi, siis see ei kehti. Jõenime aluseks ei ole isikunimi nagu sarnasel Eesti külanimel Vaida. Vrd Murati. – MF
EAA.308.2.157; EAA.1402.1.43, L c-0-1; Rev 1624/27 DL: 85
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=vaidva&F=M&C06=en>

Valga² <‘Valka ~ -sse’ Val – linn Valga maakonnas Valga vallas, kuni 2017 linn omaette haldusüksusena, läti *Valka*, 1286 *Walko*, 1345 *Walken*, 1387 *Walk*, keskajal ka *Walkede*; sks *Walk*. ⇒43A2 • Valga on ainulaadne, kuivõrd pool sellest kuulub Eestile, pool Lätile. Valga on olnud tähtis koht, mida on varajastes allikates tihti nimetatud *oppidum*’iks, st linnaks. Ametlikud linnaõigused sai Valga siiski alles 1584. Nimi ise on esmakordselt kirja pandud 1286 Riia linna võlaraamatus, kus on märgitud kaks võlgnikku *Johannes clericus de Walko* ja *Johannes Stedinc de Walko*, mõni aasta hiljem *Thidericus de Walco* (ka *Walke*). Arvatavasti oli tegemist Valgast pärit kaupmeestega. Valga ühe nimena on allikates käibel olnud ka *Põdeli (1369 *Podel*, 1383 *Podelis od. up den Valk*), mis tänapäeval on Valgast läbi voolava jõe nimi (↑Pedeli jõgi). 1383. a üleskirjutuse lõpposa võiks tõlkida „*Valk*’i peal või kohal“, nimi võib siin tähistada harilikku maastikukohta. Nime päritolu on otsitud mitmest *valk*-algulisest sõnast: *valk* ‘löömariistad, pistrik’, *valkama* ‘rängasti sadama, valgeks lööma, maadlema, võitlema’, *valkistama* ‘valgeks, valkjaks või heledaks tegema, pleegitama’, *valko* (*walko*) ‘välk, valguskiir, valgus’, **valketa* ‘valge’ jt. Kõigis seletustes jääb nõrgaks nimeandmismotiiv. Läti nimeuurija O. Bušs pakub, et nimi võiks olla seletatav ka sõnaga *valks* ‘oja’, kuid väidab ka, et sellise komponendiga nimed on levinud ainult Eesti piirist kaugel Kuramaal ja seepärast ei saa seda tõepäraseks pidada. M. Vasmeri arvates sisaldub nimes vene laen *volok* ‘paadi ülevedamise koht’. Seda sõna peetakse vene keeles slaavi omasõnaks, tegusõnast *волочить* ‘lohistama,

tirima, tassima'. Mitme uurija arvates aga pole vaja vaadata vene sõna, kui ka läti keeles on samatähenduslik sõna *valks* või *valka* olemas. See tuleb tegusõnast *vilkt* 'vedama'. Küsimus on, mis jõest mis jõele paate veeti. Üldiselt on arvatud, et paate veeti Pedelist Koivasse, mis ei ole aga arheoloogide kinnitust leidnud. Võimalik, et paate veeti Pedelist Sāde jõele ja saadi niiviisi välja Salatsi liivi aladele ning merele. Pedelilt pääses Väikesele Emajõe ja Võrtsjärvele, sealt Emajõe kaudu Tartusse ja Pihkvasse. Läti nimeuurija O. Buši arvates ei ole ka see seletus usutav. Tema arvates võib nime aluseks olla läti sõna *valgs* 'niiske', vrd läti *valga zeme* 'märg maa'. Valga tähtsamad linnajaod Eesti poolel on Kesklinn, ↑Laatsi, Priimetsa, ↑Puraküla, Rükkel, ↑Tambre ja ↑Toogipalu. Valga piires olid varem ka linnamõisad Kapsta (läti *Kāpostiņu muiža*, sks *Engelhardshof*), Oosuli ehk Oosoli (läti *Ozolu muiža*, sks *Alexandershof*) ja Vidriku (läti *Pidriķa muiža*, sks *Friedrichshof*). Läti Valgas eristuvad linnajagudena Piparciems ja Putras kalns (eesti k-s Pudrumäe). – MF

BHO: 644–645; Bušs 2003: 35; Bušs 2006: 65–68; EO: 264; Faster 2013b: 40–44; KNAB; Mägi, Veri 1976: 13; Saks 1984; Valgamaa 1932: 132, 546; Vasmer 1923: 75
<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=valga&F=M&C06=en>

Väike Emajõgi [*väike ema_jõgi*] – jõgi Valga maakonnas, 1627 *die| Embecke*, 1638 *Die| Embeck*, 1687 *Embeck*, *Embeck Fl.*, 1782 *Embach*, 1791–1798 *Korwa Fl.* ⇒38A1 • Harilikult on jõge kutsutud lihtsalt Emajõeks, ent ligastest ülesvoolu on selle kohta öeldud ka Korva jõgi, sest see voolab läbi Korva niidu. Suure ja Väikese Emajõe eristus on tulnud hiljem, kui on hakatud jõge nägema kahe eri jõena, mida lahutab Võrtsjärv. Võhandu voolab samuti järvest läbi, kuid seda nähakse ühe jõena. Emajõe nimi tähendab kõige tõenäolisemalt suurt jõge. Vrd Emajõgi. – MF

EAA.308.2.111, L 1; Hupel 1774–1782: III, 291; Mellin; Rev 1624/27 DL: 164; Rev 1638 I: 21

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=v%C3%A4ike+emaj%C3%B5gi&F=M&C06=en>

Kasutatud allikad

Ambus 1960 = Ambus, Ada. Lõuna-Eesti kohanimesid Pihkva kroonikais. – Keel ja Kirjandus 1960, nr 12, lk 736–743.

Ariste 1937 = Ariste, Paul. Ahikotus. – Eesti Keel 1937, nr 1–2, lk 34–38.

BAL = Adolf Richters Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. Bd. 1. Livland. Selbstverlag des Herausgebers, Riga 1909.

Bfl = Est- und Livländische Brieflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels- und Gütergeschichte Est- und Livlands, in Uebersetzungen und Auszügen. I Th. Dänisch und Ordenzeit. Hrsg. von F. G. Bunge und R. Toll, 1. Bd. Reval 1856; 2. Bd. Reval 1857; II Abt. Schwedische und polnische Zeit. Hrsg. von E. Pabst und R. Toll, 1. Bd. Reval 1861.

BHO = Baltisches historisches Ortslexikon. Teil I. Estland (einschließlich Nordlivland). Begonnen von Hans Feldmann. Herausgegeben von Heinz von zur Mühlen. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. Herausgegeben im Auftrag der Baltischen Historischen Kommission von Paul Kaegbein und Gert von Pistohlkors. Band 8/I. Böhlau Verlag, Köln–Wien 1985.

- BHO II = Baltisches historisches Ortslexikon. Teil II. Lettland (Südlivland und Kurland). Herausgegeben von Hans Feldmann und Heinz von zur Mühlen. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. Band 8/II. Böhlau Verlag, Köln–Wien 1990.
- Bušs 2003 = Bušs, Ojārs. Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni. Rīga 2003.
- Bušs 2006 = Bušs, Ojārs. The “Portages” in Latvian and Lithuanian Appellative and Toponomastical Lexicon. – The Significance of Portages. Proceedings of the First International Conference on the Significance of Portages, 29th Sept–2nd Oct 2004, in Lyngdal, Vest-Agder, Norway, arranged by the County Municipality of Vest-Agder, Kristiansand. Ed. by Christer Westerdahl. Archaeopress (BAR International Series 1499), Oxford 2006, lk 65–68.
- Dunsdorfs 1974 = Der grosse schwedische Kataster in Livland 1681–1710. Kartenband von Edgars Dunsdorfs. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handligar, del 72. Melbourne 1974.
- Eesti PK 20 = Eesti põhikaart 1: 20 000. [Paberväljaanne, alates 1994.]
- Eesti TK 42 = Eesti topograafiline kaart 1 : 42 000. [Nn üheverstakaart, 1918–1923.] S[õjaväe] Kartograafia trükk.
- Eesti TK 50 = Eesti topograafiline kaart 1 : 50 000. 1930. aastad.
- EJN 1964 = Eesti NSV järvede nimestik. Koostanud I. Kask. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika instituut. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1964.
- EJOK 1986 = Eesti NSV jõgede, ojade ja kraavide nimestik. Valgus, Tallinn 1986.
- EM = Eesti mõisad. Eesti Ajalooarhiiv. Olion, Tallinn 1994.
- EMS = Eesti murrete sõnaraamat. Eesti Keele Instituut, Tallinn 1994–.
- ENE = Eesti nõukogude entsüklopeedia I–VIII+L. Tallinn 1968–1978.
- ENE-EE = Eesti nõukogude entsüklopeedia I–IV / Eesti entsüklopeedia V–XV. Tallinn 1985–2007.
- EO = Kettunen, Lauri. Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen. Suomalaisen Tiedeakademian Toimituksia. Sarja B, nide 90, 1. Helsinki 1955.
- Ernits 2015 = Ernits, Enn. Lõuna-Eesti *a(h)i-* ~ *ä(h)i-*alguliste kohanime päritolust. – Keel ja Kirjandus 2015, nr 10, lk 697–710.
- Faster 2005 = Faster, Mariko. Võru- ja Setumaa kohanime determinandid. Magistritöö. Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, eesti keele ajaloo ja murrete õppetool. Tartu 2005. 144 lk. (Käsikiri.)
- Faster 2013b = Faster, Mariko. Veekogude ja teekonnaga seotud kohanimesid Eesti lõunapiiril. – Emakeele Seltsi aastaraamat 58 (2012). Teaduste Akadeemia Kirjastus, Tallinn 2013, lk 39–57.
- Faster 2014 = Faster, Mariko. Kaks Hargla kihelkonna vetenime. – Emakeele Seltsi aastaraamat 59 (2013). Teaduste Akadeemia Kirjastus, Tallinn 2014, lk 28–45.
- HLK = Henriku Liivimaa kroonika. Eesti Raamat, Tallinn 1982.
- Hupel 1774–1782 = Hupel, August Wilhelm. Topographische Nachrichten von Lief- u. Ehstland. Bd. I–III. Riga 1774–1782.
- Häkkinen 2004 = Häkkinen, Kaisa. Nykysuomen etymologinen sanakirja. WS Bookwell Oy, Juva 2005.
- Joalaid 2013a = Joalaid, Marje. Eesti kohanimed läänemeresoome ruumis. – Kiili rikkus ja elojoud. Võro Instituudi toimondusõq 27. Võro 2013, lk 55–84.
- Kallasmaa 1991 = Kallasmaa, Marja. Kühm ja lohk. Haruldasi murdesõnu kohanimes. – Keel ja Kirjandus 1991, nr 11, lk 681–682.
- Kallio 2015 = Kallio, Petri. The Baltic and Finnic Names of the River Gauja. – Contacts between the Baltic and Finnic languages. Uralica Helsingiensia 7 (2015), lk 38–48.

- Karttapaikka = Kansalaisen karttapaikka. Maanmittauslaitos.
<http://kansalaisen.karttapaikka.fi>.
- Kluge 2002 = Kluge. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 24. Auflage. Walter de Gruyter, Berlin– New York 2002.
- KM = Eesti Kirjandusmuuseum.
- KN = Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek. <http://heli.eki.ee/kohanimed/>.
- KNAB = Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaas (KNAB). Tallinn 2001–.
<http://www.eki.ee/knab/knab.htm> [koost. Peeter Päll].
- Koivulehto 1986 = Koivulehto, Jorma. Pinta ja rasva. – Virittäjä 1986, lk 164–177.
- LGU = Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1207 bis 1500). Herausgegeben von Hermann von Bruiningk und Nicolaus Busch. Kommissionsverlag von Jonck & Poliewsky. [Bd. I.] Riga 1908. Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1501 bis 1545). Im Auftrage und auf Kosten des Lettländischen Bildungsministeriums herausgegeben von Dr. Hermann von Bruiningk. Bd. II der Livländischen Güterurkunden. Kommissionsverlag von A. Gulbis. Riga 1923.
- Loopmann 1979 = Loopmann, August. Eesti NSV jõgede nimestik. Valgus, Tallinn 1979.
- Mellin = Mellin, Ludwig August. Atlas von Liefland oder von den beyden Gouvernements und Herzogthümern Lief- und Ehistland und der Provinz Oesel. (1791–1798).
- Mullonen 1988 = Муллонен, И. И. Гидронимия бассейна реки Ояти. Карелия, Петрозаводск 1988.
- Mullonen 2002 = Муллонен, И. И. Топонимия Присвирья. Проблемы этноязыкового контактирования. Институт языка, литературы и истории Карельского научного центра РАН. ПетрГУ, Петрозаводск 2002.
- Mägi, Veri 1976 = Mägi, Heino; Veri, Karl. Siin- ja sealpool maanteed. Valga rajoon. Eesti Raamat, Tallinn 1976.
- NL TK 25 = Nõukogude Liidu topograafiline kaart 1 : 25 000. [Kaardistatud 1948–1954, trükitud 1969–1976.]
- PA I = Polnische Akten I. 1582–1591. Hrsg. Oleg Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 5. München 1970.
- Reiman 1916 = Reiman, W[illem]. Eesti kohanimed. Teine järg. Koiwa. – Eesti Kirjandus 1916, nr 2, lk 25–32.
- Rev 1601 = Die Revision Livlands 1601. Estnisches Siedlungsgebiet. Hrsg. O. Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 3. Wolfratshausen–Waldram, [München] 1967.
- Rev 1624/27 DL = Das Dorpater Land 1624/27. Hrsg. O. Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 1. Wolfratshausen–Waldram, [München] 1965.
- Rev 1638 I = Liivimaa 1638. a. maarevisjon. Eesti asustusala I. Kaguosa. ENSV Riigi Keskarhiivi Tartu osakonna toimetused Nr. 1 (7). Tartu 1941.
- Rücker = Specialcharte von Livland in 6 Blättern. Bearb. und hrsg. auf Veranstaltung der Livländischen Gemeinnützigen und Ökonomischen Societät, gezeichnet von C. G. Rücker; gestochen im Topographischen Depot des Kaiserlichen Generalstabes. Livländische Gemeinnützige und Ökonomische Societät, [Dorpat] 1839.
- Saar 2008 = Saar, Evar. Võrumaa kohanimeanalüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis. 22. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 2008.
- Saks 1984 = Saks, Aleksander. Kust sai Valga oma nime? – Eesti Loodus 1984, nr 9, lk 582–584.
- Schmid 1998 = Schmid, Wolfgang P. Das baltische Zentrum in der alteuropäischen Hydronymie. – Baltistica XXXIII (2), 1998, lk 145–153.

- Selart 2016 = Selart, Anti (toim). The Pskovo-Pechersky Monastery During the Livonian War (1558–1582). Holdings in Estonia / Псково-Печерский монастырь во время Ливонской войны (1558–1582 гг.). Землевладение в Эстонии. Tartuer historische Studien, vol. 5. Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2016.
- SPK = Suomalainen paikannimikirja. Päätoimittaja Sirkka Paikkala. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Karttakeskus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2007.
- SSA = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. I–III. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki 1992–2000.
- Stoebke 1964 = Stoebke, Detlef-Eckhard. Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems. Nord- und osteuropäische Geschichtsstudien. Bd. IV. Leibniz-Verlag, Hamburg 1964.
- Tarvel 1975 = Tarvel, Enn. Kas Otšela tšuudid olid Koivalinna eestlased? – Keel ja Kirjandus 1975, nr 9, lk 549–553.
- Truusmann 1897a = Трусманъ, Ю. Ю. О происхождении псково-печорскихъ полу-вѣрцевъ. – Живая Старина, 7/1. С.-Петербургъ 1897, с. 37–47.
- Uustalu 1972 = Uustalu, Koidu. Lõuna-Eesti saksakeelne toponüümia (mõisanimed). Kandidaadiväitekirj. Tartu 1972. (Käsikiri TÜ raamatukogus.)
- Valgamaa 1932 = Valgamaa. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Eesti V. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus 1932.
- Valk, Laul 2014 = Valk, Heiki; Laul, Silvia. Siksälä kalme I. Muistis ja ajalugu. Tartu Ülikool. Ajaloo ja arheoloogia instituut. Arheoloogia osakond. Tartu 2014.
- Vasmer 1923 = Vasmer, Max. Zur baltischen Ortsnamenforschung. – Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1922. Dorpat 1923, lk 75–76.
- Vene TK 42 = Venemaa topograafiline kaart 1 : 42 000. [Nn üheverstakaart, u 1900–1921.]
- VMS = Väike murdesõnastik I–II. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Valgus, Tallinn 1982–1989. <http://www.eki.ee/dict/vms/>.
- ÜAN = Üleriikline asumite nimestik. Linnad, alevid, vallad, külad, asundused, üksiktalud j. m. kohad. Posti Peavalitsuse väljaanne. s. l. 1923.

Kasutatud arhiiviallikad

Rahvusarhiiv

- EAA.308.2.88. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Otepää kihelkonna ja Rõngu, Kambja, Kanepi ning Urvaste kihelkondade osa maade kaart. 1681–1685.
- EAA.308.2.92. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Puhja, Rannu, Rõngu ja Otepää kihelkondade maade kaart. 1684.
- EAA.308.2.111. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Tõlliste mõisa maade kaart. 1684.
- EAA.308.2.157. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Vana-Laitsna mõisa maade kaart. 1790.
- EAA.308.2.167. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Hargla ja Koivalinna kihelkondade maade kaart. 1688.
- EAA.308.2.168. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Mõniste mõisa maade kaart („Ichte kylla”). 1685.
- EAA.308.2.169. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Mõniste mõisa maade kaart (“Ahillo kylla”). 1684.

- EAA.308.2.170. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Mõniste mõisa „Sarwe“ ja „Calli“ külade (Kalliküla) maade kaart. 1684.
- EAA.308.2.171. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Mõniste mõisa talumaade kaart. 1684.
- EAA.308.2.172. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Mõniste, Saru ja Hintsiku mõisate maade kaart. 1684.
- EAA.308.2.182. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Kärgula mõisa maade kaart. 1684.
- EAA.308.6.253. Liivimaa kubermangu joonestuskoda. Charter ofwer Grenz Stryen j Millan En Røbsses Hofs bönde begrenzt Appia Peter och Lannemetz Hoff (Apja ja Laanemetsa mõisate piiriplaan). 1700.
- EAA.567.2.581. Liivimaa maamõõdu revisjonikomisjon. Wackenbuch des Privatgutes Menzen (Mõniste). 1805.
- EAA.567.2.590. Liivimaa maamõõdu revisjonikomisjon. Wackenbuch des Privatgutes Taiwola mit Didriküll (Taheva ja Tidriküla). 29.08.1805–25.09.1805.
- EAA.567.3.168. Liivimaa maamõõdu revisjonikomisjon. Akte betreffend das Gut Menzen (Wackenbuch, Spezifikation, Beschwerde eines Bauern u.a.). 1706–1744.
- EAA.1260.1.9. EELK Otepää kogudus. Personaalraamatud I–II. 1749–1762.
- EAA.1295.1.214. EELK Hargla kogudus. Mõniste vallas asuvate koguduse liikmete nimistu ja kodukatsumiste raamat. 1797.
- EAA.1295.1.226. EELK Hargla kogudus. Pastor Kolbe poolt koostatud nimekiri Hargla kihelkonna üldise hingekirja koostamiseks, I. 1869.
- EAA.1295.1.668. EELK Hargla kogudus. Taheva mõisa ja Hargla pastoraadi vahel kavatsetud maade vahetamise kaart. 1863.
- EAA.1295.1.754. EELK Hargla kogudus. Personaalraamat II (Koikküla, Laanemetsa, Taheva, kirikumõis). 1826–1845.
- EAA.1295.1.756. EELK Hargla kogudus. Personaalraamat IV (Mõniste, Saru, Vastse-Roosa). 1826–1870.
- EAA.1297.2.1. EELK Hargla kogudus. Sünni-, abielu-, surmameetrika, andmed armulaualkäijate kohta ja koguduse tegevuse kohta. Karula. 1717–1723.
- EAA.1368.1.11. Pühajärve mõis. Spezialkarte der zum privaten Gute Wollust gehörigen Höfe, Hoflagen, Felder und Heuschläge. H. A. Feldmann. M 1:4600. 1824.
- EAA.1368.1.12. Pühajärve mõis. Karte des Gutes Wollust. F. Christiani. M 1:9100. 1825.
- EAA.1376.1.4. Taheva mõis. Taheva mõisa talumaade kaardid. 1864–1868.
- EAA.1381.1.27. Iigaste mõis. Iigaste mõisa talumaade kaart. 1852.
- EAA.1402.1.43. Vastse-Roosa mõis. Vastse- Roosa mõisa mõisa- ja talumaade kaardid. 1867–1908.
- EAA.1865.1.136. Liivimaa kubermangu revisjonilehtede kollektsioon. Mõniste (Menzen) mõis: revisjonilehed. 1858.
- EAA.1865.2.1/4. Liivimaa kubermangu revisjonilehtede kollektsioon. Mõniste (Menzen) mõis, Saru (Saara) mõis: revisjonilehed. 1795.
- EAA.1874.1.2540. Perekond Berg. Sangaste mõisale kuuluva Sangaste küla maade kaart. 1814.
- EAA.2059.1.169. Liivimaa maakultuuri büroo. Gut Bremenhof, Meliorationsplan. 1867.
- EAA.2072.9.625. Kaardikogu. Mõniste mõisa maade kaart. 1856–1864. Ärakiri 1907.
- EAA.2072.9.626. Kaardikogu. Saru mõisa maade kaart. 1858–1861. Ärakiri 1907.
- EAA.2469.1.675. Liivimaa Maakrediitselts. Vidrike mõis (Gut Friedrichshof). 1903.

EAA.2486.3.243. Eestimaa Maakrediidiselts. Gut Taiwola [kaardid]. 1864–1909.
EAA.3724.4.1370. Katastridokumentide kollektsioon. Koikküla mõisa metsa plaan.
Maamõõtja H. Libbert. M 1:10400. 1910.
EAA.3724.5.2835. Katastridokumentide kollektsioon. Karula kihelkonna maade kaart.
1900.
ERA.14.2.717. Siseministeerium. Kirjavahetus Tartumaa omavalitsusasutustega Tartu-
maa külade ja asunduste nimede muutmise kohta; külade ja asunduste nimestikud.
21.06.1939–22.02.1940.
Saaga = digiteeritud arhiiviallikad

Läti Riiklik Ajalooarhiiv

LVVA.6828.4.385. Karšu un plānu kolekcija. Geometrische Concept Char[te] von dem
sämmtlischen Hofes und Bauer-Laend[es] des im Rigischen Gouvernement,
Dörptschen Kreise und Odenpächschen Kirchspiele belegenen publiquen Guthes
Ilmjerw. 1825.

Rootsi Riigiarhiiv

SRA Östersjöprovinsernas jordrevisionshandlingar, 55410/35. (Läänemereprovintside
maarevisjonide materjalid. 1687–1692).

Vanade Aktide Riiklik Keskarihiiv Moskvas

RGADA.274.1.226. Liivimaa adramaarevisjonide kollektsioon. Nõo, Puhja, Rannu,
Rõngu, Otepää, Kanepi ja Urvaste kihelkonnad. 1750.

ARTIKLID

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Mariko Faster
Sünniaeg ja -koht: 04.03.1977, Mõniste
Kodakondsus: Eesti
E-post: mariko.faster@gmail.com
Töökoht: Võru Instituut, onomastikateadur (0,5) ja võru keele spetsialist (0,5)

Hariduskäik

2007–2019 Tartu Ülikool, doktoriõpe läänemeresoome keelte erialal
2008 Täiendõpe Helsingi Ülikoolis
2005 Tartu Ülikool, magistrikraad eesti keele erialal
2003–2004 Täiendõpe Helsingi Ülikoolis
2002–2005 Tartu Ülikool, magistriõpe
2000 Tartu Ülikool, bakalaureusekraad eesti keele erialal
1995–2000 Tartu Ülikool, bakalaureuseõpe
1992–1995 Varstu Keskkool
1984–1992 Mõniste Põhikool

Teenistuskäik

2019–2024 Võru Instituut, onomastikateadur (0,5)
2014–2019 Võru Instituut, sotsiolingvistikateadur (0,5)
2014– ... Võru Instituut, võru keele spetsialist (0,5)
2007–2008 Tartu Ülikool, Keeleteaduse ja -tehnoloogia doktorikool, erakorraline teadur
2005–2014 Võru Instituut, spetsialist (1,0)
2003 Tartu Ülikool, Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus, kuraator (1,0)
2000–2001 Võru Instituut, erakorraline teadur (1,0)

Lõppenud projektid

- 1) Eesti perekonnanimeraamat (Kagu-Eesti osa) (1.01.2017–31.12.2018). EKKM17-447
- 2) Eesti-võru sõnaraamatu veebiversioon (1.01.2014–31.12.2015). EKKM14-381
- 3) Võru ja seto keelekorpus (1.01.2011–31.12.2014). EKT13
- 4) Eesti-võru sõnaraamatu väljaandmine (1.01.2012–31.12.2013). EKKM12-269
- 5) Eesti kohanimeraamatu Kagu-Eesti osa (1.01.2009–31.12.2013). EKKM09-174
- 6) Eesti-võru sõnaraamatu koostamine (1.01.2009–31.12.2011). EKKM09-99
- 7) Eesti-võru sõnaraamatu koostamine (1.01.2007–31.12.2008). EKRM07-94

CURRICULUM VITAE

Name: Mariko Faster
Time of birth: 04.03.1977, Mõniste
Citizenship: Estonian
E-mail: mariko.faster@gmail.com
Current position: Võro Institute, researcher in onomastics (0,5) and specialist in Võro language (0,5)

Education

2007–2019 University of Tartu, PhD studies in Finnic languages
2008 University of Helsinki, continuing education
2005 University of Tartu, MA in Estonian language
2003–2004 University of Helsinki, continuing education
2002–2005 University of Tartu, MA studies
2000 University of Tartu, BA in Estonian language
1995–2000 University of Tartu, BA studies
1992–1995 Varstu Secondary School
1984–1992 Mõniste Basic School

Professional experience

2019–2024 Võru Instituut, researcher in onomastics (0,5)
2014–2019 Võru Instituut, researcher in sociolinguistics (0,5)
2014– ... Võru Instituut, specialist in Võro language (0,5)
2007–2008 University of Tartu, *Graduate School of Linguistics and Language Technology*, extraordinary researcher
2005–2014 Võro Institute, specialist (1,0)
2003 University of Tartu, Centre for South Estonian Language and Cultural Studies, Coordinator (1,0)
2000–2001 Võro Institute, extraordinary researcher (1,0)

Completed projects

- 1) The Dictionary of Estonian family names (a part of Southeast Estonia) (1.01.2017–31.12.2018). EKKM17-447
- 2) Estonian-Võro Dictionary in web (1.01.2014–31.12.2015). EKKM14-381
- 3) Language Corpora of Võro and Seto language. (1.01.2011–31.12.2014). EKT13
- 4) Editing and publishing of the Dictionary of Estonian-Võro. (1.01.2012–31.12.2013) EKKM12-269
- 5) The Dictionary of Estonian place names (a part of Southeast Estonia) (1.01.2009–31.12.2013). EKKM09-174
- 6) Compiling the Dictionary of Estonian-Võro. (1.01.2009–31.12.2011). EKKM09-99
- 7) Compiling the Dictionary of Estonian-Võro. (1.01.2007–31.12.2008). ECRM07-94

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Ülle Viks.** Eesti keele klassifikatoorne morfoloogia. Tartu, 1994.
2. **Helmi Neetar.** Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes. Tartu, 1994.
3. **Ülo Valk.** Eesti rahvausu kuradi-kujutelm. Tartu, 1994.
4. **Arvo Eek.** Studies on quantity and stress in Estonian. Tartu, 1994.
5. **Reet Kasik.** Verbid ja verbaalsubstantiivid tänapäeva eesti keeles. Tartu, 1994.
6. **Silvi Vare.** Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. Tartu, 1994.
7. **Heiki-Jaan Kaalep.** Eesti keele ressursside loomine ja kasutamine keele- tehnoloogilises arendustöös. Tartu, 1998.
8. **Renate Pajusalu.** Deiktikud eesti keeles. Tartu, 1999.
9. **Vilja Oja.** Linguistic studies of Estonian colour terminology. Tartu, 2001.
10. **Küll Habicht.** Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntaktilisest arengust ning Heinrich Stahli keele eripärast selle taustal. Tartu, 2001.
11. **Pire Teras.** Lõunaeesti vokaalisüsteem: Võru pikkade vokaalide kvaliteedi muutumine. Tartu, 2003.
12. **Merike Parve.** Väited lõunaeesti murretes. Tartu, 2003.
13. **Toomas Help.** Sõnakeskne keelemudel: Eesti regulaarne ja irregulaarne verb. Tartu, 2004.
14. **Heli Laanekask.** Eesti kirjakeele kujunemine ja kujundamine 16.–19. sajandil. Tartu, 2004.
15. **Peeter Päll.** Võõrnimed eestikeelses tekstis. Tartu, 2005.
16. **Liina Lindström.** Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles. Tartu, 2005.
17. **Kadri Muischnek.** Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles. Tartu, 2006.
18. **Kanni Labi.** Eesti regilaulude verbisemantika. Tartu, 2006.
19. **Raili Pool.** Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel. Tartu, 2007.
20. **Sulev Iva.** Võru kirjakeele sõnamuutmissüsteem. Tartu, 2007.
21. **Arvi Tavast.** The translator is human too: a case for instrumentalism in multilingual specialised communication. Tartu, 2008.
22. **Evar Saar.** Võrumaa kohanimed analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. Tartu, 2008.
23. **Pille Penjam.** Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonid. Tartu, 2008.
24. **Kristiina Praakli.** Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikopeerimine. Tartu, 2009.
25. **Mari Mets.** Suhtlusvõrgustikud reaajas: võru kõnekeele varieerumine kahes Võrumaa külas. Tartu, 2010.

26. **Karen Kuldnokk.** Militaarne retoorika. Argumentatsioon ja keeleline mõjutamine Eesti kaitsepoliitilises diskursuses. Tartu, 2011.
27. **Kai Tafenau.** Uue Testamendi tõlkimisest Rootsi ajal: käsikirjad, tõlkijad ja eesti kirjakeel. Tartu, 2011.
28. **Küllil Prillop.** Optimaalsusteoreetiline käsitus eesti keele fonoloogilisest kujunemisest. Tartu, 2011, 261 lk.
29. **Pärtel Lippus.** The acoustic features and perception of the Estonian quantity system. Tartu, 2011, 146 p.
30. **Lya Meister.** Eesti vokaali- ja kestuskategooriad vene emakeelega keelejuhtide tajus ja häälduses. Eksperimentaalfoneetiline uurimus. Tartu, 2011, 145 lk.
31. **Kersti Lepajõe.** Kirjand kui tekstiliik. Riigieksamikirjandite tekstuaalsed, retoorilised ja diskursiivsed omadused. Tartu, 2011, 141 lk.
32. **Tiit Hennoste.** Grammatiliste vormide seoseid suhtlustegevustega eesti keelses suulises vestluses. Tartu, 2013, 236 lk.
33. **Helena Metslang.** Grammatical relations in Estonian: subject, object and beyond. Tartu, 2013, 443 p.
34. **Kristel Uihoaed.** Verbiühendid eesti murretes. Tartu, 2013, 227 lk.
35. **Helen Plado.** Kausaalsuhete adverbiaalused eesti keeles. Tartu, 2013, 244 lk.
36. **Annika Kungas.** Pragmatiliste markerite kujunemine ja funktsioonid eesti keeles *lt*-sõnade näitel. Tartu, 2014, 200 lk.
37. **Maarika Teral.** Arvutipõhine eesti keele õpe: vahendid ja hinnangud nende efektiivsusele Tartu ülikooli keelekursuste näitel. Tartu, 2015, 175 lk.
38. **Anni Jürine.** The development of complex postpositions in Estonian: a case of grammaticalization via lexicalization. Tartu, 2016, 315 p.
39. **Kairi Tamuri.** Basic emotions in read Estonian speech: acoustic analysis and modelling. Tartu, 2017, 238 p.
40. **Sven-Erik Soosaar.** Eesti keele kultuursõnavara arengujooni – eesti keel kui piirikeel. Tartu, 2017, 157 lk.
41. **David Ogren.** Object case variation in Estonian *da*-infinitive constructions. Tartu, 2018, 212 p.
42. **Reet Hendrikson.** Kas sõjasõna sünnib sõtta? Erialakeele tõhusus sõjandusterminoloogia näitel. Tartu, 2018, 252 lk.
43. **Eva Velsker.** Ajaväljendid eesti murretes. Tartu, 2018, 216 lk.
44. **Riina Reinsalu.** Juhendavad haldustekstid žanriteoreetilises raamistikus. Tartu, 2019, 168 lk.
45. **Ann Siiman.** Vormikasutuse varieerumine ning selle põhjused osastava ja sisseütleva käände näitel. Tartu, 2019, 209 lk.
46. **Tiina Laansalu.** Kesk-Harjumaa kohanimedede kujunemine ja nimesiire. Tartu, 2020, 216 lk.